

VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ FILOLOGIJOS KATEDRA

JURGITA VALINČIŪTĖ
LLM2

EZOTERIKA J. IVANAUSKAITĖS ROMANE „PLACEBAS“

MAGISTRO DARBAS
Lietuvių literatūra (Valstybinis kodas 61204H116)

Darbo vadovas _____
(parašas)

Doc. dr. Aleksandras Krasnovas
(Darbo vadovo mokslinis laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas, 2007

TURINYS

Ivadas	3
1. Ezoterika – ypatingas pasaulio suvokimo būdas	7
1.1. Ezoterikos samprata, ištakos bei raida	7
1.2. Ezoterika ir religija	11
1.3. Ezoterika ir „Naujojo amžiaus“ judėjimas	13
2. Ezoterikos raiška J. Ivanauskaitės romane „Placebas“	19
2.1. <i>Placebo</i> organizacijos reikšmė romane	20
2.1.1 Organizacijos ezoterinė veika ir idėjos	20
2.1.2. Organizacijos sąsajos su slaptosiomis draugijomis.....	23
2.2. Ezoterika <i>išorinėje</i> (materialiojoje) romano veikėjų gyvenimo sferoje	25
2.2.1. Ezoterinė aplinka, daiktai, ženklai	25
2.2.2. Ezoterinė praktika, veikla	30
2.3. Ezoterika <i>vidinėje</i> (jausminėje) romano veikėjų gyvenimo sferoje	38
2.3.1. Gyvųjų jausenos	38
2.3.1.1. Intuicija	38
2.3.1.2. Sapnai ir regėjimai	40
2.3.1.3. Prietarai	44
2.3.2. Pomirtinės jausenos	46
2.3.3. Mistinės–ezoterinės būtybės romane	50
2.4. Ezoterika J. Ivanauskaitės pasaulėvaizdyje	58
Išvados	60
Summary	61
Literatūra	62
Priedai	65
<i>Ezoterinių terminų žodynelis</i>	<i>65</i>

IVADAS

Darbo tema – *Ezoterika J. Ivanauskaitės romane „Placebas“*. Ši tema yra pakankamai **nauja** ir **aktuali**, nes ezoterika, ezoterinių mokymų sklaida šiuolaikinių lietuvių rašytojų kūryboje iki šiol dar beveik netyrinėta. J. Ivanauskaitės kūrybai daugiau ar mažiau būdinga ezoterinė raiška. Tačiau didžiausia ezoterikos koncentracija regima romane „Placebas“ (2003). Minėtas kūrinys lig šiolei pasirinktu tyrimo aspektu dar nenagrinėtas, o tai ir lemia šio tyrimo naujumą bei aktualumą.

Darbo problematiką lėmė dabarties situacija, kai, rodos, jau seniai atgyvenę simboliniai motyvai, maginiai elementai, mistiniai judėjimai ir pagaliau įvairūs ezoteriniai mokymai ne tik populiarėja, bet ir santykiuodami su šiuolaikine medicina, filosofija, reikalauja vis daugiau erdvės toje visuomeninių santykių sferoje, kuri įprastai vadinama mokslu, ir beveik jau išsikovojo sau vertas pozicijas tose srityse, kurios vis dar vadinamos menu (literatūra, dailė ir pan.). Kadangi lietuvių literatūroje tam tikrų ezoterinių mokymų, jų idėjų sklaida yra naujas reiškinys, tai ir jų tyrinėjimas yra gana problematiškas. Pirmiausia darbe siekiama išsiaiškinti, kas yra ezoterika, kaip ji keitėsi per amžius, kaip ezoterika traktuojama J. Ivanauskaitės romane „Placebas“, kiek rašytoja kūrinyje ezoteriką realizuoja tiesiogiai ir kiek ją transformuoja, koks vertinamasis požiūris į ezoteriką atspindi romane.

Darbo objektas – ezoterika J. Ivanauskaitės romane „Placebas“.

Darbo tikslas – analizuojant J. Ivanauskaitės romaną „Placebas“ ezoterikos aspektu, siekiama šį reiškinį iš hermetinio, okultinio religijų ir mitologijų, slaptųjų doktrinų lygmens įvesti į literatūros lauką, mistinį elementą redukuoti į simbolio, kūrinio poetikos lygmenį bei siekiama išnagrinėti ezoterikos svarbą J. Ivanauskaitės kūrinio pasaulėvaizdyje. Tikslui pasiekti išsikelti šie **uždaviniai**:

1. Aptarti ezoterikos sampratą, raidą, sąsajas su religija bei „Naujojo amžiaus“ judėjimu.
2. Išnagrinėti ezoterikos raišką J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ ypatingą dėmesį skiriant:
 - a) *Placebo* organizacijos ezoteriškumui nusakyti;
 - b) ezoterikos apraiškomis *materialiojoje* veikėjų gyvenimo sferoje atskleisti;
 - c) ezoterikos apraiškomis *jausminėje* veikėjų gyvenimo sferoje atskleisti.
3. Paanalizuoti, kokį vaidmenį ezoterika atlieka J. Ivanauskaitės kūrinio pasaulėvaizdyje.

Nagrinėjamo darbo objekto įvairiapusiškumas nepaklūsta vienam **metodui** ar **metodologijai**, todėl ezoterikos analizėje, kuri apima teksto, interteksto ir konteksto lygmenis, jungiamas hermeneutinis interpretacinis metodas bei struktūrinė teksto analizė. Taip pat darbe naudojami aprašomasis, referatyvinis ir analitinis metodai.

Svarbu pastebėti, jog konkrečiai ezoterinėmis temomis lietuvių literatūroje lig šiolei mažai rašyta. Minėtina parapsichologo, filosofo, rašytojo Vytauto Kazlausko proza (pvz., „Nematomoji meilė“ (1997), „Meilė ir santuoka ezoterinėje filosofijoje“ (1999) „Gyvenkime džiaugsmą“ (2000), „Moteris ir jūra“ (2000)). Lietuvių poetų kūryboje taip pat galima išvelgti ezoterinių mokslų ar misticizmo įtaką. Minėtini Oskaras Milašius, rašęs prancūziškai, bei jo savotiškas pasekėjas Alfonsas Nyka-Niliūnas. Pasak G. Širvytės-Saladžiuvienės, abu minėtus poetus „galima priskirti ezoteriniam poetų tipui. Tokia poezija išlaiko savyje paslaptinę galią, pranokstančią žmogaus supratimą“¹.

Po 1990 metais atgautos Lietuvos nepriklausomybės šalyje, kaip ir daugelyje Europos valstybių, padidėjo susidomėjimas magija bei įvairiais okultiniais menais, parapsichologija. Nors pastaruoju metu šis dėmesys netradiciniams mokymams ėmė slūgti, tačiau tas atoslūgis užleido vietą laisvos fantazijos interpretacijoms, žaidybiniam bei grynai meniškam požiūriui į ezoteriką. Iš populiarių pastarojo dešimtmečio rašytojų bene ryškiausiai šioms visoms pakraipoms Lietuvoje atstovauja Jurga Ivanauskaitė (1961 - 2007).

Verta paminėti J. Ivanauskaitės šiuos kūrinius: knygos apie Tibetą „Ištremtas Tibetas“ (1996), „Kelionė į Šambalą“ (1997), „Prarasta pažadėtoji žemė“ (1999), romanai „Mėnulio vaikai (1989), „Pragaro sodai“ (1992), „Agnijos magija“ (1995), „Sapnų nublokšti“ (2000), „Ragana ir lietus“ (1993), „Miegančių drugelių tvirtovė“ (2005), poezijos rinktinė „Odė džiaugsmui“ (2007) ir kt. Visuose juose atsispindi bent dalelytė ezoterinių mokymų idėjų, ryškus polinkis į misticizmą. Minėtus kūrinius ezoterinių temų gausumu vainikuoja 2003 metais išleistas rašytojos romanas „Placebas“, kuris ir yra šio darbo šaltinis.

Magistro darbo **šaltinis** – J. Ivanauskaitės romanas „Placebas“, išleistas 2003 metais, tapęs vienu skaitomiausiu kūriniu Lietuvoje. Trumpas kūrinio siužetas būtų toks: sužinoma apie garsios Vilniaus būrėjos Julijos mirtį ir jos draugę žurnalistę Rita mėgina išsiaiškinti, kas iš tiesų nutiko Julijai – ji nusižudė ar buvo nužudyta. Į įtariamųjų ratą pakliūna broliai Pranas (Maksas Vakarīs) ir Tadas (Angelas Sargas) Purvaneckai. Iš pačios Julijos pomirtinio retrospekcinio žvilgsnio į savo gyvenimą, paaiškėja, jog svarbiausi dalykai, pastūmėję moterį į savižudybę buvo slapta pasaulinė organizacija bei meilė be atsako Tadiui.

Minėtas kūrinys susilaukė daugybės įvairių atsiliepimų bei vertinimų. Pavyzdžiui, literatūros tyrinėtojas R. Tamošaitis teigė, jog „romanas turi daug populiariai literatūrai būdingų elementų –

¹ Širvytė – Saladžiuvienė, G. *Ezoteriškasis Nyka- Niliūnas*. Vilnius, 2005, p. 27.

tarkim, detektyvo, erotikos“². Literatūros kritikui M. Burokui „Placebas“ pasirodė „normalus euroromanas su jam reikalingais atributais – su mistika, intriga, trilerio bruožais, sąmokslu“³. Kritikė A. Žemaitytė recenzijoje „J. Ivanauskaitės romane jaučiamas ir R. Gavelis“⁴ pastebi, ne tik rašytojų R. Gavelio, J. Kunčino romanų trajektorijas, bet ir kūrinio nevientisumą žanriniu atžvilgiu – romanas turi ir detektyvo, ir meilės istorijos, ir melodramos, ir absurdo dramos, ir fantastinio romano ir kt. bruožų. Recenzentas N. Brazauskas gana taikliai pastebi, jog J. Ivanauskaitės romanas – „tai polisemantinis kūrinys, kurį galima būtų pavadinti ir bendriausiu šiuolaikinio, ne postmodernistinio, romano modeliu. Pagrindinės jo savybės būtų tokios: tikrovės apmąstymas, variacijos modernistinės bei postmodernistinės poetikos elementais, orientacija į aiškiai numatomą skaitytoją, rašytojo, kaip niekad neišsiskiriančio iš kitų visuomenės narių, t. y. jau ne romantizuoto kūrėjo koncepcija, dėmesys seksualiniams potyriams, realybės ir fikcijos samplaika, fragmentiška kūrinio kūrimo refleksija“⁵.

J. Ivanauskaitė savo romano „Placebas“ idėjos gimimą bei esmę nusako šiais žodžiais: „Tai romanas apie dabartinį gyvenimą Lietuvoje su visomis jo peripetijomis. Į jas žvelgiu tarsi pašaliečio akimis – ilgai buvau Rytuose, o per tą laiką atsirado visokio absurdo. Prieš porą metų pradėjau rašyti apie būrėją, kuri spėja ateitį politikams. Šokiruoja, kad jie visiškai priklausomi nuo įvairių pranašių regėjimų. Tačiau vėliau kilo Lolišvili skandalas, ir mano pusiau fantastinė knyga ėgavo realų pagrindą – tapo beveik publicistine. Norėjau sukurti klasikinį detektyvą, prasidedantį būrėjos mirtimi, bet ko gero visų šio žanro taisyklių neišlaikiau“⁶. Taigi minėtas J. Ivanauskaitės romanas tematiniu bei žanriniu požiūriu yra nevienalytis kūrinys, kuriame per detektyvines ir meilės intrigas atsiskleidžia ezoterikos paženklintas pasaulis.

Nagrinėjant temą *Ezoterika J. Ivanauskaitės romane „Placebas“* neapsieita be tam tikros papildomos literatūros, kurioje aptariama ar pristatoma ezoterika, jos ištakos, raida, ezoteriniai mokymai, Rytų kultūra, religija, tikėjimai antgamtiniais, nepaaiškinamais dalykais ir kt. rašant darbą ypač informatyvios ir naudingos buvo šios knygos: *Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės* (Vilnius, 1999), G. M. Tompson *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida* (Vilnius, 2000), *Kitoks pasaulis: magijos ir okultizmo paslaptys* (Vilnius, 2002), *Эзотеризм: энциклопедия* (Минск, 2002). Taip pat buvo remiamasi parapsichologijos žurnalo *Žmogus* (leidžiamu nuo 1994 m.) įvairiais straipsniais. Gana informatyvūs

² Pgl. Gerbutavibčius, J. Populiari rašytoja kritikuoja masių kultūrą ir jai pataikauja, *Lietuvos rytas*, 2003, lapkričio 4 d., priedas „Mūsų malūnas“, p. 3.

³ Ten pat, p. 3.

⁴ Žemaitytė, A. J. Ivanauskaitės romane jaučiamas ir R. Gavelis, *Respublika*, 2003, spalio 2 d., p. 18.

⁵ Brazauskas, N. Placebiškos realybės spąstuose, *Literatūra ir menas*, 2004 m. kovo 19 d., p. 8.

⁶ Čekauskaitė, J. Jurgos Ivanauskaitės lietuviškas detektyvas, *Laima*, 2003, Nr. 11, p. 30.

ir A. Andrijausko⁷, V. Daugirdaitės⁸, J. Joveičiko⁹, G. Beresnevičiaus¹⁰, V. Daujotytės-Pakerienės¹¹ ir kitų literatūrologų, kultūrologų straipsniai apie ezoteriką bei J. Ivanauskaitės kūrybą.

Darbą sudaro: pratarinė, įvadas, du pagrindiniai skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas bei priedai.

Pirmajame dėstymo skyriuje pavadinimu „Ezoterika – ypatingas pasaulio suvokimo būdas“ pristatoma ezoterika kaip toks reiškinys, ieškoma jos ištakų, aptariama raida (hermetizmas, okultizmas, ezoterizmas), nagrinėjami ezoterikos ir religijos santykiai, aiškinamos sąsajos su „Naujojo amžiaus“ judėjimu.

Antrajame darbo skyriuje pavadinimu „Ezoterikos raiška J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ nagrinėjamos *Placebo* organizacijos sąsajos su slaptosiomis viduramžių draugijomis, aptariama jos ezoterinė veikla. Analizuojama ezoterikos raiška išorinėje (materialiojoje) bei vidinėje (jausminėje) romano veikėjų gyvenimo sferose. Bandoma nustatyti, kokią vaidmenį ezoterika vaidina J. Ivanauskaitės kūrinio pasaulėvaizdyje.

Darbo rezultatai apibendrinami *Išvadų* skyriuje. *Prieduose* pateikiamas „Ezoterinių terminų žodynelis“, kuriame paaiškinamos dažniausiai darbe vartojamų ezoterinių sąvokų reikšmės.

Sąvokos, pasak hermeneutikos atsovo H. G. Gadamerio, yra žmogaus intelekto įrankiai, kurių padedamas jis tvarko ir valdo patirtis; jos išauga iš patirties, artikuliuoja mūsų pasaulio supratimą ir kartu nubrėžia patirties eigą¹². Šiame darbe bus naudojamos analizei būdingiausios sąvokos: *ezoterika, ezoterinis, okultizmas, okultinis, misticizmas, mistinis, mistikas (-ė), ezoteriniai mokymai* ir kt.

⁷ Andrijauskas, A. Jurgos Ivanauskaitės orientalizmas, *Metai*, 2003, Nr. 11, p. 96-101.

⁸ Daugirdaitė, S. Jurga Ivanauskaitė apie kelionę į Rytus ir save. *Lietuvos aidas*, 2000 m. birželio 3 d., p. 22-23.

⁹ Joveičikas, J. Pati tu placebas, *Verslo žinios*, 2003 m. spalio 17 d., *Savaitgalio* priedas, p. 3.

¹⁰ Beresnevičius G. Programavimas ir okultizmas, *Šiaurės Atėnai*, 2003 liepos 5 d., p. 8-12.

¹¹ Daujotytė-Pakerienė, V. Ezoterizmas literatūroje ir literatūros istorijoje, *Literatūra*, 2005, Nr. 47(1), p. 22-27.

¹² Plg. Gadamer, H. G. *Istorija. Menas. Kalba*. Vilnius, 1999, p. 50.

1. Ezoterika – ypatingas pasaulio suvokimo būdas

Ezoterika yra sudėtingas reiškiny, atspindintis ypatingą pasaulio suvokimo būdą. Norint geriau perprasti minėtą reiškinį, reikia nuosekliai susipažinti su jo ištakomis, raida bei sąsajomis su kitais reiškiniais (religijomis, judėjimais). Todėl šioje darbo dalyje kaip tik ir bus nagrinėjami minėtieji klausimai.

1.1. Ezoterikos samprata, ištakos bei raida

Pirmiausia pastebėtina, jog nors susidomėjimas ezoteriniais mokymais šiomis dienomis yra labai didelis, tačiau Lietuvoje lig šiolei nėra „rimto“ mokslinio straipsnio ar knygos, kuriuose būtų aiškinama minėto termino traktuotė, samprata. Netgi knygoje *Ezoterinis simbolių pasaulis*¹³, kurioje pateikiamos reikšmingiausios ezoterikos sąvokos, nėra svarbiausių žodžių *ezoterinis* ir *ezoterika* reikšmių paaiškinimo. Bene vienintelis aptariamojo termino aiškinimas pateikiamas kiekviename *Parapsichologijos akademijos* leidžiamo žurnalo *Žmogus* numeryje bei internetiniame puslapyje www.ezoterika.lt, skirtame ezoterinei spaudai populiarinti. Minėtuose šaltiniuose teigiama, jog „ezoterika – ezoterinių žinių sistema, turinti ir teoriją, ir praktiką, ir metodus. Tai kartu mokslas, menas ir įgūdis“¹⁴. Ten pat aiškinama ir žodžio *ezoterinis* reikšmė: „Ezoterinis – vidinis, paslaptingas, misteriškas, nėra slaptas, nėra matomas įprastinėmis akimis, bet matomas subtiliaja trečiąja akimi“¹⁵. Kitame šaltinyje ezoterika apibūdinama kaip šiuolaikinė maginio pasaulio suvokimo „modernesnė, induizmo, kabalos, hermeneutikos, krikščionybės įtaką patyrusi kryptis“¹⁶.

Leidiniuose rusų kalba (pvz., *Словарь эзотерических терминов* (Санкт-Петербург, 1992) arba *Эзотеризм: энциклопедия* (Минск, 2002)) *ezoterikos* termino apibrėžimas taip pat nepateikiamas, bet galima numanyti, jog jam beveik sinonimiškai vartojamas žodis *ezoterizmas*, kuris aiškinamas kaip „ypatingas dalykų, dėl kurių atsiranda žmogaus vidinės esaties pažinimas, suvokimo metodas“¹⁷.

Žodis *ezoterinis* tarptautinių žodžių žodyne kildinamas iš graikiško žodžio *esoterikos*, reiškiančio „vidinis, uždaras“ ir apibrėžiamas kaip „slaptas, paslaptingas, neprieinamas arba

¹³ *Ezoterinis simbolių pasaulis: sąvadinis ezoterinių reikšmių žodynas* (sud. R.Buivydas). Vilnius, 1995.

¹⁴ *Ezoterika* [žiūrėta 2006 12 24]. Prieiga per Internetą: www.ezoterika.lt.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ *Magija* [žiūrėta 2007 04 06]. Prieiga per Internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Magija>.

¹⁷ *Эзотеризм: энциклопедия*. Минск, 2002, c. 6.

prieinamas tik išrinktiesiems“. Pasak ezoterikos tyrinėtojo M. Vrubliausko, iš tiesų tai klaidinantis apibūdinimas. Pirma, ezoterinis pasaulis ar lygmuo nėra slaptas, o yra visiškai atviras. Jį galima pajusti, pamatyti, net užuosti ir girdėti vidiniais pojūčiais. Antra, jis nėra neprieinamas. Kas kita, kad ezoteriniam pasauliui suprasti ir tirti reikalingas lavinimasis, jautrumas, tam tikras sąmoningumas. Trečia, jis neturi nieko bendro su išrinktumu. Jis prieinamas kiekvienam¹⁸. Todėl sakant *ezoterinis* visų pirma turima omenyje „vidinis, jautrus, subtilus“, bet tuo pat metu ir būtinai patiriamas vidiniu regėjimu ar kitu vidiniu pojūčiu.

Religijotyrininko G. Beresnevičiaus teigimu, *ezoterizmas* yra slaptasis mokymas, iš tikrųjų ar tariamai egzistuojantis religijose. Anot jo, „šiandien sąvoka **ezoterizmas** vartojama „slaptųjų doktrinų“ prasme, tačiau dažniausiai ezoterinis mokymas tėra prastas kelių tradicijų mišinys“¹⁹. Pasak literatūrologės V. Daujotytės-Pakerienės, „pirminiais ryšiais ezoterizmas susijęs su pirmųjų kūrėjų ir misterinėmis religijomis, jis rodo uždarumą, tikybos doktrinų ir kulto slaptumą. Kultūros istorijoje ezoterizmas reiškia bendresnį polinkį į paslaptį, neišaiškinamumą tiek pačiame žmoguje, tiek jo pasaulyje. Ezoterizmas yra sena intelektualinė tradicija, įgalinanti alternatyvos buvimą“²⁰. Vadinasi, ezoterika yra tarsi alternatyva ankstesniesiems žmonių tikėjimams (pagonybei, šamanizmui ir kt.), religijoms (krikščionybei, budizmui).

Šiuolaikinis *ezoterizmo* terminas Vakaruose paplito po Antrojo pasaulinio karo ir pakeitė du ankstesnius analogiškus terminus **hermetizmas**²¹ ir **okultizmas**²².

Hermetizmas yra okultizmo ir ezoterizmo terminų pirmtakas. *Hermetizmo* sąvoka buvo įvesta antikinių graikų: dar istorikas Herodotas (V a. pr. Kr) pasakojo apie egiptiečių žynius, kurie naudojo paslaptį žiniomis ir jomis pranašaudavo Hermiui Trismegistui²³, nuo kurio vardo kilo ir terminas *hermetizmas*. Taigi hermetizmas yra antikos laikais atsiradusi srovė, veikusi vakarietiškojo ezoterizmo ir savo šlovės valandos susilaukusi III a. Aleksandrijoje. Teigiama, kad itin garbinamas ir Trismegistu vadinamas Hermis parašė daugybę veikalų apie slaptus mokymus, kurių

¹⁸ Pgl.: Vrubliauskas, M. Ezoterinė psichologija ir meditacija, *Žmogus*, 2001, Nr. 9, p. 22.

¹⁹ Beresnevičius, G. *Religijotyros žodynas: pagrindinės sąvokos*. Vilnius, 2003, p. 43.

²⁰ Daujotytė-Pakerienė, V. Ezoterizmas literatūroje ir literatūros istorijoje, *Literatūra*, 2005, Nr. 47(1), p. 24.

²¹ *Hermetizmas* buvo helenistinis okultinis mokymas, pirmaisiais amžiais kilęs Egipte. Dievą Totą graikai tapatino su Hermiu, kurį pavadinę Trismegistu (triskart didžiuoju) laikė dieviškuoju savojo mokytojo įkūrėju. Paprastai hermetizmas suprantamas ir kaip hermetinių tekstų sukurta tradicija.

²² *Okultizmas* – įvairios teorijos ir praktikos, apimančios tikėjimą ir žinias apie antgamtinę jėgą ir būtybes. Tokie tikėjimai ir praktikos tariamai magiški ar dieviški minimi visose žmonių bendruomenėse rašytinėje istorijoje. Jie pasižymėjo įvairia prigimtimi ir pažiūromis. Vakaruose okultizmo terminas buvo intelektualiniai ir moraliai sumenkintas, ko nėra kitose visuomenėse, kur praktikos ir tikėjimai laikomi nesikertančiais su vyraujančia pasaulėžiūra.

²³ *Hermis Trismegistas* - graikų dievo Hermio, vėlyvosios Antikos laikais gavusio Trismegisto (triskart didžiojo) vardą. Vėliau jis buvo tapatinamas su senovės Egipto rašto ir išminties dievu Totu. Vadinamas pirmuoju filosofu ir teologu. Hermiui Trismegistui priskiriami raštai, sukurti III a. po Kr. (vad. Egipto akademijos darbai). Pagal tradiciją, šie raštai vadinami hermetiniais. Romėnams užkariavus Egiptą, hermetinę tradiciją perėmė ir plėtojo neoplatonikai ir gnostikai. Šia tradicija rėmėsi daug vėlesnių amžių mistikų, ezoterikų ir mąstytojų.

garsiausias yra „Smaragdo lentelė“. Alchemikai ilgai komentavo šį tekstą, skelbiantį, kad „viskas, kas yra apačioje, nesiskiria nuo to, kas yra aukščiau“ (arba „Kaip apačioje, taip ir viršuje“²⁴). Dar senovės Antikos ir helenizmo laikotarpių sandūroje susiformavo ir vadinamieji *hermetiniai mokslai*. Tuomet žmonės hermetizmo mokymą suprato kaip slaptos, nepažintos egzistencijos buvimą, atveriamą tik išrinktiesiems. Hermetizmo doktrina teigė, kad egzistuoja tam tikras pirmapradis junginys, iš kurio kyla visi dariniai. Kūrimo makrokosmosas glūdi mikrokosmose, t. y. būtybėje, nes „viskas kilo iš vieno“. Ne tik žmogus yra visumos dalis, joje glūdi Visata. Šią hermetizmo idėją vėliau perėmę alchemikai manė, jog „filosofinis akmuo“ yra ne kas kita kaip visų materijos elementų junginys.

Hermetizmas legitimaus ir respektabilaus termino statusą išsaugojo iki 1054 metų Šventos schizmos, kai Romos tėvas Levas IX ir Konstantinopolio Patriarchas Mykolas Kirularijus neakivaizdžiai vienas kitą prakeikė. Tai reiškė kitokių dogmų įforminimą rytų ir vakarų krikščionybėje. Iki to laiko hermetizmo pagrindų žinojimas viešpataujantiems krikščionims buvo išprusimo ir erudicijos ženklu, po prakeikimo slaptasis žinojimas tapo nedorovingu ir net pagonišku.

Hermetizmas atgimė tik po 2-3 šimtmečių, tačiau jau kitu pavadinimu – *okultizmas* (lot. *occultus* „paslaptingas, slaptas“). Okultizmas apibrėžiamas kaip išminties mokslas, kuris pripažįsta slaptų jėgų žmoguje ir kosmose buvimą. Tai mokslas, prieinamas tik tiems, kurie siekia dieviškos išminties. Be to, terminu „okultizmas“ žymima pasaulėžiūra, teigianti, kad neįprasti įvykiai ir procesai, kurių nepajėgia paaiškinti mūsų pažinimui prieinami dėsniai, yra anapusinio dvasių pasaulio poveikio padarinys.

XIX amžiaus pabaigoje okultizmas susiklostė kaip vientisa ir reikšmingais parametrais pagrįsta pasaulėžiūra. Ši pasaulėžiūra remiasi įsitikinimu, kad mūsų materialųjį šiaurinį pasaulį gaubia anapusinis dvasių pasaulis, sudarytas iš subtilios, pojūčiais neapčiuopiamos medžiagos. Okultizmo sekėjai tvirtina, kad su šiomis dvasiomis galima kontaktuoti. Sugebėjimu bendrauti su anapusiniu pasauliu neva pasižymi tam tikri asmenys, vadinami „laidininkais“ arba „mediumais“. Neretai šie tarpininkai naudojami šiam amatui būdingais įrankiais, pavyzdžiui, švytuoklėmis, kristalo rutuliukais, kortomis, ritualinėmis formulėmis, magija ir pan.

Okultizmui būdingos praktikos pasireiškia tam tikromis technikomis. Labiausiai iš jų žinomos yra šios: stiklinių stumdymas (bendravimo su dvasiomis būdas), būrimas Tarot kortomis (kai siekiama patarti žmogui, kokį reikėtų priimti sprendimą vienokioje ar kitokioje jam svarbioje situacijoje), numerologija (tikima, kad skaičius turi tam tikrą okultinę reikšmę), astrologija

²⁴ *Эзотеризм: энциклопедия*. Минск, 2002, с. 8.

(astrologinių prognozių, horoskopų sudarymas), okultistiniai veiksmai ir ritualai (jie pasižymi aukojimo, garbinimo bei išventinimo pobūdžiu, pvz., raganų kultai, juodosios mišios ir pan.). Su okultizmu siejama neretai siejama ir **hipnozė**, kaip paveikumo, įtaigos priemonė. Paranormalūs reiškiniai (pvz., aiškiaregystė, telepatija, dematerializacija, apporte, t.y. vaikščiojimas kiaurai per sienas ir panašius objektus) taip pat priskirtini okultizmui ir jų buvimas aiškinamas prielaida, kad žmogaus psichinių jėgų veikimo zona neapsiribojanti žmogaus kūnu²⁵.

Šiandien okultizmas dažnai tapatinamas su „Naujo amžiaus“ judėjimu, kas nėra visiškai tikslu. Tačiau visikai teisinga teigti, kad okultizmas yra visiškai integruotas į „Naujojo amžiaus“ pasaulėžiūrą (apie tai kalbama 1.3. skyriuje).

XIX a. pab. – XX a. vykę karai ir revoliucijos sukėlė visuotinį žmonių pasimetimą, todėl daugeliui žmonių okultizmas tapo svarbiausiu dalyku, dėl kurio, tikėtina, pasauly atsirado daugybė ciniškų apgavikų, šarlatanų, netikrų aiškiaregių ir dėl to okultizmas taip pat kaip ir hermetizmas prarado respektabilumą.

Iškart po Antrojo pasaulinio karo okultinis judėjimas atsinaujino ir ėmė greitai plisti kitu pavidalu. Akivaizdūs mokslo pasiekimai dar akyliau nušvietė visas sąmonę nesuvokiamas gyvenimo sritis. Atsirado daug draugijų ir organizacijų, kurios ėmė populiarinti netradicinius praktinius pasaulio suvokimo būdus. Visai tai intelektualiai tėkmei įvardinti buvo duotas terminas *ezoterizmas*, kaip visa apjungianti sąvoka.

Ezoterikos istorinė raida atspindi žemiau pateiktame pirmajame paveiksle:

1 pav. Ezoterikos istorinė raida

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima teigti, jog ezoterikos ištakos glūdi dar Antikoje ir šiomis dienomis ji mus pasiekė patyrusi įvairių modifikacijų, krizių, tačiau nepraradusi savo traukos galios, kuri slypi jos paslaptinėje.

²⁵ Sektos: [Jų klasifikacija, charakteristikos ir kt.]. Marijampolė, 1995, p. 46.

1.2. Ezoterika ir religija

Nuomonės apie religijos ir ezoterikos sąsajas šių dienų literatūroje išsiskiria. Rusiškoje ezoterizmo enciklopedijoje teigiama, jog „ezoterika priklauso kiekvienai religijai (krikščionybei, budizmui, induizmui) atskirai ir kartu nei vienai jų nepriklauso“²⁶. Lietuvių ezoterikos tyrinėtojai mano, jog dažnai ezoterika siejama su religija, nes laikoma, kad ezoterika yra paremta praktika, tyrimu ir patyrimu – ji yra žmogaus subtiliųjų kūnų ir energijų mokslas, o religija giliausia prasme irgi yra sąmonės mokslas, susietas su aukščiausiais žmogaus kūnais, energijomis ir aukščiausia tiesa. Todėl ezoterikos, pasak M. Vrubliausko, tiesiog negalima atsieti nuo religijos²⁷.

Ezoterika religijoje reiškiasi įvairiomis formomis. Iš esmės tai tikėjimas, kylantis iš individualios universaliosios vienovės patirties. Ezoterinė patirtis leidžia atskiram individui įsilieti į būties visumą. Tai tokia sąmonės nuskaidrėjimo būseną, kai žmogus tarsi pakyla viršum pasaulio kentėjimų ir blogio. Knygos *Po idėjų pasaulį: religija ir filosofija seniau ir dabar* autorių manymu, „ezoterikai, vienai tauriausių religinio atsako formų, būdingos įvairios išraiškos: identifikavimasis su dieviškąja dvasia, izoliavimasis, sielos pakilimas virš kančios, sielos susiliejimas su transcendentine (dieviškąja) galia“²⁸.

Ne kartą bandyta ryškinti vieningą religijų ezoterinį pamatą, jungiamą slaptųjų mokymų ir doktrinų. Pavyzdžiui, teosofija akcentavo sinkretinį-visybinį religijų traktavimą, „Naujojo amžiaus“ judėjimo atstovai taip pat teigė, kad visų religijų esmę sudaro bendra visiems pasaulio žmonėms Vienio patirtis, kurią išgyveno bei skelbė visi religijų steigėjai, neišskiriant nei Jėzaus²⁹. Vadinasi, visos religijos yra tik skirtingi keliai į vienybę su šiuo Vieniu. Krikščionybė savo esme nesiskirianti niekuo nuo kitų pasaulio religijų.

Religinė mistika yra būtinoji slaptųjų mokymų dalis. Giliosios, individualiosios religingumo formos yra ezoteriškos. Pasak ezoteriko L. Ovajaus, ezoterizmas net neprieštarauja jokiai religijai. Atvirkščiai, jis padeda paimiti ne tik kosminę energiją, įveikti proto ribotumus, bet traukti į save šventąją dvasią, pajusti ekstazės jėgą, kuri veda į dieviškąją praregėjimą³⁰. Ezoterizmas padeda žmogui praregėti, atrasti žmonijos išmintį. Tik tada prabyla intuicija ir vaizduotė, tai kas buvo slapta, tampa atvira.

²⁶ *Эзотеризм: энциклопедия*. Минск, 2002, с. 974.

²⁷ Pgl. Vrubliauskas, M. Ezoterinė psichologija ir meditacija, *Žmogus*, 2001, Nr. 9, p. 24.

²⁸ Raeper, W., Smith, L. *Po idėjų pasaulį: religija ir filosofija seniau ir dabar*. Vilnius, 1996, p. 51.

²⁹ *Sektos: [Jų klasifikacija, charakteristikos ir kt.]*. Marijampolė, 1995, p. 33.

³⁰ Pgl. Ovajaus, L. Kas yra magija ir okultizmas, *Žmogus*, 1996, Nr. 2, p. 9.

V. Daujotytės-Pakerienės manymu, „religijų ezoterizmas – atskira tema“³¹. Anot jos, viena iš žinomesnių šios krypties studijų yra Eduardo Schürre's knyga *Didieji pašvęstieji* (1914), kurioje teigiama, kad visos didžiosios religijos turi išorinę ir vidinę istoriją. Išorinę istoriją nulemia dogmos, mitai, kultai, o vidinės istorijos šerdis – **slaptieji mokymai**, susiję su ypatinga, išskirtine pašvęstųjų patirtimi. Taigi visa tai ir yra tikroji ezoterinė religijų linija.

Reikia pastebėti, jog mūsų požiūris į pasaulį, pasaulėžiūra (pažiūrų į pasaulį visuma, sąmoningai arba intuityviai susiformuotas pasaulio vaizdas) lemia tikrovės suvokimą. Tačiau tik nedaugelis žmonių aiškiai suvokia, kad jie vadovaujasi tam tikra pasaulėžiūra. Dauguma tariasi suprantą pasaulį lygiai taip pat, kaip ir visi kiti; jie mano, kad tikrovė ir yra tai, ką jie mato. Anot W. Raeper ir L. Smith³², kai kurie religijos filosofai teigia, jog Vakarų pasaulėžiūra turi vieną didelį trūkumą: ji nepripažįsta tokių dalykų kaip mediumai, **regėjimai** ir pan. O štai rytietiškoji pasaulėžiūra kaip tik nemažai dėmesio skiria psichinės sferos reiškiniams, kurie dabar laikomi mistiniais, **paranormaliais** arba **antgamtiškais**. Šis skirtumas tik parodo, jog Rytų kultūra daug atviresnė ezoterikai nei Vakarų.

Visgi krikščionybė – svarbiausia Vakarų kultūros religija – irgi turi tam tikrų ezoterizmo bruožų. Religijos ezoteriškumui įvardinti yra net vartojamas terminas **ezoterinė krikščionybė**³³ (arba dar vadinamasis **krikščioniškas ezoterizmas**), reiškiantis ezoterinių principų krikščionybėje pritaikymą, ir atvirkščiai. E. Naujokaitienės teigimu, krikščioniškas ezoterizmas yra „pastanga suprasti, kokią prasmę turi krikščionybės idėja būsimąjo pasaulio suvienijimui“³⁴. Krikščioniškajam ezoterizmui būdingas rėmimasis **mistika**, **misticizmu** (pavyzdžiui, tikėjimas mistinėmis, antgamtinėmis būtybėmis – Dievu, angelais, velniu, vaiduokliais ir pan.).

Apskirtai daugelis religinių tradicijų garbingą vietą skiria misticizmui. O misticizmas neišvengiamai siejasi su ezoterizmu. Islamas turėjo **sufijus**, iš judaizmo gimė **Kabalos mokymas**, o krikščioniškosios mistikos užuomazgų regime Biblijoje³⁵. Taigi mistikos žinios nuo seno buvo ir tebėra neatskiriama bet kurios kultūros, religijos dalis, jų tarp jų krikščionybės dalis. Jos buvimo priežastis ta, kad mistikos ir paslaptinių ezoterinių išgyvenimų poreikis visada buvo ir yra toks pat svarbus, kaip ir kiti žmogaus dvasios poreikiai.

Šiuolaikinė ezoterika dažnai traktuojama kaip „religijos pakaitalas“ ir tai, pasak G. Puloko, yra toli nužengęs pokrikščioniškas reiškiny, kuris siekia pranokti ne tik tradicinį mokslą, mediciną, bet

³¹ Daujotytė-Pakerienė, V. Ezoterizmas literatūroje ir literatūros istorijoje, *Literatūra*, 2005, Nr. 47(1), p. 27.

³² Raeper, W., Smith, L. *Po idėjų pasaulį: religija ir filosofija seniau ir dabar*. Vilnius, 1996, p. 205.

³³ Pgl. *Эзотеризм: энциклопедия*. Минск, 2002, с. 973.

³⁴ Naujokaitienė, E. *Oskaras Milašius: mistikas ir hermetinis poetas*. Kaunas, 2001, p. 206.

³⁵ Raeper, W., Smith, L. *Po idėjų pasaulį: religija ir filosofija seniau ir dabar*. Vilnius, 1996, p. 51.

ir krikščionių Bažnyčias kaip atgyvenusią pakopą ir „atgyvenusį mąstymą“³⁶. Vadinasi, ezoterika yra ne tik neatsiejama religijos dalis, bet kai kuriais atvejais ir savotiškas jos pakaitalas, kuris daugiausia reiškiasi per „Naujojo amžiaus“ judėjimą.

1.3. Ezoterika ir „Naujojo amžiaus“ judėjimas

Ezoterika glaudžiai siejasi su „Naujojo amžiaus“ judėjimu („New Age“), kuris drauge yra ir pagrindinis ezoterikos populiarinimo šaltinis.

„Naujojo amžiaus“ judėjimo neįmanoma tiksliai apibrėžti. Tai – gana eklektiška netradicinių religinių grupių, įvairių sąmonės treniruočių programų, modernių kerėjimų ir ezoteriškų šėtono kultų visuma, apimanti skirtingas, neretai netgi prieštaringas koncepcijas bei elgesio stilius³⁷. Galima teigti, kad sąvoka „Naujasis amžius“ žymi savotišką visuomeninį judėjimą, siekiantį „švelnaus sąmokslų“ būdu iš pagrindų atnaujinti visuomeninį gyvenimą.

Pasak ezoterikos tyrinėtojų, „šiuolaikinė ezoterika radosi visiškai nepriklausomai nuo Bažnyčių kaip „alternatyvaus religingumo“ forma. Jos atsiradimo terpė – tai visų pirma šiuolaikinė sekuliari visuomenė ir dažniausiai tik labai nežymi polemika su Bažnyčios pozicija“³⁸. Yra tvirtinama, esą nepriklausomai nuo Bažnyčios, kiek gyvas pasaulis, egzistavo „slaptas mokymas“, ir tik mūsų laikais prisiminta ir stipriau susidomėta „senuoju žinojimu“ bei „senąja išmintimi“. „Naujojo amžiaus“ judėjimas kaip tik ir ėmėsi reabilituoti tai, ką šiuolaikinis mokslas bei krikščionybė nuo Švietimo epochos sutartinai atmetė kaip **prietarus**.

Kultūrologo G. Puloko teigimu³⁹, „Naujojo amžiaus“ judėjimo ir ezoterikos augimą bei išsigalėjimą septintame-aštuntame dešimtmečiuose lėmė suklestėjusi alternatyvi jaunimo kultūra, hipių judėjimas ir psichologinės priežastys (susidomėjimas alternatyviu gyvenimo būdu, žavėjimasis gydomaisiais kristalais, okultizmu, magija, domėjimasis netradicine medicina ir gydymu). Devintajame ir paskutiniajame amžiaus dešimtmetyje jų plitimą skatino įtrauktumas į senovinį dvasingumą, religingumą bei individualios saviugdų tendencijos.

Ezoterika ir „Naujojo amžiaus“ judėjimo holizmas stengiasi padėti išvelgti gilumines visų sukurtųjų daiktų ir būtybių, žmogaus, kosmoso ir gamtos sąsajas.

³⁶ Pgl. Pulokas, G. „New Age“ formavimosi apžvalga [žiūrėta 2007 02 21]. Prieiga per Internetą: <http://www.religija.lt/content/view/247/30/>

³⁷ Pgl. Sektos: [Jų klasifikacija, charakteristikos ir kt.]. Marijampolė, 1995, p. 30.

³⁸ Ruppert, H. Ezoterika, „New Age“, medicina: kritinės pastabos [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per Internetą: http://www.prizme.liolt.org/straipsniai/straipsn.php?action=view&id=81&return_action=top_articles

³⁹ Pgl. Pulokas, G. „New Age“ formavimosi apžvalga [žiūrėta 2007 02 21]. Prieiga per Internetą: <http://www.religija.lt/content/view/247/30/>

Šiandienė ezoterika persisunkusi okultinių praktikų ir pratybų, tos praktikos visuomet pagrįstos tam tikru mokymu ar pseudoreligine sistema – vienos save sieja su hinduizmu ar budizmu, kitos – su „Naujojo amžiaus“ tipo sąjūdžiais (pvz., „Gyvenimo meno“, Transcendentinės meditacijos judėjimai). Bene populiariausia organizacija, Lietuvoje platinanti ezoterinę – okultinę pasaulėžiūrą, yra *Vilniaus Parapsichologijos akademija*. Tai pirmoji edukacinio pobūdžio organizacija, platinanti „Naujojo amžiaus“ idėjas Lietuvoje. Ją 1994 metais įkūrė filosofijos profesorius Vytautas Kazlauskas (1933-2005). Akademijos veikla – studijų programos, skirtos žmonėms besidomintiems paranormaliais reiškiniais, dėstomų dalykų įvairovė atspindi platų jų lankančių žmonių domėjimosi ratą – **parapsichologija, bioenergetika, liaudies medicina, astrologija, mineralogija, biolokacija, aiškiaregystė, telepatija**, Rytų išmintis ir pan.

Norint geriau suprasti „Naujojo amžiaus“ judėjimo ir ezoterikos tarpusavio ryšius svarbu pažvelgti ir į paties judėjimo istorines ištakas bei kultūrinės, politinės suklestėjimo priežastis.

„Naujojo amžiaus“ istorinės ištakos. Jos siejamos su dvasingumo šaltiniais Europa ir Artimaisiais rytu, rytietiškaisiais šaltiniais – induizmu, budizmu bei teosofija.

a) *Europa ir Artimieji rytu*

Daugelis tyrinėtojų išvelgia „Naujojo amžiaus“ panašumų su helenizmo šviesoje gimusiu bei savo laiku turėjusiu nemenką įtaką *gnosticismu*⁴⁰. Šis judėjimas gyvavo keletą amžių po Kr. Bažnyčiai sustiprėjus ir tapus oficialia Romos imperijos religija (IV a. pab.), gnostinės grupės pamažu buvo išstumtos, tačiau neišnyko: tapusios pagrindiniais judėjimais, jos tik dingo iš viešumos. Per kitus amžius įvairios gnostikų idėjos retkarčiais prasimušdavo į dienos šviesą per naujas ir iš dalies slaptas religines grupes. Savitais mūsų dienų ir gnosticizmo tarpininkais kažkuria prasme galėtų būti laikytini tamplieriai, katarai, rozenkroiceriai, masonai, teosofija ir kt. Tačiau visa tai tėra vienas iš šaltinių lėmusių mūsų laikų „Naująjį amžių“.

Kitas vakarietiškas kultūros ir religijos sroves, dariusias įtaką „Naujo amžiaus“ judėjimui, yra sudėtingiau užčiuopti, nes jos buvo mažiau paplitusios ar labiau „lokalios“ nei gnosticizmas. Tačiau pastebėtina, jog astrologija, okultizmas, misticismas, **magija**, kabalizmas, skirtingos pagonybės atmainos (pvz., šamanizmas, keltų religija, skandinavų mitologija ir kt.) buvo kitas svarbus šaltinis minėto judėjimo idėjoms rasti.

Daugeliu aspektų svarbią įtaką „Naujojo amžiaus“ judėjimui padarė taip pat ir krikščionybė. Tačiau čia turima omenyje ne doktrininė krikščionybė, kokią turime šiandien, bet veikiau jos ezoterinės ar mistinės tradicijos (atstovautos Dykumos tėvų, Teresės Avilietės, Hildegardos fon

⁴⁰ Peškaitis, A. *Ar parapsichologija ir kiti ezoteriniai dalykai yra sektantiški?* [žiūrėta 2007 02 21]. Prieiga per Internetą: <http://www.religija.lt/content/view/226/53/>

Bingen ir kt.). Kitaip tariant, „Naujasis amžius“ tarytum bando užčiuopti krikščionybės tradicijoje nutrūkusias jos atmainų gijas.

b) Rytietiškieji šaltiniai – induizmas, budizmas

Induizmu, budizmu kai kurie vakarų filosofai domėjosi jau XVIII–XIX amžiuose (A. Šopenhaueris, G. Hėgelis ir kt.). Tačiau Europoje plačiau žinoma rytų kultūra tapo tik XIX a. pabaigoje. Galbūt tam pasitarnavo 1875 m. rusų teosofės J. Blavatskajos ir jos pasekėjų įsteigta *Teosofijos Draugija*. Taip pat Rytų religijas bei dvasingumą Vakaruose populiarino daugelio XIX a. į rytų šalis siųstų misionierių aprašymai. Visgi rytietiško religingumo įtaka (taip pat ir meditacinės praktikos, kai kurių terapijų propagavimas) Vakaruose palaipsniui augo. Tik pakeliui į Vakarus šio religingumo idėjos įgavo kitokių atspalvių, ar net ryškių pokyčių (daugumos rytų religijų negatyvus požiūris į pasaulį nelabai derinosi su vakarietiškom pasaulio pažangos idėjom, utopišku „aukso amžiaus“ laukimu ir pan.).

Vakarų kultūros gręžimasis į Rytus, įvairių jos formų (kartu ir ezoterinių) perėmimas, galima sakyti, prasidėjo XIX a. pabaigoje, panašiu laiku, kai suaktyvėjo ir ezoteriniai judėjimai. Tačiau iš pradžių Vakarų pozicija Rytų atžvilgiu buvo ne itin palanki. Buvo teigiama, jog visi bent kiek vertingi racionalistinės minties ir logikos pasiekimai yra heleniškos kilmės, tuo tarpu mistiniai elementai yra pragaištingų rytietišκών įtakų padarinys⁴¹. Vis dėlto pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje ypač susidomėta paslaptinga Rytų kultūra, religija, menu bei įvairiais **ezoteriniais mokymais** (joga, reiki, feng šui ir pan.). Domėjimasis Rytų mistinėmis tradicijomis, be jokių abejonių, yra metų metais nepatenkinto paslaptingumo, mistinių išgyvenimų poreikio išraiška⁴². Taigi šiuo laikotarpiu kilo daug savitai Rytų ir Vakarų tradicijas derinančių dvasingumo pavidalų, lėmusių ir pačios ezoterikos suvokimą.

J. Ivanauskaitė – viena pirmųjų lietuvių menininkių, rytietiškąją praktiką panaudojusi savo kūryboje. Bene ryškiausiai rytietiškoji ezoterinė kultūra atskleidžiama nagrinėjamame romane pavadinimu „Placebas“. Jame autorė operuoja rytietiškos kultūros, religijos simboliais, kurie dažnai turi mistinį atspalvį. Anot kultūrologo A. Andrijausko, „menas atskleidžia asmenybės dvasios pasaulį ir dvasios priklausomybę konkrečiai tautai, kultūrai, rasei. Todėl menas <...> jam būdingų simbolių kalba per individą atveria kelius pažinti to individo atstovaujamai kultūrai“⁴³. Tad ir

⁴¹ Uždaviny, A. *Hermeneutinė Rytų-Vakarų priešpriešos problema, Rytai – Vakarai: komparatyvistinės studijos. T.1.* Vilnius, 2002, p. 183-184.

⁴² *Kitoks pasaulis: magijos ir okultizmo paslaptys.* Vilnius, 2002, p. 6.

⁴³ Andrijauskas, A. *Komparatyvistinės kultūrologijos erdvės. Rytai – Vakarai: komparatyvistinės studijos. T.1.* Vilnius, 2002, p. 65.

J. Ivanauskaitė savo kūryba leidžia bent truputėlį prisiliesti ne tik prie vakarietiškos (krikščioniškosios), bet ir prie rytietiškos ezoteriškosios kultūros.

c) Teosofija

Galima teigti, jog *teosofija*⁴⁴ apjungė visas dvasines įtakas į vieną sistemą, kuri vėliau įgavo ezoterizmo vardą. Pagrindinė teosofijos idėja teigia, jog visų pasaulio didžiųjų religijų ezoterinis mokymas yra tas pats. Skirtumas tarp jų remiasi tik ezoteriniu lygmeniu, o senosios Rytų išminties bei vakarietiškojo žinojimo pagrindas, anot jos, esąs tas pats. Šis pagrindas (arba „slaptoji doktrina“, – kaip dažnai jį „krikštija“ teosofija) leido atsirasti bei vystytis visoms religijoms ir visiems tikriesiems mokslams. Todėl bet kuris siekiantysis pažinti „tikrąjį mokslą“ turįs studijuoti ezoterinius mokymus bei **slaptąsias doktrinas**. Vis dėlto šis pažinimas pats savaime nėra pakankamas – paprasti žmonės nėra pajėgūs pažinti paslėptąjį pasaulį, todėl jie yra priklausomi nuo mokytojų, guru ir pan. Tik per juos, aukštą sąmoningumo lygmenį pasiekusius asmenis, Visatos ezoterinės paslaptys gali būti atskleistos.

Teosofijos atstovai skelbė, jog aukščiausia visų pasaulio religijų mokytoja yra ta pati esybė, savyje talpinti skirtingus to paties pasaulinio mokytojo vardus. Taigi Viešpats Mitra, Viešpats Krišna, Viešpats Buda ar Viešpats Kristus yra tik skirtingi tos pačios esybės vardai.

Kultūrinės „Naujojo amžiaus“ suklestėjimo prielaidos.

Svarbiausia kultūrine „Naujojo amžiaus“ ir drauge ezoterikos suklestėjimo priežastimi galime laikyti žmogaus *virtotajišką santykį su pasauliu*. Šiuolaikiniam sekuliariam individui pasaulis yra tapęs didžiulių gėrybių kontaineriu, o vartojimo galimybės pavirto savotišku gyvenimo kokybės bei vertės matu. Visgi virtotajiškumas nėra individuali problema – visa šiuolaikinė ekonomika yra paremta vartojimu bei visokeriopai jį skatina. Kiekvienas žmogus šiandien yra skatinamas, viliojamas tapti kuo intensyvesniu vartotoju, todėl virtotajiškumas tampa svarbiausiu socialinio statuso atributu. Šis procesas apima ne tik materialinius produktus, bet ir žmonių santykius bei dvasines vertybes. Formuojama nuostata, kad religinio pobūdžio pasirinkimus reikalinga vertinti pagal tai, kokius privalumus šie gali pasiūlyti.

Pasak kultūrologo A. Navicko, taip pat svarbia priežastimi galime laikyti ir *psichologizaciją* bei „aš“ *sakralizaciją*, kur individualizacija bei sekuliarizacija ne tiek išstumia tradicinius religinius

⁴⁴ *Teosofija* (*theos* ir *sophia*) yra graikiškas žodis, reiškiantis „dieviškąją išmintį“ ir apibūdinantis visų pirma pastangas tiesiogiai pažinti dieviškumą per vidinį apreiškimą, nušvitimą, mistiką ar spekuliacijas. Teosofija jungia spiritizmo, hipnotizmo, gnosticizmo, rytietiško ir egiptietiško mitų, okultinių pratimų bei metodų, astrologijos ir ezoterinės antropologijos elementus, taip pat Rytų religijų nuotrupas.

pavidalus, kiek skatina religijos internalizaciją, paruošia dirvą „aš“ sakralizacijai⁴⁵. Ezoterika ne tik kaip alternatyva tradiciniam religingumui, bet ir kaip tam tikras jo pagerinimas, atnaujinimas arba neretai kaip nauja religinės evoliucijos pakopa, labiausiai tinkanti šiuolaikiniam žmogui.

Kai kurie kiti „Naujojo amžiaus“ judėjimo aspektai.

Vienas svarbiausių „Naujojo amžiaus“ dvasingumo elementų yra domėjimasis astrologija (ji tapo mūsų masinės kultūros dalimi), neįprastais ar net paranormaliais reiškiniais, **ufologija** („skraidančios lėkštės“, ateiviai „iš kitų pasaulių“ ir pan.). Didelis pomėgis kalbėti apie angelus, mediumus, dvasines būtybes, astralinius lygmenis. Tiesa, „Naujajame amžiuje“ apie angelus kalbama nesisteningai, nes labai tikslios perskyros šioje srityje kartais laikomos mažai naudingomis, kadangi kiekvienoje Visatos oktavoje esti daugybė esybių, energijų ir būtybių lygmenų.

Kitas svarbus „Naujojo amžiaus“ elementas – visuotinis susidomėjimas įvairiais kristalais ir brangakmeniais, vadinamais amuletais ar talismanais. Manoma, jog kristalai turi tam tikrų teigiamų energijų, galinčių žmones apsaugoti, išgydyti nuo ligų. Beje, kristalai – ne vieninteliai „šventi daiktai“. Minėtini tibetiški varpeliai, runos, mandalos, ikonos, įvairios gėlės ir pan.

Liuciferio garbinimas laikomas „Naujojo amžiaus“ vienu iš mėginimų skolintis iš senųjų religijų – puolusio angelo garbinimas buvo praktikuojamas senuosiuose gnostikų kultuose II a., vėliau jis buvo atgaivintas XIV a. slaptame judėjime, kuris vadinosi „liuciferizmas“. Pasak, A. Dvorkin, šis „garbinimas plona srovele tekėjo per visą krikščionybės istoriją įvairiose slaptose okultinėse grupėse. Tačiau jis nebuvo pripažįstamas (bent jau atvirai) respektabiliuose sluoksniuose“⁴⁶

Svarbus „Naujojo amžiaus“ pasaulėžiūros elementas – tikėjimas **reinkarnacija**. Tačiau iš esmės rytietiška reinkarnacijos samprata yra transformuojama. Kaip žinome, reinkarnacijos idėją galima aptikti indiškos kilmės religijose – budizme, induizme. Tačiau tas sielų persikėlimas, kurį randame ezoterizme, neturi nieko bendra su klasikiniu budistiniu ar induistiniu sielų persikūnijimu. Priešingai, induistinėms religijoms ir toms, kurios iš jų kyla, reinkarnacija ezoterikoje suvokiama kaip individo sielos žengimas vis tobulesnės būklės link (sielos evoliucija). O Rytų religijose sielų persikėlimas – neatsiejama **samsaros** dėsnių dalis. Samsara dažniausiai lyginama su malūno ratu, kuris sukasi tiek, kiek teka upė, t. y. amžinai. Rato mentė panyra į vandenį, pereina per jį, iškyla į paviršių, o paskui viskas kartojasi iš naujo – ir taip iki begalybės (cikliškumas). Samsara ir iš jos išplaukianti reinkarnacija – tai žmonijos prakeiksmas. Žmogaus elgesys nulemia tai, kuo jis bus

⁴⁵ Pgl. Navickas, A. *Naujasis Amžius“ ir šiuolaikinė sekuliari visuomenė* [žiūrėta 2007 02 21]. Prieiga per Internetą: <http://www.religija.lt/content/view/56/45/>

⁴⁶ Dvorkin, A. *Sektos: totalitarinių sektų apžvalga*. Kaunas, 2006, p. 499.

kitame gyvenime (vadinamasis **karmos** dėsnis). Taigi pagal induistinių reinkarnacijos suvokimą žmogaus gyvenimas įstatytas į potencialiai begalinį kosminį procesą.

Vakaruose nuo G. E. Lessingo epochos reinkarnacija buvo suprantama daug optimistiškiau: kaip laipsniškas mokymosi ir individo realizavimosi procesas. **Spiritualizmas**, teosofija, antroposofija ir „Naujasis amžius“ – visi reinkarnaciją suprantą kaip dalyvavimą kosminėje evoliucijoje. Toks pokrikščioniškas požiūris į eschatologiją panaikina pragaro sąvoką. Sielai atsiskyrus nuo kūno, galima apžvelgti visus praėjusius gyvenimus, o jai susijungus su nauju kūnu – išvysti būsimą naują gyvenimą. Ezoterika – svarbiausias „Naujojo amžiaus“ elementas. Ji yra tarsi žinių arba žinojimo, kaip galios įrankio, paieška, leidžianti kitaip, giliau suvokti pasaulį.

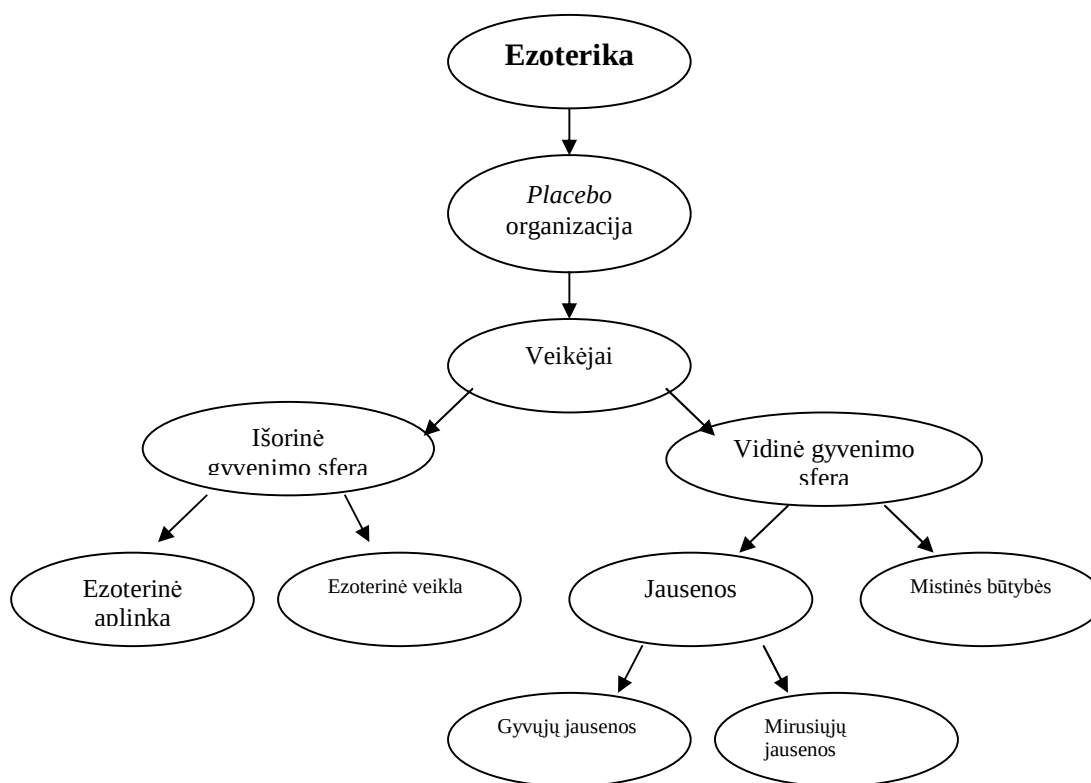
Taigi „Naujasis amžius“ apjungia nelabai suderinamus Vakarų ir Rytų tradicijų elementus: jogą, psichoanalizę, remiasi kabalistika, sufizmu ir budizmu. „naujojo amžiaus“ judėjimo ezoterizmas yra neginčijamas, nes jis sukuria ir išpopuliarina „Vandens eros“ – XX a. žmoniją užplūdusių išsivadavimo, taikos, meilės sinonimo idėją⁴⁷. Tačiau pastebėtina, jog šiandien šio judėjimo idėjos yra labai nutolusios nuo pirminių nuostatų, dažnai interpretuojamos kaip naudos siekimo pretekstas, ką ir regėsime nagrinėdami J. Ivanauskaitės romaną „Placebas“.

⁴⁷ Pgl. Signier, J.-F., Thomazo R. *Slaptosios draugijos*. Vilnius, 2006, p. 128.

2. Ezoterikos raiška J. Ivanauskaitės romane „Placebas“

Šiame skyriuje ezoterika aptariama remiantis struktūralistiniu ir hermeneutiniu interpretacijos žvilgsniu į kūrinį. Pirmiausia pristatoma *Placebo* organizacija, jos veikla, skleidžiamos pagrindinės idėjos. Kadangi minėtoji organizacija savo ezoterinėmis idėjomis tiesiogiai arba netiesiogiai lemia romano veikėjų gyvenimą ir jų mąstymą, tai pereinama prie veikėjų išorinės (materialios) gyvenimo sferos, t.y. juos supančios ezoterinės aplinkos, praktikuojamos veiklos aptarimo, bei prie vidinės (jausminės) gyvenimo sferos, t.y. prie veikėjų sąmonėje atsispindinčių ezoterinių jausenų, tikėjimų mistinėmis būtybėmis, atskleidimo.

Šios dalies nagrinėjimo kelias pavaizduotas antrame paveiksle:

Šaltinis: sudarytas autorės

2 pav. Ezoterikos nagrinėjimo modelis J. Ivanauskaitės romane „Placebas“

2.1. *Placebo* organizacijos reikšmė romane

Vienas reikšmingiausių, įdomiausių ir paslaptingiausių J. Ivanauskaitės romano „Placebas“ vaizduojamojo pasaulio objektų yra slapta pasaulinė organizacija kodiniu pavadinimu *Placebas*. Minėtoji organizacija – tai centrinė ašis, apie kurią daugiau ar mažiau sukasi visų romano veikėjų gyvenimas. Todėl kituose skyriuose plačiau nagrinėjama *Placebo* veikla, jos skleidžiamos ezoterinės idėjos bei ieškoma sąsajų su slaptomis viduramžių organizacijomis.

2.1.1. Organizacijos ezoterinė veikla ir idėjos

J. Ivanauskaitės romane *Placebo* organizacija figūruoja kaip slapta pasaulinė organizacija, kurios svarbiausias uždavinys – naujausius mokslo išradimus pritaikyti žmonių kontrolei. Minėtoji organizacija siekia įgyvendinti pasaulio tvarką, kurią, J. Joveičiko pastebėjimu, būtų galima palyginti su „tvarka, kažkada pavaizduota Oldoso Hakslio (Aldous Huxley) „Naujajame šauniajame pasaulyje“ ir Džordžo Orvelo (George Orwel) romane „1984“⁴⁸.

Pats žodis „placebas“ pagal romane pateikiamą apibrėžimą yra *vaisto pakaitalas, neveiklus preparatas, skiriamas ligoniams įtaigos tikslais*⁴⁹. *Placebo* organizacijos diegiama ideologija veikia analogiškai: viso pasaulio bendruomenėms įsiūlomos pakaitinės, simuliakrinės vertės, kurias vartodami žmonės gyvena aklai ir mechaniškai. Paklusni visuomenė kuriama pasinaudojant visomis įmanomomis slaptų saugumo organizacijų metodikomis bei priemonėmis: užverbuotiems agentams kasdien spaudoje komiškuose pranešimuose apie gyvūnų gyvenimą pateikiami Centro pranešimai ir komandos, agentams implantuojami manipuliaciniai kontrolės mechanizmai, skatinamas visuomenės mulkinimas aiškiaregystėmis bei tradicinių tikėjimų pakaitalais (platinami specialūs „tiesioginio ryšio su dievu“ palaikymo aparatai, vadinami *orakulatoriais*), puoselėjimas susvetimėjimas šeimoje, skleidžiama metafizinė vienatvė, meilė netenka vertės, skatinami vartotojiški gyvenimo įpročiai. Į *Placebo* organizacijos standartą netelpantys sąmoningi žmonės naikinami arba verbuojami, o nevykėliai kaimiečiai skatinami žudyti veikiant specialiais prietaisais *suicidatoriais*.

⁴⁸ Joveičikas, A. Pati tu placebas, *Vakaro žinios*, 2003 m. spalio 17 d., priedas *Savaitgalis*, p. 3.

⁴⁹ J. Ivanauskaitė. *Placebas*. Vilnius, 2003, p. 21. Toliau darbe cituojant šaltinį išnašos nebebus daromos, tik citatos pabaigoje skliausteliuose bus nurodomas šaltinio puslapis, pvz.: (21).

Labiausiai išplėtotą J. Ivanauskaitės romane tema – ezoterika kaip visuomenės poveikimo priemonė. Autorė tekste parodo, kad ezoteriką galima pritaikyti savanaudiškiems tikslams. Pasaulinė *Placebo* organizacija persiėmusi „Naujojo amžiaus“ judėjimo mistinėmis, ezoterinėmis idėjomis, iškreipdama „pasaulio vieningumo“ idėją siekia ezoterikos pagalba užvaldyti žmones, manipuliuoti jų gyvenimais.

Placebo įvaizdžiu parodoma, jog dabartinėje visuomenėje yra labai palanki terpė klestėti įvairiems mitams bei primestoms vertybėms. Vieni tokių pernelyg sureikšmintų vertybių yra ezoteriniai mokymai, kurių populiarinimas buvo vienas svarbiausių organizacijos programos dalių: *Kontora itin skatino religinį turizmą* (paryškinta mano – J.V.). *Tegu tie, kurie kam nuo sielos įkarščio svyla uodega, šiauria į Indiją, Tibetą, Korėją, Japoniją, Izraelį, kad tik savo paistalais neterštų taip darniai besiklostančios netikėjimo atmosferos* (105). Slaptoji organizacija palaikė ir sektų gyvavimą (*Kontora rūpinosi ir sektomis, kurios it galingi siurbiai susišluodavo visus neva dvasinguosius ar tikrai į tikėjimą linkusius, šitaip apsaugodamos visuomenę nuo praregėjimų, atsimainymų ir nušvitimų* (105). Negana to, organizacija stengėsi tradicinį tikėjimą – krikščionybę – pakeisti kitais (*Vietoj nevykėlių tautinių dvasios ganytojų atvykdavo svetimi: guru, lamos, babos, rabiai ir visokio plauko mokytojai, kurių kompetencija Marijos žemėje niekas neabejojo* (104). Naudojant tokią organizacijos taktiką tikriausiai buvo siekiama, kad žmonės išvis imtų nebetikėti arba kad neturėtų rimtos dvasinės atramos, o tai leistų *Placebui* lengviau manipuliuoti žmonėmis.

Kai kada J. Ivanauskaitės romane ezoterika grindžiama ir krikščioniškais principais. Pavyzdžiui, kūrinyje teigiama, jog mistikės Julijos egzistenciją palaikė trys krikščioniškos tiesos: tikėjimas, meilė ir viltis (*Julijos būtį visada palaikė tvirtesnis ar silpnesnis tikėjimas, karštesnė ar drungnesnė meilė, didesnė ar mažesnė viltis* (8). Įdomus Julijos santykis su krikščionyste ir ezoteriniais mokymais: *[J]i susipažino su dzenbudistais, indų mistikais, tibetiečiais, tačiau Orientas jai nepadarė madingo pritrenkiančio įspūdžio, užtat iki pačios tikriausios religinės ekstazės privedė Hildegarda iš Bingen* (308). Matyti, jog būrėjai krikščionių mistikė padarė daug didesnį įspūdį nei rytietiški mokymai.

Netgi *Placebo* organizacijos vadovas JoJo, nors ir neprisipažįstantis sau esąs krikščionis, vis tiek vaikšto į cerkvę ir meldžiasi savajam dievui: *Jo maldos buvo skirtos savam, asmeniniam dievui, kurio nešaukė jokių vardų, neįsivaizdavo jokių pavidalų* <...> (39). Vadinasi, nors JoJo ir vadovauja ezoterine veikla užsiimančiai organizacijai, tačiau pats dar nėra labai nutolęs nuo krikščioniškojo tikėjimo.

Kaip žinia, krikščionybei ir kitoms religijoms būdingi mokymai apie žmogaus dvasios pažinimą, apie sielos apvalymą ir pan. Beveik visuose ezoteriniuose mokymuose minėti aspektai taip pat yra

vieni svarbiausių, tik dar akcentuojamas ir asmenybės individualumas. Štai kaip kūrinyje interpretuojamas Placebo organizacijos paskleistas „bandos jausmas“: *Jei reikėtų įvardyti pagrindinį punktą, kurį pažeidė vystydamosi žmonija, tai būtų individualizmas. Su visa banda niekada neižengsi pro Rojaus vartus. <...>. Na ir kas, kad didieji žmonių pranašai Buda ir Kristus ėjo į dykumas, meditavo atsiskyre, vaikštinėjo po vieną sakydami: būkite sau žiburiai!* Žmonės šios svarbiausios žinios nepriėmė (199). Taigi regime, jog ezoterikoje, kaip ir krikščionybėje ar budizme, svarbus yra individualus sielos lavinimas siekiant amžino gyvenimo po mirties.

Placebo veiklos rezultatai ryškūs ne tik privačiame, bet ir viešajame asmens gyvenime (pvz., politika, televizija, spauda ir t.t.). Kūrinyje konstatuojama, jog ezoterinės žinios tampa įprastiniu, savaime suprantamu dalyku, be kurių tiesiog nebeapsieinama: *Centras nuolat tikino, kokia svarbi Lietuvai yra magų ir mistikų gausa <...>. Joks tautietis nė kojos iš namų nekeldavo nepasidomėjęs, ką byloja horoskopas, skelbiamas kiekviename laikraštपालािक्ये. Davatkėlės po Mišių skubėjo pas kortų būrėjas <...>. Politikai su savo asmeniniais aiškiaregiais tarpo darnioje psichologinėje simbiozėje, tikėdami, kad skverbiasi į transcendenciją* (101).

Tai, jog slaptoji pasaulinė organizacija yra ezoterikos skleidėja, patvirtina ir faktai, kad ji laikosi tam tikrų ezoterinių principų. Pavyzdžiui, Placebo Kontoroje ant sienos kabo dar hermetizmo laikais paplitęs šūkis, tapęs organizacijos credo: *„Kaip viršuje, taip ir apačioje. Pasaulis – vienas, vieningas ir vientisas“* (105). Remdamasi minėtu šūkiu, organizacija siekia visus žmones palenkti savo valiai, kad visas pasaulis priklausytų tik nuo jos sprendimų.

Ezoterines idėjas skleidžiančios organizacijos atstovai patys tiki bei vadovaujasi skleidžiamomis tiesomis. Tai paaiškėja iš Placebo organizacijos vadovo minčių: *Kiekvienas sakiny yra mantra, žodis po žodžio ir susideda magiška užkalbėjimo formulė, o kuo ji dažniau, kuo įtaigiau kartojama, tuo daugiau pabaisų priveisia tikrovėje. Viskas susiję. Kaip danguje, taip ir žemėje. Pasaulis vienas, vieningas ir vientisas, perkurtas pagal Placebo principus* (230).

Romane vaizduojamą Placebo organizaciją galima sieti ir su šiuolaikinėmis slaptosiomis organizacijomis (pvz., Užsienio reikalų taryba⁵⁰, Trišalė komisija⁵¹, Bilderbergeriais⁵², Auksinės Aušros draugija⁵³, Apšviestųjų draugija (Illuminatai)⁵⁴ ir kt.), kurių veikla ir siekiai paprastai būna slapti, o šių draugijų nariais tampa pasaulio elito atstovai – prezidentai, gubernatoriai, diplomatai,

⁵⁰ Užsienio reikalų taryba įkurta 1917 m Edvardo Mandello, pastaruoju metu didelį dėmesį skirianti ginklavimuisi, siekiant išvengti grėsmės iš Rusijos.

⁵¹ Trišalė komisija įkurta 1973, kuri yra tarsi Užsienio reikalų tarybos priedanga.

⁵² Bilderbergerių grupė įkurta 1954, kuri neturi oficialaus pavadinimo, ją sudaro daugiau nei 100 pasaulio elito atstovų.

⁵³ Auksinės Aušros draugija yra kilusi iš masonų ir apibūdinama kaip „įtakingiausia vakarų ezoterinės tradicijos atgimimo jėga moderniajame pasaulyje“.

⁵⁴ Apšviestųjų draugija (Illuminatai) – buvusi pati galingiausia slapta organizacija siekianti suformuoti vieningą pasaulį ir jį valdyti.

finansininkai ir kiti. Minėtų organizacijų, kaip ir *Placebo*, turinčių stiprią finansinę bei politinę paramą, pagrindinis siekis yra visokiais būdais manipuluoti žmonėmis, t.y. valdyti pasaulį.

Taigi *Placebo* organizacija yra tarsi „Naujojo amžiaus“ judėjimo prototipas – ir vienas, ir kitas naudojasi ezoterinėmis priemonėmis bei vadovaujasi ezoterikos idėjomis tam, kad pakreiptų visuomenės gyvenimą sau palankia linkme.

2.1.2. Organizacijos sąsajos su slaptosiomis draugijomis

Placebo organizacijos mistinis slaptumas verčia ieškoti paralelių su seniau slaptumu pasižymėjusiomis draugijomis. Čia minėtini rozenkroiceriai bei masonai.

Kadangi žmonijos istorijoje daug kartų žūdavo ir vėl atgimdavo Civilizacijos, tai visų laikų ezoterikai iš anksto nujausdavo katastrofą ir pasirūpindavo, kad okultinės žinios išliktų. Siekdami išsaugoti okultines žinias jie kūrė slaptas visuomenines grandines, saugančias ezoterines paslaptis. Kai kryžiuočių armijos patraukė į rytus, okultinės tradicijos prasiskverbė į riterių ordinus, kur surado idealias sąlygas slaptam žinių saugojimui. Sunaikinus *Tamplierius*⁵⁵ Europoje, labiausiai pasižymėję iš jų išliko ir sukūrė riterių – *Rozenkroicerių ordiną*⁵⁶ – „Kryžius ir rožė“. Šio ordino pasekėjų buvo labai mažai, todėl tam tikru laiku ordinas nusprendė nukreipti savo mokymo šviesą į išorę, kad pritrauktų daugiau pasekėjų. Norėdami išvengti žinių nutekėjimo, Rozenkroiceriai sukūrė *Masonų ordiną*⁵⁷. Jo veikla buvo griežtai reglamentuota. Ordinas turėjo tvirtą hierarchinę sistemą su griežta drausme. Palaipsniui eidamas nuo vienos pakopos prie kitos *adeptas*⁵⁸ ugdė savo lygį. Aukščiausias masono ordino pripažinimo laipsnis buvo žemesniuose rozenkroicerių ordino laipsniu. Tačiau per ilgą laiką susikūrė daug „saviveiklinių“ masoniškų ložių, kurių dalis tapo politinėmis ir prarado ryšį su okultinėmis tradicijomis. Būtent pastarųjų modelis atpažįstamas ir J. Ivanauskaitės romane.

⁵⁵ *Tamplieriai* (pranc. *Temple* „šventovė, šventykla“) – viduramžių laikų krikščioniškosios karinės organizacijos, įkurtos 1118 metais ir išformuotos 1312 metais, nariai. Riteriai vienuoliai vilkėjo baltais apsiaustais, papuoštais aštuonkampiais raudonais kryžiais (kankinystės simbolis) ir nešiojo baltą lininį diržą (tyros širdies simbolis). Po Tamplierių arba Šventovės riterių ordino panaikinimo, likusieji riteriai susibūrė į naujas rozenkroicerių, iliuministų (apšviestųjų), masonų draugijas.

⁵⁶ *Rozenkroicerių ordinas* – legendinė XV a. suburta slaptoji apšviestųjų draugija, pavadinta Rožės ir kryžiaus ordinu, skelbusi savo tradicijos atsiradimą iš Egipto faraonų Tutmozio III ir Amenofiso IV misterijų. Rožė simbolizavo askezę, o kryžius – universalųjį pažinimą. Turėjo įtakos masonams.

⁵⁷ *Masonų ordinas* – slapta organizacija, kurios narius vienija bendri moraliniai ir religiniai idealai. Masonų organizaciją sudaryta iš ložių, nedidelių žmonių grupių, kuriuos vienija gyvenama teritorija. Egzistuoja viena pagrindinė Didžioji ložė Anglijoje, tačiau yra išskiriamos ir kiekvienos šalies Didžiosios ložės. Masonų judėjimas buvo įkurtas XVII amžiuje Anglijoje. Judėjimas siekia kryžiuočių ordiną ir mūrininkų gildiją, kuri yra laikoma masonų organizacijos pradžia.

⁵⁸ *Adeptas* – tas, kuris pasiekė Išventintųjų lygį ir tapo slaptųjų mokslų meistru.

Štai kaip apibūdinamas *Placebo* slaptumas: *Kur yra Centras, net aukščiausi žemesniųjų grandžių vykdytojai galėjo tik spėlioti. Gal Briuselyje ar Strasbūre, gal Vašingtone ar Niujorke <...>. Kas Centrui vadovauja, niekas eilinėse ir tarpinėse grandyse taip pat neprivalėjo žinoti. Pasaulinės organizacijos, kodiniu pavadinimu Placebas, emisarai į Lietuvą atvykdavo kaip turistai, verslininkai, labdaros tiekėjai ar trečiarūšės roko žvaigždės* (39-39). Taigi matome, jog kur yra *Placebas*, kas jį valdo, nežino beveik niekas, kaip to nežinojo ir rozenkroiceriai ar masonai.

Pastebėtina, jog vienas iš *Placebo* padalinių, kurį būtų galima gretinti su slaptomis Masonų ložėmis, yra *Maskvos Parapsichologijos akademija*, kurioje, kaip paaiškėja skaitant kūrinį, buvo ruošiami organizacijos darbuotojai ir pasekėjai. Viena tokių pasekėjų yra Aurelija, kuri savo padėtį bei ateitį apibūdina taip: *Mes juk nestačiatikiai. Net nekatalikai. Mes magai ir mistikai. O greit valdysim visą valstybę.* <...>. *Mes rengiami valstybinės, gal net pasaulinės reikšmės tikslams* (194). Iš citatos paaiškėja, jog kai kurie slaptosios organizacijos nariai bent iš dalies žinojo, kam jie yra rengiami, kokia svarbi misija jų laukia.

Įdomu, jog senovės slaptųjų draugijų nariai turėjo slapyvardžius, o per susirinkimus jų veidus dengė kaukės. *Placebo* organizacijos narių vardai bei pavardės taip pat turi kodinius pavadinimus. Pavyzdžiui, Jono Jonaičio (organizacijos vadovo) kodinis pavadinimas sudarytas iš pirmųjų dviejų vardo ir pavardės raidžių samplaikos – *JoJo*, arba dar jis įvardijamas kaip *Jis*. O pagrindinė kūrinio veikėja būrėja Julija *Placebo* sąrašuose buvo įvardijama kodiniu pavadinimu *Pitija* (*Julija, Jo sąrašuose vadinta kodiniu pavadinimu Pitija* (35)). Minėtas įvardijimas irgi nėra bereikšmis žodis. *Pitija* (gr. *Pythia*) Senovės Graikijoje buvo Apolono šventyklos *Delfų orakulo*⁵⁹ žynė, pranašė. Vadinas, net kai kurie kodiniai pavadinimai byloja apie organizacijos rėmimąsi ezoterika.

Be to, kodiniai pavadinimai yra aliuzija ir į šių dienų slaptųjų vyriausybinių organizacijų (STT, KGB, FTB ir pan.), slaptų kriminalinių (pvz., Rusijos mafija), politinių (pvz., al Kaedos teroristinė grupuotė) draugijų narių įslaptintus vardus, slaptų bylų užkoduotus pavadinimus. Tai, jog *Placebo* organizacija savo narių vardus slepia po kodiniais pavadinimais, įrodo, kad minėtoji organizacija yra labai slapta.

Apibendrinant galima teigti, jog *Placebas* romane vaizduojamas kaip slapta pasaulinė savanaudiškų tikslų siekianti organizacija, į pagalbą savo siekiams įgyvendinti pasitelkianti įvairių ezoterinių mokymų idėjas, o jos prototipais galima manyti esant rozenkroicerių ar masonų slaptus ordinus.

⁵⁹ *Delfų orakulas* – vienas žymiausių graikų mitologijos žynių. Teigiama, jog Apolono šventykloje, esančioje Delfuose, graikai aukodavo dievui ir kreipdavosi į pitiją (dievo valios reiškėjo orakulo ir išorinio pasaulio tarpininkę), norėdami sužinoti orakulo pranašysčių.

2.2. Ezoterika išorinėje (materialiojoje) romano veikėjų gyvenimo sferoje

J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ kiekvienoje žmogaus gyvenimo sferoje gana svarbi vieta atitenka ezoterikai. *Išorinėje*⁶⁰ gyvenimo sferoje regima ezoterinių daiktų (pvz., būrimo staliukas, statulėlės), ženklų (pvz., talismanai, amuletai) gausa ir svarba. Taip pat reikšminga ir veikėjų ezoterinė veikla – būrimas, žyniavimas, gydymas netradiciniais būdais ir kt.

2.2.1. Ezoterinė aplinka, daiktai, ženklai

J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ nemažai yra ezoterinės paskirties daiktų, kurie atlieka ne tik estetinę, dekoracinę funkciją, bet kartu tai aplinkai, kurioje jie yra, teikia mistiškumo ir paslaptingumo.

Bene didžiausia ezoterinių daiktų sanokaupa regima būrėjos Julijos kambaryje: *Ant kambarėlio sienų kabėjo Egipto piramidžių fotografija, keli papirusai, vienas su akimi, antras su skeptru, trečiasis su sparnuota moterimi, tibetiškos mandalos reprodukcija, keli viduramžių stiliaus raiziniai su retortomis ir jose besimylinčiais žmogeliukais, didžiulis paveikslas, kuriame buvo pavaizduotas liepsnojantis ratas su daugybe sparnų, o jo centre sėdėjo rūstus vyras, iš veido panašus į Jėzų Kristų* (283). Tokia rytietišku daiktų gausa, pačios autorės tvirtinimu, teikia kambariui paslaptingumo, ezoteriškumo.

Julijos butuke nemažai rytietišku daiktų dėl to, jog jie mistikę tiesiog traukė: *Kaip dera snobei, Julija mėgo antikvarinius daiktus – ampyro <...> stiliaus krėslus, Tifanio šviestuvus, secesines žvakides, kiniškas vazas, indiškus varinius dievus, taip pat ikonas* (19). Beje, rytietiška atributika romane pavaizduota tik Julijos kambarių aprašymuose, nes tai yra tiesiogiai susiję su jos darbu – būrimu. Kadangi būrimas kortomis, likimo spėjimas reikalauja tam tinkamos aplinkos, tai būtent rytietiški daiktai (pvz., kiniškos vazos, indiški variniai dievai, mandalų reprodukcijos ir pan.) dėl savo neįprastumo europiečiams kambariui, kuriame jie yra laikomi suteikia tam tikro mistiškumo, paslaptingumo. Apie tai užsimenama ir kūrinyje: *Na, tai eiliniam žmogui visa ši ezoterikos sanokaupa galėjo daryti nemenką įspūdį* (283).

⁶⁰ Šiame darbe skiriamos dvi gyvenimo sferos: išorinė ir vidinė. *Išorinė* (materialioji) gyvenimo sfera suprantama kaip visa, kas susiję su žmogų supančia aplinka, daiktais bei su žmogaus veikla. *Vidinė* gyvenimo sfera vadinama visa, kas susiję su žmogaus sąmone bei su joje vykstančiais suvokimo procesais, jausmine patirtimi.

Iš būrėjos katės Bastetės minčių sužinome, jog, be įvairių daiktų, Julijos namuose yra ir ezoterikų vertinamų augalų: *Kam taip jaudintis, kai kas nors <...> bando sliuogti jukos kamienu ar nuplėšia vieną kitą dracenos lapeliūkštį?* (305). Pasak ezoterikų, **dracena** daro didelį poveikį ne tik namų atmosferai (panaikina blogą energiją), bet ir teigiamai veikia žmogaus emocijas. Šio augalo poveikis emocijoms unikalus tuo, kad dracena į namus atneša džiaugsmą⁶¹. Nors konkretus minėto augalo poveikis Julijai romane nenurodomas, tačiau iš konteksto aišku, jog namai būrėjai buvo ištis yra toji erdvė, kurioje ji jautėsi laiminga: *Pastaraisiais metais Julija tarėsi, kad gyvena beveik laimingai. Savąją būseną galėjo apibūdinti tauriais žodžiais: ramybė, harmonija, pusiausvyra* (73).

Kaip žinome, kiekviena kultūra turi savas tradicijas, papročius, savo demonus, savo supratimą apie gėrį ir blogį, gamtą, antgamtnes jėgas ir netgi turi daiktus, pagal kuriuos ji atpažįstama. J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ gausu Rytų kultūrai būdingų daiktų, ženklų, kurie ne tik puošia žmogų ar jį supančią aplinką, bet ir pasižymi tam tikromis magiškomis bei ezoterinėmis savybėmis. Pagal numanomą veikėjams daromą įtaką jie skirstomi į dvi grupes: *ženklai, simbolizuojantys gėrį ir ženklai, simbolizuojantys blogį*.

Ženklai, simbolizuojantys gėrį

Ženklai, simbolizuojantys gėrį, yra tam tikri daiktai (pavyzdžiui, amuletai, talismanai ir pan.), galintys atnešti sėkmę ar net apsaugoti nuo blogio. Būtent tokia atributika daro didelę įtaką J. Ivanauskaitės romano „Placebas“ veikėjų gyvenimui bei jų dvasinei jausenai.

Pagrindiniai kūrinio veikėjai (Julija, Rita, Tadas, Maksas) labiausiai vertina **talismanus**. Talismanai yra daiktai, kurie „saugo ir teikia laimę jų nešiotojams ar savininkams“⁶². Abi minėtos talismanų funkcijos (apsauginė ir nešanti laimę) atsiskleidžia ir romane. Tai matysime iš tolesnių pavyzdžių.

dDugiausia magai ir paprasti žmonės su užkeikimais, prakeikimais ir blogu likimu kovoja amuleto bei talismanų pagalba. Tad nenuostabu, jog apsaugine talismano galia tiki ir romano veikėjas Tadas. Jis, bandydamas kovoti su likimu, talismanu nori apsaugoti nuo mirties savo mylimąją (t.y. Juliją):

– *Angelai prasitarė, kad jie regi tavo mirtį, – atsakė Tadas ir prasegęs viršutinę marškinių sagą nusiėmė nuo kaklo grandinėle su mažyčiu medalionu.*

– *Tai turėtų bent truputėlį tave apsaugot. Magiškas daiktas. Pats jį nešioju jau daugiau nei penkiolika metų* (371).

⁶¹ Ulevičienė, R. Dracena, *Žmogus*, 1999, Nr. 6, p. 28.

⁶² Tompson, G. *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida*. Vilnius, 2000, p. 188.

Iš aukščiau pateiktos citatos matyti, kad Tadas šventai tiki, jog talismanas turįs magiškų galių, nes jį nešioja net penkiolika metų. Vadinasi, ir pati ezoterika jam nėra svetima (šis tvirtinimas pasitvirtins tolesnėje darbo dalyje)

Neretai talismanai yra nešiojami tiesiog puošybos tikslais. Tačiau J. Ivanauskaitės romano „Placebas“ veikėjams tai nebūdinga, nes jie magiškuosius daiktus nešioja tikėdamiesi apsisaugoti nuo nelaimių arba siekdami prisišaukti sėkmę. Romane netgi parodoma, jog netekus talismano, šeimininkui ima nesisiekti. Pavyzdžiui, Maksui Vakariui, papuolus į areštinę, iš jo buvo *paimti ir grandinė su sidabrinio pakabuku, ant kurio, nors labai nudilusi, vis dar buvo matyti ranka su pergalinguoju Victory ženklu, o kitoje pusėje, toje, kuri glaudėsi prie kūno, – beišnykstąs angelas. Šį talismaną gavo iš tėvo per šešioliktąjį gimtadienį* (174). Netekus minėto talismano, vaikina pradėjo persekioti nelaimės: tiesioginiame eteryje nebesupranta, ką pats kalbąs, vėliau jį palieka mergina ir pan.

Makso Vakario brolis Tadas taip pat nuo tėvo buvo gavęs *dovanų mažytį sidabrinį medalioną su angelu, kurį pavadino Rafaeliu, vienoje pusėje ir ranka, rodančia Victory ženklą kitoje* (191). Tačiau nors *nešiojo šį medalioną niekada nenusiimdamas. Bet ir šis talismanas ne nuo visko galėjo apsaugoti* (191). Taigi nors pagal ezoterinius mokymus talismanai turėtų saugoti, tačiau kūrinyje parodoma, jog ne visada reikia akylai pasikliauti jų stebuklingomis galiomis.

Gana ryškus ezoterikos ženklas yra Tado **rožinis**, kurį jam iš Hamburgo atvežė brolis Pranas (t.y. Maksas Vakaris), pats dorai nežinojęs, *kokios religijos išpažinėjai tokį naudoja – gal budistai, gal musulmonai* (125). Tadi rožinis taip patikęs, jog jis ėmė jį su savimi nešiotis kaip talismaną: *Vėrinėje buvo daugiau nei šimtas krikščionų karoliukų, o jį puošė didžiulis raudonas šilko siūlų kutas. Tadas išsyk pavadino rožinį talismanu ir jau kokius trejus metus dieną naktį nešiojo apsisukęs apie kairiosios rankos riešą* (125). Vadinasi, kūrinyje kaip ir ezoterinėje literatūroje teigiama, kad talismanu gali būti laikomas ne tik specialiai tuo tikslu padarytas daiktas, o ir daiktas, kuriam pats jo turėtojas suteikia ypatingą vertę.

Ezoterikų manoma, kai kurie maži daikteliai, pavyzdžiui, **monetos, medalikėliai, akmenėliai** ir pan. gali turėti ypatingą vertę. Pasak H. Hofmano, ilgesnį laiką nešiojamas daiktas *gali tapti stiprių energijos šaltiniu, nes jame nuolat kaupiama jausmų ir minčių energija*⁶³. Svarbiausia tai, kad savininkui talismanas turėtų didelę reikšmę ir būtų tikima jo galia. Pavyzdžiui, mistine **kaštonų** galia tiki romano veikėja Rita: *Kaštonai atrodė tiesiog tobuli. Tarsi kiekvienas po sodriai blizgančiu*

⁶³ Hofman, H. *Simboliai mūsų gyvenime: įkvėpimas, meditacija, apsauga ir gydymas*. Vilnius, 2001, p. 197.

kevalu slėptų aiškų ir paprastą visatos paslapčių įminimą. Rita kiekvieną rudenį prisirinkdavo jų pilnas kišenes ir rankines, giliai pasąmonėje tikėdama talismaniška šių tvirtų branduolių galia (84).

Dar vienas ryškus ezoterinis ženklas, simbolizuojantis gėrį, yra **amuletas**. Paprastai šiais laikais talismanas dažnai painiojamas su amuletu. Skirtumas tas, kad „amuletas yra daiktas arba jo atvaizdas, tuo tarpu ant talismano gali būti simbolinis ženklas, abstraktaus piešinio atspaudas, alfabeto raidės ir pan.“⁶⁴. Kadangi ir amuletai, ir talismanai atlieka beveik tas pačias funkcijas (pirmasis apsaugo, o antrasis neša sėkmę), tai nuo senų laikų jie „buvo beveik tas pat dalykas“⁶⁵.

Nenuostabu, jog ir J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ neišvengta maišaties – amuletas kūrinyje veikia ne kaip apsaugantis akmuo, bet kaip daiktas, kuriuo siekiama gauti tam tikros energijos ir įgyvendinti tam tikrus tikslus⁶⁶: iš kūrinio sužinome, jog žurnalistė Rita siekdama įgauti daugiau drąsos, kad paskambintų ją dominančiam vyrui, pirmiausia ryžto mėgina pasisemti iš draugės dovanoto magiško akmens: *Prisiminė, kad Julija padovanojo žalsvą labradoritą, kurį patarė naudoti sunkiose situacijose kaip ginklą. Susirado magiškąjį akmenį ir padėjo ant spintelės šalia lovos* (319). Iš minėtos citatos aišku, jog amuleto vaidmenį romane atlieka **žalsvas labradoritas**. Manoma, jog brangakmenius, atliekančius amuletų vaidmenį, europiečiai sužinojo iš arabų X-XI a.⁶⁷. Teigiama, kad galingiausi brangakmeniai yra šviesios spalvos smaragdai. Tai, jog labradoritas yra žalsvas, o ne rudas ar juodas, leidžia manyti, jog jis iš tiesų pasižymi magiškąja galia. Be to, pasak H. Hofmano, labradoritas simbolizuoja kūrybingumą, intuíciją, jausmus, jis „mažina stresą ir įtampą, padeda suvokti gyvenimo tikslą“⁶⁸. Tad nenuostabu, jog turėdama šį akmenį, žurnalistė Rita išties turi puikiai išvystytą intuíciją (pvz., nujaučia, jog būrėja ne nusižudė, o buvo nužudyta), labai jautriai suvokia ją supantį pasaulį (pvz., sielojasi dėl atšalusių santykių su artimaisiais).

Gana svarbus ezoterikos ženklas – **smilkalai**. Jų gamybai naudojamos negendančios medžiagos iš sakų ir įvairių dervų, todėl smilkalai simbolizuoja amžinumą. Ypač jie populiarūs budizmo religijoje⁶⁹. Šiais laikais smilkalai naudojami siekiant atsipalaiduoti, o Amerikos čiabuviai indėnai smilkomų žolių dūmais iš žmogaus arba vietos varydavo neigiamą energiją⁷⁰. J. Ivanauskaitės romane tiesiogiai nepasakoma, koku tikslu naudojamas smilkalas: *[Tadas] uždegė smilkalą su tokia veido išraiška, lyg Jis būtų nelaboji dvasia, kurią reikia nedelsiant išrūkyti iš šventyklos* (326).

⁶⁴ Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės. Vilnius, 1999, p. 265.

⁶⁵ Ten pat, p. 265.

⁶⁶ Hofman, H. *Simboliai mūsų gyvenime: įkvėpimas, meditacija, apsauga ir gydymas*. Vilnius, 2001, p. 196.

⁶⁷ Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės. Vilnius, 1999, p. 276.

⁶⁸ Hofman, H. *Simboliai mūsų gyvenime: įkvėpimas, meditacija, apsauga ir gydymas*. Vilnius, 2001, p. 68.

⁶⁹ Pgl. *Simbolinių reikšmių žodynas* (sud. L.Lapinskienė). Panevėžys, 2002, p. 144.

⁷⁰ Pgl. Tompson, G. *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida*. Vilnius, 2000, p. 188.

Tačiau iš pateiktos citatos galima spėti, jog smilkalas naudojamas ezoteriniu tikslu – uždegamas tam, kad būtų sumažinta įtampa tarp pašnekovų.

Taigi J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ ezoteriniai ženklai, simbolizuojantys gėrį (talismanai, amuletai bei įvairūs kiti daiktai) traktuojami kaip žmogaus saugotojai nuo blogio bei laimės nešėjai ir pagalbininkai sunkiose gyvenimo situacijose.

Ženkla, simbolizuojantys blogį

J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ ženklai, simbolizuojantys blogį, kaip tam tikri daiktai, vienaip ar kitaip kenkiantys žmogui. Iš Rytų yra atkeliavęs tikėjimas, jog blogis atsiranda dėl piktuųjų dvasių – demonų – įsikišimo į žmogaus gyvenimą⁷¹.

Pastebėtina, jog demonų gausu ir Senovės Egipto mitologijoje, nes šios šalies kultūroje labai svarbus vaidmuo teko pomirtiniam gyvenimui. Senovėje buvo manoma – o daugelyje kultūrų tai išlikę iki šiol – kad žmogui mirstant aplink jį spiečiasi demonai, trokštantys pagrobti jo sielą. „Demonams nuvyti ir mirštančiajam padėti galėjo žyniai, dvasininkai arba amuletai“⁷². Kadangi yra daiktų, saugančių nuo demonų, yra ir daiktų demonams (t.y. blogiui) priešaukti.

Vienas tokių pavyzdžių aptinkamas ir minėtame J. Ivanauskaitės kūrinyje. Šis daiktas jame vadinamas „**Liuciferio ašaromis**“. Tai juodi lašo formos kristalėliai, *didumo sulig saulėgrąžos sėkla. Prieš saulę jie žaižaravo vaivorykštiniais atšvaitais* (196). Žodis „Liuciferis“ yra krikščioniškas demono (velnio) pavadinimas, o „ašaros“ simbolizuoja kančias ir liūdėsį. Sunku pasakyti, ar šis blogį simbolizuojantis daiktas yra rašytojos pramanas, ar iš tiesų egzistuoja, tačiau šiame darbe jis aptariamas todėl, kad jo kilmė, pasak autorės, yra demoniška, o paskirtis – kenkti ir žmogui, ir aplinkai.

Romane pasakojama, jog „Liuciferio ašaras“ ekstrasensas Tadas gavo iš vieno žmogaus, su kuriuo kartu studijavo Maskvos Parapsichologijos akademijoje (viena iš *Placebo* organizacijos padalinių). Jam nebuvo pasakyta, ką daryti su tomis „Liuciferio ašaromis“. Gautoji relikvija vyrui laimės neatnešė, o netgi nuolat jį vertė blogai, nejaukiai jaustis: *Tadas įsidėjo relikviją į kišenę ir patraukė traukinių stoties link. Atrodė, kad Liuciferio ašaros pradegins striukės pamušalą* (196). Manydamas, kad „Liuciferio ašaros“ gali jam padėti atgauti nuotaiką, vyras imdavo kristalus apžiūrinėti, tačiau pasijusdavo tik dar blogiau: *Giliausio nusiminimo minutėmis išberdavo [Tadas] iš maišelio juodąsias Liuciferio ašaras ir, nutaikęs jas į saulės spindulį, žvelgdavo į vaivorykštinius*

⁷¹ Tompson, G. *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida*. Vilnius, 2000, p. 114.

⁷² *Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės*. Vilnius, 1999, p. 106.

raibulius. <...>. Pats jautėsi lyg puolęs Šviesos nešėjas, ketinęs skleisti grožį ir gėrį, bet pasinėręs į tamsą (197). Vadinasi, „Liuciferio ašaros“ turi ezoterinių, antgamtinių galių.

„Liuciferio ašarų“ demoniška galia tokia stipri, kad Tadu juoduosius kristalus išmetus į Vilnią, šie *pragaištingieji kristalai išvarė iš proto visas žuvis, užkrėtė isterija žuvėdras ir kirus, o nieko neįtariančius žvejus bei jūrininkus apnuodijo juodžiausia melancholija* (383). Pastaroji citata rodo, kad blogis, kaip teigiama ir ezoteriniuose mokymuose, gali būti labai galingas – jis gali paveikti ne tik pavienius žmones, bet ir juos supančią aplinką.

2.2.2. Ezoterinė praktika, veikla

Jau minėta, jog ezoterika kūrinys reiškia įvairiomis formomis. Viena jų – **būrimas** arba **ateities pranašavimas** – veikla, paremta ezoteriniais mokymais, kurią praktikuoja būrėja Julija.

Pagrindinė kūrinio veikėja Julija, kurios veiklos aptarimas leidžia atskleisti ezoterikos apraiškas J. Ivanauskaitės romane „Placebas“, pasižymi mistiniu mąstymu. O mistinis mąstymas, pasak G. Mažeikio, yra „vienas iš netradicinių praktinių pasaulio suvokimo būdų“⁷³. Toks mąstymas veikėjai itin praverčia buriant **Taro kortomis**. Būrimas yra svarbiausia ezoterinė Julijos veiklos sritis.

Reikia pastebėti, jog Taro kortų kilmė dar ir šiandien nėra tiksliai žinoma, todėl jų atsiradimas interpretuojamas įvairiai. Kortos „nuo senų senovės naudojamos būrimui, likimo ir ateities spėjimui“⁷⁴. Pasak G. Tompson'o, būrimas kortomis laikomas sudėtingiausiu europietiškosios civilizacijos ateities pranašavimo būdu (šis būdas gimė Italijoje Renesanso laikotarpiu), tačiau jam labai didelės įtakos turėjo kur kas senesni šaltiniai – žydų kabala, keltų tradicijos, indų tantrinės praktikos bei egiptiečių paslaptingoji išmintis⁷⁵. Kitur teigiama, jog „Europoje šios kortos pasirodė 14 amžiuje (kai kurie šaltiniai teigia, kad tai buvo 1370 m.). Tačiau tiksli data nėra žinoma. Manoma, kad jas į Europą atvežė arba čigonai, užsiimančys būrimu, arba iš kryžiaus mūšių grįžę riteriai, susipažinę su jomis Rytuose“⁷⁶. Vadinasi, būrimas Taro kortomis laikytinas rytietiškosios kilmės reiškiniu.

Romane teigiama, kad pirmąsias Taro kortas Julija parsivežė iš Vienos, o vėliau ji jau *turėjo bent dešimt skirtingų kortų kaladžių. Kai kurių paveikslėliai nuo dažno naudojimo buvo visai*

⁷³ Mažeikis, G. *Renesanso simbolinis mąstymas*. Šiauliai, 1998, p. 30.

⁷⁴ Hofman, H. *Simboliai mūsų gyvenime: įkvėpimas, meditacija, apsauga ir gydymas*. Vilnius, 2001, p. 182.

⁷⁵ Pgl. Tompson, G. *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida*. Vilnius, 2000, p. 72.

⁷⁶ Pgl. *Эзотеризм: энциклопедия*. Минск, 2002, p. 241.

nusitrynę, tačiau daugeliui klientų tokios beveidės kortos atrodė tik dar mistiškesnės (146). Julijos kolekcijoje buvo *Merlino, Alisterio Kroulio, Vojadžerio ir Baltosios Raiderio kortos. Ji turėjo net Salvatoro Dali pieštą ir nežmoniškai brangiai kainavusią kaladę, iš kurios burdavosi tik sau* (146). Taigi paaiškėja, jog esama daugybė kortų kaladžių, kurioms suteikiama ezoterinė reikšmė, t.y. jomis ne žaidžiama, o spėjama ateitis.

Julijos ezoterinė veikla traktuojama ne tik kaip darbas, bet ir kaip pomėgis. Tai būdas veikėjai gyventi taip, kaip ji trokšta (*Julija neįsivaizdavo, koku visuomeniniu statusu, išskyrus būrėjos amatą, dar galėtų prisidengti, kad gyventų taip, kaip nori, kaip gyvena* (313)). Romane teigiama, jog norint gerai išmanyti būrimo meną reikia įdėti daug pastangų. Būrimo menui reikalingos žinios, gaunamos skaitant ezoterinę literatūrą. Tik skaitydama knygas Julija susipažino su rytietiškais mistiniais mokymais: *dzenbudistais, indų mistikais, tibetiečiais* (308). Kuo daugiau skaitė, tuo labiau didėjo susidomėjimas ezoteriniais mokymais: *Taro paskatinta ji prisirankiojo žinių apie senovės Egipto misterijas, gnostikus, chaldėjus, keltų magiją, rozenkroicerių kultus, kabalą ir dar daugybę dalykų. Sričių, kurios atrodė pašėlusiai įdomios, vis daugėjo, o vienas slaptasis mokymas sukeldavo ratilus, pritraukiančius naujas ezoterines doktrinas. Tačiau Julija vis dažniau pajusdavo, kad pasaulio pažinimas ne gilėja, bet plečiasi* (313). Iš pateiktos citatos aiškėja, jog ezoterika yra neišsemiamas žinių šaltinis. Tiesa, romane sakoma, jog vien skaitymo neužtenka norint imtis ateities pranašavimo amato. Todėl Julija ezoterinių žinių buvo priversta semtis ne tik iš knygų, bet ir tobulintis, studijuoti užsienyje – *visokio plauko ezoteriniuose centruose* (311).

Kūrinyje atsiskleidžia gana rimtas Julijos požiūris į būrimą kortomis. Būrėja nemanė, kad kortos gali meluoti, todėl Taro pranašystėmis ji šventai tikėjo: *[Ji] neabejojo, kad 78 simboliniai paveikslėliai pabudina intuiciją, šiaip jau užgožtą proto balso, išlaisvina pasąmonę, kuri dažniausiai prasimuša vien sapnuose ar klejonėse ir yra neprileidžiama prie blausių kasdieninių sprendimų. Ji taip pat buvo įsitikinusi, kad ateities spėjimas nei kiek neprieštarauja moderniausioms mokslinėms teorijoms* (146). Matome, jog būrimas siejamas su pasąmone, intuicija. Anot mistikės, būrimas – tai *ne šiaip sau būrimas, o bendravimas su aukštesnėmis sferomis* (84), *tai savotiška psichoanalizė* (280). Moteris manė, jog gyvenimas, o labiausiai ateitis yra susiję su nerimu, todėl tik pažvelgimas ateitin (t.y. būrimas) galės tą nerimą bent šiek tiek išsklaidyti. Anot Julijos, būrimas – tai neurolingvistinė programa: *Ką įkalbi žmogui, tuo jis ir įtiki, o paskui įgyvendina. <...> niūrios prognozės veikia kaip slaptas priešas, kuris visą laiką labai jums metodiškai kenkia* (285). Suvokdama liūdnas niūrių prognozių pasekmes, būrėja stengėsi žmonėms neatskleisti nieko itin bloga: *Julija laikėsi principo pačius juodžiausius dalykus nuslėpti arba bent jau sušvelninti, net jei*

juos primygtinai skelbia kortos (351). Taigi čia išryškėja ir ezoterikės moralinis nusistatymas neliūdinti žmonių, morališkai jų nežlugdyti, kaip ir turėtų elgtis visi ezoterikai.

Ironiška, bet nors Julija nuo klientų ir galėdavo nuslėpti jų niūrias ateities prognozes, tačiau kai burdavosi sau, tiesos neišvengdavo: *[J]ei krisdavo paveikslėlis su griaučiais, jojančiais baltu žirgu, nė už ką nenorėdavo pripažinti artėjančios Mirties* (348). Beje, kalbant apie konkrečius Taro kortų pavadinimus ir jų reikšmes, reikia paminėti gana įspūdingą Julijos sąžinės surengtą jai *Paskutinįjį Teismą*⁷⁷, kurio dalyviais tapo konkrečios kortos, įkūnijančios ir romano veikėjus (žr. 1 lentelę).

Palyginus Taro kortų reikšmes su jas simbolizuojančiais romano veikėjais, išaiškėja, jog neretai jie yra analogiški. Pavyzdžiui, Valdovo korta Taro kortų sistemoje simbolizuoja sėkmę, šeimininkavimą, valdžią ir įtaką. Taip pat gali reikšti stiprios valios, racionalų vyrą. Romane šios kortos analogas yra Jonas Jonaitis – *Placebo* organizacijos vadovas, stiprios valios, protingas vyras, gebantis ne tik organizuoti minėtos slaptos organizacijos veiklą, bet ir lemti kitų žmonių likimus (pvz., Julija priverčiama dirbti *Placebui*, o paskui nusižudyti ir pan.).

Apskritai kalbant, minėtoji *Paskutiniojo Teismo* scena J. Ivanauskaitės kūrinyje atlieka paaiškinamąją ir apibendrinamąją funkciją – veikėjų sutapatinimas su atitinkamais Taro kortų simboliais tarsi paaiškina jų vaidmenis romane ir jų santykius su Julija. Taip pat atskleidžiamas svarbiausias romano klausimas – kas nužudė Juliją. Paaiškėja, jog ji buvo ne nužudyta, o pati nusižudė.

⁷⁷ Nors niekas nepratarė nė žodžio, Julija suprato, kad dabar vyks Paskutinis teismas. Nuo Didžiųjų arkanų būrio atsiskyrė įsimylėjęliai ir glamonėdamiesi pasislėpė už kolonų. Tikriausiai jie nenorėjo dalyvauti byloje. Juliją glaudžiu ratu apsupo Magas, Žynė, Žynys, Valdovė ir Valdovas. Už jų atsistojo Jėga, Teisingumas ir Saikingumas. Atsiskyrėlis pasitraukė atstu nuo visų, Pakaruoklis žemyn galva pakibo nuo kolonos, o priešais jį ėmė vaipytis Juokdarys. Velnias su Mirtimi tolydžio nerimastingai dirščiojo į rankinius laikrodžiu. Teismo korta plaktuku trenkė į gongą. Skardaus gongo aidas nuskriejo į tolį, tarsi guminis kamuoliukas atsimušdamas į kolonas ir nuo jų atšokdamas.

- Kodėl tai padarei? – rūščiu balsu paklausė Magas, staiga įgaudamas Julijos senelio pavidalą.
- Julyte, kodėl taip pasielgei? – pasiteiravo Žynė, tapdama jos motina.
- Kaip tu galėjai, dukrele? – uždavė savo klausimą Žynys, virsdamas tėvu, dar neturinčiu nė trisdešimt trejų metų.
- Džiulija, kodėl su manim nepasitarei? – priekaištavo Valdovė rūškanu Ritos veidu.
- Pitija, ką tokiu poelgiu norėjai įrodyti? – domėjosi Valdovas, kaip du vandens lašai supanašėjęs su JoJo.
- Visad buvai egoistė, bet kam griebtis tokio kraštutinio dalyko? – darniu trio užtraukė Teisingumas, Jėga ir Saikingumas, pasivertę trimis buvusiais Julijos vyrais.
- Negi tikėjais šitaip man atkeršyt? – tarstelėjo Atsiskyrėlis, pro kurio juodą gobtuvą buvo matyti Tado profilis.
- Mage, kodėl apie mane nepagalvojai? – priekaištavo žemyn galva pakibęs Maksas Vakarais.
- Julčik, kam iškrėtei tokią kvailystę? – liūdnai palingavo galva Juokdarys-Leo.

Julija niekaip nesuprato, ko jie visi užsispyrę klausiam ir nesumetė, ką turėtų į šį atkaklų kamantinėjimą atsakyti.

- Tik neapsimesk, kad nieko neprisimeni! – nusikvatojo Mirtis ir joje Julija pamatė savo atvaizdą.

- Kas tau šovė į galvą? – kairiąja akimi klatingai pamerkę Velnias ir suplojo delnais mėgdžiodamas šūvio garsą.

Išgirdusi šį pokštelėjimą ir Mirtyje pamačiusi save pačią, Julija staiga prisiminė visa tai, kas visą pomirtinį tarpsnį buvo tarsi paslėpta po juoda uždanga. Ji nusižudė (359-371).

Taro kortų reikšmės bei jų analogijos romane

Kortos pavadinimas	Atitikmuo kūrinyje	Kortos ezoterinė reikšmė	Simbolinė reikšmė kūrinyje
Magas	Julijos senelis	Simbolizuoja žmogų, gebantį organizuoti, manipuluoti, valdyti situaciją.	Kol buvo gyvas senelis gebėjo valdyti Juliją taip, kad šioji jo net bijodavo.
Žynė	Julijos motina	Korta gali reikšti moters įtaką situacijai.	Kūrinyje Julija jautė didelį atstumą tarp savęs ir motinos.
Žynys	Julijos tėvas	Gali pranašauti tikros tiesos supratimą, naują pažinimą. Taip pat simbolizuoja kažkieno, gal mokytojo, dvasinę įtaką, kas gali duoti svarbų patarimą.	Kūrinyje ši korta siejasi su pirmuoju Julijos susipažinimu su transcendentiniu pasauliu, kai miršta jos tėvas.
Valdovė	Julijos draugė Rita	Savo veiksmų kritiškas vertinimas. Apversta korta: šeimyninė netvarka, galimi tarnybiniai sunkumai.	Rita vaizduojama kaip labai savikritiška moteris, kuriai nenusisėkė ir šeimyninis gyvenimas.
Valdovas	Jonas Jonaitis (JoJo)	Simbolizuoja sėkmę, šeimyninkavimą, valdžią ir įtaką. Gali reikšti stiprios valios, racionalų vyrą.	Kūrinyje Jonas Jonaitis taip pat labai įtakingas, valdingas, stiprios valios vyras.
Teisingumas	Antrasis Julijos vyras	Būtina gerai apgalvoti visas reikalų puses, norint priimti teisingą sprendimą. Reikalingas balansas, objektyvumas.	Filosofas vyras, už kurio Julija ištekdavo tikėdamasi gauti daugiau metafizinio pažinimo.
Jėga	Pirmasis Julijos vyras	Tai pranašumo, jėgos simbolis. Čia kalbama ne tik apie fizinę jėgą, bet ir apie valios ir norų jėgą.	Girtuoklis Aleksas, su kuriuo išsiskyrė norėdama atsikratyti jo agresijos.
Saikingumas	Trečiasis Julijos vyras	Korta reiškia harmonijos būtinumą tarp materialinių ir dvasinių vertybių, primena, kad viskam reikia turėti ištvermės ir kantrybės.	Šis vyras Julijai negailėjo materialinės pagalbos, kai ši siekė dvasinio tobulėjimo įvairiuose ezoteriniuose centruose.
Atsiskyrėlis	Julijos mylimasis – Tadas	Tai išminties, šaltakraujiškumo, sprendžiant įvairius klausimus, simbolis. Taip pat gali reikšti savigarbos stoką, dvasinį augimą, naujų kelių ieškojimą asmeniniam vystymuisi.	Tadui būdingos visos savybės, priskirtinos tikrajai Taro kortos reikšmei: šaltakraujiškumas, išmintis, dvasinis augimas bei naujų kelių ieškojimas asmeniniam vystymuisi.
Pakaruoklis	Julijos draugas Maksas Vakarīs	Savanoriškas pasiaukojimas, pažangos stygius, ištvermė.	Maksas nesavanaudiškai pasiaukoja dėl brolio, manydamas, kad šis gali būti įtartas Julijos žmogžudystė.
Juokdarys (Kvailys)	Julijos buvęs meilužis	Tai „paprasto šventumo“ simbolis. Sujungia protą ir kvailumą, gerumą ir pyktį, tiesą ir melą. Simbolizuoja	Leonardas – meilužis, gana lanksčiai prisitaikantis prie jam suteikiamų darbo

	Leonardas	naivumą, nepatyrimą, taip pat didelį potencialą, permainas.	sąlygų.
Mirtis	Pati Julija	Ji simbolizuoja žmogaus gyvenimo periodo pabaigą ir pradžią naujojo etapo. Taip pat korta gali reikšti darbo pakeitimą, vestuves arba išsiskyrimą.	Julijos naujas egzistencijos būvis: po mirties ji tampa bekūne siela, o dar vėliau – kate.
Velnius	Švino garsas	Korta reiškia spaudimą, priklausomybę, kitą blogą įprotį, trukdantį eiti į priekį. Gali simbolizuoti egoizmą, išpuikimą, nesuvaldomą charakterį.	Reiškia pačios Julijos nuosprendį nusižudyti ir taip užmiršti meilę Tadaui bei priklausomybę nuo <i>Placebo</i> organizacijos.

Šaltinis: sudarytas autorės

Ezoterinė Julijos veikla neapsiriboja vien tik ateities pranašavimu Taro kortomis. Ji taip pat sudarinėja **astrologines prognozes**. Pasak ezoterikų, astrologija yra „vienas populiariausių būdų, kuriais žmonės bando sužinoti savo ateitį“⁷⁸. Ji, kaip ir kitos pranašavimo formos, yra „dvasinis kelias“⁷⁹. Julija prognozes *laikraščiui rašo iškart visai savaitei ir kiekvieną penktadienį jas siunčia į redakciją elektroniniu paštu. Na, o televizijai ruošiasi kasdieną atskirai* (285). Reikia atkreipti dėmesį, jog šios spaudai ir televizijai skirtos astrologinės prognozės nėra rašytos atskiram individui, jos yra universalios, kaip dažnai būna ir šiandieninėje tikrovėje.

Dar viena ezoterinės veiklos rūšis – **bioenergetika** arba **gydymas rankomis**. Su šia ezoterikos sritimi artimiausiai susipažinęs yra bioenergetikas Tadas. Jo potraukis mistiniams dalykams išryškėja dar vaikystėje. Jau nuo pat mažumės Tadas buvo kitoks nei kiti vaikai, mat jį labiau nei vaikiški žaidimai traukė paslaptį dvelkianti cerkvė, angelai, kankiniai ir pan. Net brolio Prano prisiminimuose *vyresnėlis Tadas visada buvo ne šio pasaulio gyventojas* (297). Vienintelis dalykas, kuriuo paauglystėje domėjosi Tadas, *buvo sovietmečio agonijoje suklestėjusi parapsichologija. Jis, kliedėjo auromis, čakromis, vibracijomis* (298). Dėl tokių polinkių aplinkiniai manė, kad jis esąs **atsiskyrėlis ir keistuolis** (46), todėl jo netgi vengdavo.

Pirmasis žmogus, supratęs, jog Tadas turįs antgamtinių galių, ir apie tai jam pranešęs, buvo ezoterikė Aurelija. Ji vyriškio gebėjimą gydyti rankomis apibūdino kaip Dievo dovaną:

– *Savo rankom gali gydyt žmones. Turi Dievo dovaną ir tau daugiau nereik jokių mokslų, – sušnibždėjo Aurelija* (192).

Galima sakyti, jog būtent Aurelija išmokė Tadą pasinaudoti savo gebėjimais: *Iš pradžių darbavosi dviese su Aurelija. Pasiguldę pacientą ant balta paklode užtiesto stalo, gerą pusvalandį*

⁷⁸ Tompson, G. *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida*. Vilnius, 2000, p. 96.

⁷⁹ Ten pat, p. 96.

vedžiodavo virš jo plaštakomis, delnų pagalvėlėmis ir pirštų galiukais jusdavo, kaip vibruoja pažeisti organai, kaip trukčioja bloga akimi nužiūrėtos vietos ir adatėlėmis bado juodosios magijos paveikti lopinėliai (192). Iš pateiktos citatos aiškėja ir „darbo“ specifika – paciento negalavimų priežastys sužinomos bioenergetinių galių dėka.

Tadas savo veiklą apibūdina taip: *[K]artais gydau rankoms. Tai vadinama **biokorekcija**, jei tokią žinot. Bet už gydymą pinigų neimu* (142). Tadas netgi aiškino *nesąs stebukladarys, o tik gebantis prisijungti prie **kosminės energijos** šaltinio* (343). Anot jo, žmogus, sugriebęs stiprios elektros srovės krečiamą gyvą padarą, irgi bus nupurtytas. Gydant rankomis veikia tas pats principas, nes kiekvienas žmogus yra kosminių virpesių laidininkas.

Tadas, ėmėsis gydyti rankomis, žinias gilino Maskvos Parapsichologijos laboratorijoje. Kadangi „parapsichologija remiasi Senovės Egipto bei Rytų išmintimi“⁸⁰, tai būtent toje laboratorijoje vyriškis išstudijavo tuomet jam atrodžiusius gana neįprastus ezoterinius mokslus: *Mokiniai savyje išskleidinėjo ryškiažiedes **čakras**, kėlė stuburu **Kundalinio gyvatę**, nagrinėjo įvairių spalvų **auras**, pradūrinėjo ir vėl lopė kits kito **bioapvalkalus**, stengėsi kuo toliau nusviesti mažytes, bet labai pavojingas **psichotropines granatas**, išėję iš kūno leisdavosi į **astralines keliones** ar sielos lokatoriais gaudė subtiliausias **kosmines vibracijas*** (193). Baigęs mokslus Tadas grįžo į Lietuvą ir ezoterinę praktiką tęsė savo namuose. Jo kambariukas, kuriame bioenergetikas dirbo, atrodė ištis skirtas paslaptinam gydymui: *[Dirbo] mažame šviesiame kambarėlyje. Čia nebuvo baldų, grindis dengė dembliai, o ant galinės sienos puikavosi milžiniška ikona su žmogaus ūgio angelu. <...> Tvarka buvo tokia absoliuti, sakytum čia gyventų asketiškas šventasis arba visai bekūnė būtybė* (210-211). Vadinasi, žmogui, turinčiam antgamtinių galių, labai svarbi aplinka, kurioje jis dirba.

Raganavimas taip pat yra viena iš ezoterinei kūrinio veikėjų veiklai priskiriamų formų.

Raganavimo terminas atėjo kartu su krikščionybe. Europoje paplitus krikščionybei, į žiniuones imta žiūrėti kaip į kliūtį krikščioniškam tikėjimui ir jo įtakai, todėl jas imta vadinti raganomis ir imta persekioti⁸¹. Tiesa, bažnyčia pradėjo formuoti ir raganų bei raganų įvaizdį. Ji teigė, jog raganai yra savo noru su velniu sudarę sandėrį žmonės, o „raganavimas esąs demoniška religija su hierarchijos viršūnėje esančiu juoduoju popiežiumi – Šėtonu“⁸². Pasak S. Špirkauskos, yra žinoma, jog raganos iki 1480 metų nebuvo kankinamos, tačiau pasirodžius knygai „Raganų medžioklė“ (1486), ji davė pradžią tikrai medžioklei, užtrukusiai net tris amžius⁸³.

⁸⁰ Kazlauskas, V. Apie parapsichologiją ir jos ateitį, *Žmogus*, 2000, Nr. 5, p. 7.

⁸¹ Pgl. Tompson, G.M. *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida*. Vilnius, 2000, p. 66.

⁸² *Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės*. Vilnius, 1999, p. 153.

⁸³ Špirkauskas, S. *Stebuklai ir burtai: antgamtinio pasaulio paslaptys*. Vilnius, 2005, p. 146.

XX amžiuje susidomėjus okultiniais mokslais, atgijo ir susidomėjimas raganavimu. Šiuolaikinės raganos kitokios, nei manyta viduramžiais. Šiandieninės raganos – tai moterys, mokančios gydyti, pranašauti ateitį, žodžiu, besiverčiančios burtais ir magija. Šios kartos atstovėms priskirtina ir J. Ivanauskaitės romano „Placebas“ veikėja Julija. Būrėja Julija – tikra XX amžiaus ragana. Jos raganiškumą apibūdina jos veikla – ateities spėjimas žiūrint į krištolinį rutulį, būrimas kortomis, horoskopų sudarinėjimas ir pan.

Julijos raganiškumą patvirtinantys ženklai yra jos Taro kortos, magiškasis krištolo akmuo, mėlynas būrimo staliukas, žvakės ir kt. Netgi jos elgsena per pasimatymą su Tadu atskleidžia raganišką prigimtį: *Julijoje išsyk įsijungė visi žavėjimo, koketavimo ir flirto mechanizmai. Ji ėmė kunkuliuoti kaip ant ugnies pastatytas raganiškas burtų žolelių puodas* (79). Minėtas palyginimas tarsi patvirtina Julijos raganiškumą.

Net kitų akimis žvelgiant Julija atrodė kaip geroji ragana: *Vestibiulyje Rita iškart pamatė didžiulę Julijos fotografiją, kurioje ši atrodė kaip tikra chrestomatinė burtininkė, fatališka ir paslaptinga* (154). Julija tikėjo savo galiomis galinti išgelbėti net tėvynę: **Ragana, kerėtoja** troško būti naudinga Tėvynei. Ji patikėjo kad su Blogiu dera kovoti jo paties priemonėmis (286).

J. Ivanauskaitės romane tikruoju raganių prototipu galima laikyti ne tik būrėją Juliją, bet ir bioenergetiką, **žolininką** Tadą. Abu juos netgi galima vadinti geraisiais raganiais, nes jie savo ezoterines žinias stengiasi panaudoti ne blogais, o gerais tikslais.

Štai kaip apibūdinama Tado aplinka, kurioje jis gyvena. Jo namas išties primena raganiaus buveinę: *Įžengusi į patalpą, kuri vienu metu buvo ir virtuvė, ir dirbtuvė, Julija pasijuto tarsi patekusi į raganiaus būstą. Ant sienų kabėjo žolių ryšeliai, kažkokie brėžiniai ir daugybė sparnų: nuo žvirblio iki gulbės. Kai kurie buvo su visomis plunksnomis, iš kitų likę tik kaulai ir kremzlės, išskleisti, suskleisti ar visai deformuoti – turbūt sulaužyti* (210). Negana to, kitoje romano vietoje užsimenama, jog Tadas tarsi viduramžių raganius ar šamanas renka ne tik vaistingas žoleles ar paukščių kaulus, bet augina ir tris šunis bei dvi kates (o juk su raganiais, anot senų pasakojimų, visuomet gyvena daug gyvūnų): [Tadas] buvo palinkęs prie baltutėlio marmuro gabalo, o šalimais trynėsi **trys šunys**. <...> Iš kažkur prisistatė ir **dvi katės** (210). Yra žinoma, jog vienas iš būdingiausių raganiaus požymių yra stebuklingų vaistų darymas iš įvairių žolelių, o kadangi Tado namai pilni minėtų žolynų, tai galima pamanyti, jog jis tikrai užsiima raganavimu.

Raganavimo tema plėtojama ir Placebo organizacijos vadovo JoJo prisiminimuose, kuriais jis tarsi sugrįžta į **inkvizicijos** – raganų persekiojimo ir naikinimo laikus: *Kaip ir visi kiti Sovietinio Vilniaus moksleiviai, Jis neišvengė bent kelių ekskursijų į pakeistą šventovės erdvę, kurioje buvo šlovinama inkvizicija. Smalsiems vaikučiams patiko kankinimo įnagiai: krėslas su dygliuota sėdyne*

ir šikšniniais diržais aukos galūnėms surišti, aprūdijęs „ispaniškasis batas“ su geležinių spyglių pamušalu, piltuvėliai, per kuriuos į raganų bei raganių burnas lietas skystas švinas, ratas kaulams laužyti, ketvirčiavimo ir smaugimo agregatai <...> ... (39-40). Taigi vaizdingas inkvizicijos priemonių aprašymas iš tiesų nukelia į raganų persekiojimo laikus ir parodo, jog šiuo metu minėti raganų kankinimo įrankiai yra likę tik kaip tolimos, gal net nerealios praeities priminimas.

Apibendrinant visa, kas pasakyta, galima teigti, jog ezoterika materialiojoje veikėjų gyvenimo sferoje užima svarbią vietą. Ji reiškia aplinkos, įvairių daiktų bei ezoterinių praktikų pavidalą ir tokiu būdu primena, jog pasaulis nėra vien tik racionaliai paaiškinamas – yra ir „kito“, anapusinio pasaulio galimybė.

2.3. Ezoterika vidinėje (jausminėje) romano veikėjų gyvenimo sferoje

Ezoterikos raiška pastebima ne tik išorinėje (materialiojoje), bet ir vidinėje (jausminėje) J. Ivanauskaitės romano veikėjų gyvenimo sferoje. Pastarąją sferą geriausiai reprezentuoja gyvųjų bei mirusiųjų jausenos.

2.3.1. Gyvųjų jausenos

Svarbiausios ezoterinės J. Ivanauskaitės romano „Placebas“ gyvų veikėjų jausenos yra šios: intuicija, sapnai ir regėjimai bei prietarai, kylantys iš noro nesuvokiamus dalykus ar elgesį kaip nors paaiškinti.

2.3.1.1. Intuicija

Intuicija – ezoterinė jausena, dar vadinama nuojauta arba šeštuoju pojūčiu, pasireiškianti tam tikrų dalykų intuityviu pajautimu. Yra manoma, jog ypač stipria intuicija pasižymi dvasingi bei jautrūs žmonės, ypač moterys. J. Ivanauskaitės romane beveik visiems veikėjams (Julijai, Tadu, Maksui Vakariui, Ritai, JoJo) būdingas vienoks ar kitoks intuityvaus jausmo pajautimas.

Bene jautriausia ir dvasingiausia kūrinio veikėja yra Julija, todėl ir intuicija ją lydi nuolat: **Gyvenimas ir taip jau buvo perpildytas, kunkuliuojantis įvairiausia informacija, atradimais, išvalgomis, kirbantis įsivaizdavimais, nuojautomis** <...> (314). Būrėją įvairios nuojautos lydi jau nuo vaikystės – dar būdama maža mergaitė, vieną dieną ji pajuto, jog greitai numirs jos tėtis. Vėliau Julija susipažindama su žmonėmis intuityviai pajusdavo, ar seksis jai su jais bendrauti, ko galima iš jų tikėtis ir pan. Pavyzdžiui, susipažinus su *Placebo* organizacijos vadovu JoJo, Julijos nuojauta neapgavo ir pajuto, kad jis nėra geras ir doras žmogus: **Tačiau kažkas iš pasąmonės gelmių jai šnibždėjo, kad ne viskas šioje pažintyje taip jau švaru ir nekalta** (161).

Pirmą kartą susitikusi su savo svajonių vyru Tadu, Julija pajuto nuo jo dvelkianti šaltuką, bet apsimetė to nepastebėjusi, nors vėliau daugybę kartų sau priminė gerai žinomą taisyklę, kad kiekviename pirmojo susitikimo mirksnyje jau slypi visi būsimojo bendravimo momentai: **Intuicija pajunta ir užfiksuoja net menkiausią virptelėjimą, o protas, kuriam įprasta tikrovę falsifikuoti, kaipmat pateikia iškreiptą vyksmo vaizdą** (79). Intuicija moters neapgavo, sunku būrėjai buvo užkariauti atšiauraus vyriškio širdį. Negana to, Julijos nuojauta neapgavo ir dėl jos išsiskyrimo su Tadu (**Nuojauta spiegė ir šaukė, kad Angelas Sargas daugiau nebesugrįš. Niekada** (373)).

Reikia pastebėti, jog Julijos išlavintas šeštasis pojūtis neretai praversdavo ir jos mėgiamame darbe, t.y. buriant Taro kortomis. Netgi sakoma, jog būtent kortos pažadindavo būrėjos intuiciją: *Taro pranašystėmis Julija šventai tikėjo. Ji neabejojo, kad 78 simboliniai paveikslėliai pabudina intuiciją, šiaip jau užgožtą proto balso, išlaisvina pasąmonę, kuri dažniausiai prasimuša vien sapnuose ar klejonėse ir yra neprileidžiama prie blausių kasdieninių sprendimų* (146). Tačiau ne visada būrėja pasiklioavė savo intuicija arba, nujausdama nelaimę, tiesiog vengė intuicijos balso (Ji [Julija] jau senokai **nujautė, kad įvyks nelaimė. Toji nuojauta slapstėsi už rožinės gyvenimo regimybės lyg pikta katė už šilkinės užuolaidos** (56)). Taigi matome, jog intuicija yra svarbi ezoterinė jausena, padedanti veikėjams pajauti „kito“ pasaulio egzistenciją.

Kūrinyje teigiama, kad Placebo vadovas taip pat pasižymi intuicija, kuri apibūdinama taip: *Jis turėjo žvėrišką intuiciją ir pajusdavo menkiausią pavojų net ten, kur kitiems kvepėjo svaigia pergale* (36). Minėtoje citatoje juntama lengva ironija, todėl galima numanyti, jog JoJo intuicija nėra išties stipri, tiesiog jis turi daug ryšių, kuriais naudodamasis gali būti iš anksto informuotas apie pavojus ar pan.

Intuicija lydi ir Maksą Vakarių – jam nuojauta kužda, jog jis turi antrininką: *Tik kartais persmelkdavo nejauki nuojauta, kad tas antrininkas turi savo gyvenimą, visiškai savarankišką ir nepavaldų jam, tikrajam Maksui Vakariui. Nuolat apie save išgirsta. Nuolat apie save išgirdavo gandų, kurie negalėjo būti tiesiog laužti iš piršto <...>. Jie atrodė pernelyg konkretūs ir su daugybe įtikimų detalių. Juk šeštasis pojūtis visada padeda atskirti, kur tikrovė, o kur – fantazijos vaisius* (245). Matome, jog veikėjas tvirtai tiki ezoterinės jausenos – intuicijos – teikiamos informacijos patikimumu, tačiau katu toji intuicija priverčia susimąstyti apie pasaulio iliuzoriškumą – ribų tarp tikrovės ir fantazijos išnykimą.

Dar vienas personažas, kurį aplanko nuojauta, yra išvalgioji žurnalistė Rita. Jai jos intuicija leidžia pajauti, kad yra kažkieno stebima iš anapusinio pasaulio: *Pūtė vėjas ir medžių šakos ritmingai siūbavo, skleisdamos nerimą. Baisų nerimą. Rita papurtė galvą, kratydamasi įkyraus pojūčio, jog į smegenis bando įsiveržti Kita realybė, kuriai suvokti nėra nei noro, nei jėgų, nei laiko* (17). Kaip matyti iš konteksto, Rita iš tiesų yra stebima mirusios draugės Julijos, todėl galima tvirtinti, jog jos nuojauta neapgauna. Vadinasi, intuicija padeda veikėjai pajusti anapusinio pasaulio buvimą, ji tirpdo ribas tarp „šiapusinio“ ir „anapusinio“ pasaulio.

Tadas taip pat yra vienas iš tų, žmonių, kurį nuo pat vaikystės persekioja nuojauta, kad jis yra stebimas ir globojamas angelų. Štai kaip jis samprotauja apie intuiciją: *Yra dar ir šeštasis pojūtis. Juk kartais pajunti, kaip kažkas apie tave galvoja, tavęs ilgisi arba keikia* (342). Kaip matyti, Tado

mintyse atsispindi tikėjimas, jog žmonės sieja tam tikras nematomas ryšys, kuris pajuntamas intuicijos dėka.

Kalbant apie intuiciją, vertėtų paminėti ir vieną svarbiausių ezoterikų bei senovės mistikų mintį, kad labai artimi žmonės yra siejami tam tikro stipraus dvasinio ryšio. Tas ryšys ezoterikų dar vadinamas **karminiu ryšiu**, o žmonės saistomi tų ryšių vadinami **sielų dvyniais**. Minėtos sąvokos neretai figūruoja J. Ivanauskaitės kūrinys: *Ne tai buvo kažkas daug gilesnio ir paslaptingesnio. Rita jau linko patikėti Džiulijos paistalais apie sielų dvynius, karminius ryšius ir fatališkas poras, susitinkančias kiekviename naujame gyvenime* (225). Iš pateiktos citatos matyti, jog žurnalistė Rita, pajutusi nesuvokiamą trauką Leonardui, neatmeta galimybės, jog tą trauką galima paaiškinti ezoteriniais terminais.

Romane ypač stiprus dvasinis ryšys juntamas tarp brolių Purvaneckų. Štai kaip šį ryšį apibūdina pasakotojas: *Treji brolius skyrę metai žiojėjo it giliausia bedugnė, tačiau vienas kitam jie taip pat jautė esminę, instinktinę trauką, nepaprastai stiprų kraujo ryšį, sakytum būtų dvyniai* (295). Minėtasis dvasinis ryšys gali būti ir tarp motinos bei dukters, kurio romano veikėja Julija pasigenda po savo mirties: *Nejaugi ji [motina] nieko nepajuto ir toliau sau ramiai miega? Kur tas mistikų išliaupsintasis, esminis motinos ir dukters ryšys?* (11).

Gana ironiška pasakotojo pozicija atsispindi, kur kalbama apie Julijos ir jos katės dvasinį ryšį: *Būtent su kate [Julija] patirdavo moteriškojo bendrabūvio šilumą. Juodvi suprato viena kitą iš pusės judesio, iš trečdaliao žvilgsnio, iš ketvirčio sukūkčiojimo ar miauktelėjimo* (206). Taigi matyti, jog yra galimas stiprus dvasinis ryšys tarp žmogaus ir gyvūno, ne tik tarp žmogaus ir žmogaus, tačiau jis vertinamas gana ironiškai.

2.3.1.2. Sapnai ir regėjimai

Dar nuo Antikos laikų didelę svarbą žmonių gyvenime turėjo sapnai. Literatūroje ypač dažnai sutinkami pranašingų, aiškiaregiškų sapnų motyvai. Pavyzdžiu galima paminėti Penelopės sapną **Homero** „Odisėjos“ XIX giesmėje (nuo 560 eil.), kur ji regi dvejus vartus į sapnų karalystę – pro vienus vartus išslysta apgaulingi sapnai, pro kitus – pranašingi. Taip pat minėtina Vergilijaus „Eneida“ (VI, 893-898), kurioje Enėjas mirusiųjų šalyje regi, kaip teisingi sapnai išeina pro vienus vartus, o melagingi, klaidinantys – pro kitus. Bei daugelis kitų literatūros kūrinių: Dantės (Dante Alighieri) „Dieviškoji komedija“ (XIII a.), F. R. de Šatobriano (F. R. de Chateaubriand) „Atala“ (1801) ir kt.

Nors plačiosios antikos masės manė, kad sapnais galima pasitikėti, tačiau, pasak prancūzų tyrinėtojo J. Goff'o, *visoje graikų ir romėnų filosofijoje gyvavo priešiška sapnams mokslinė mintis, laikanti juos iliuzijomis ir nepripažįstanti, kad juose gali būti bent kiek tiesos ar sveiko proto*⁸⁴. Filosofijoje Diogenas, priešingai nei Pitagoras, Demokritas ir Platonas, tikintys sapnų teisingumu, pirmasis pareiškė visiškai nepasitikįs sapnais. O Aristotelis trijuose nedideliuose traktatuose („Apie miegą ir būdravimą“, „Apie sapnus“, „Apie ateities spėjimą per miegą“) pateikė racionalistinę sapnų kritiką, daugumą jų aiškindamas psichologiniu arba fiziologiniu požiūriu.

Pirmasis garsus sapnų teoretikas krikščionis – Tertulianas (160-240 m.). Anot jo, sapnas, regėjimas ir ypač ekstazė krikščioniui yra ir būdas priartėti prie Dievo, proga užmegzti su juo tiesioginių ryši. Viduramžių sapnų tyrinėtoju laikomas Šv. Augustinas.

XX amžiaus pradžioje sapnai imti masiškai aiškinti remiantis psichoanalizės metodu. Šio metodo pradininkas S. Freudas (S. Freud) teigė, kad sapnai yra prislopintų norų, konfliktų, kylančių iš sąmonės, užslaptinta išraiška. Agresyvūs instinktai, seksualiniai impulsai, vaikystės traumos, kuriuos žmogui kažkada teko patirti nedingsta be pėdsakų: jie, patekę sąmonėn, išsaugo sprogstamąją galią ir ieško išėjimo. O tokiai iškrovai galimybę suteikia sapnai⁸⁵. S. Freudo mokinys C. G. Jungas (C. G. Jung) teigė, kad sapnai yra „mažos slaptos sielos durys“ į bendrą žmonijos sąmonę bei jos archetipinę išmintį⁸⁶. Taigi Freudas akcentavo individualios sąmonės kuriamus sapnus, kurių turinį sudaro tamsios paslaptys, o Jungui sapnų simbolika reiškė „sielos auksą“, pranašiską sąmonę. Šiuo atveju romane aptiktus veikėjų sapnus galime priskirti freudiškajam sapnų tipui, o Julijos ir Tado mistinius regėjimus galima laikyti archetipinės sąmonės apraiškomis.

Ezoterinėje literatūroje sapnai skirstomi į *pranašiškus*, *simbolinius* ir *suprantamus*. *Pranašiškuose* sapnuose esą glūdi informacija apie ateities įvykius, liečiančius patį sapnuotoją arba jo artimuosius. Jie įspėja apie gresiantį pavojų. *Simboliniai* yra sapnai, padedantys mums tobulėti, o *suprantami* atspindi dienos įvykius⁸⁷. Labiausiai ezoterikų vertinamos pirmosios sapnų rūšys.

Ezoterikoje labai svarbi sapno prasmė. Jie teigia, jog per sapną sąmonė tarsi nori pasakyti ką nors svarbaus. Romane aprašyti trys ezoteriniu požiūriu įdomūs sapnai. Tai Tado sapnas, susijęs su praeitimi, Makso Vakario sapnas, kuriame jis regi savo asmenybės metamorfozę, bei nuolat pasikartojantis košmariškas Julijos sapnas.

⁸⁴ Goff, J. *Viduramžių vaizduotė*. Vilnius, 2003, p. 322.

⁸⁵ Pgl. Freud, S. *Psichoanalizės įvadas. Paskaitos*. Vilnius, 2004, p. 12.

⁸⁶ Pgl. Jungas, K.G. *Žvelgiant į sąmonę*. Vilnius, 1994, p. 26.

⁸⁷ Pgl. Ambrazaitis, A. *Intuicija, Žmogus*, 2003, Nr. 5, p. 30.

Pasak ezoterikų, „raktas, atidarantis sapnų vartus, yra energija“⁸⁸. Dauguma žmonių negali lavinti valios sapnuodami, nes jų gyvenimas perpildytas prisiminimų emocijų, viltimis ir baime. Būtent Tado sapnai taip pat kyla iš jo baimių, vaikystėje patirtų traumų: *Kai sapnuoju, kad tamsoje kažkas mane persekioja, o aš žinau, kad šviesoje liautųsi. Bet spaudžiu elektros jungiklį, o šis neveikia. Arba bėgu nuo nežinomo, bet klaikaus priešo, slapstaus nuo jo milžiniškam fabrike, kokius kartais rodo trileriuos. Važinėju liftu iš viršaus į apačią, šurpdamas, kad, atsidarius durims, susidursiu akis į akį su persekiotoju. Kartais veiksmas vyksta mano namuos, su vis naujais ir naujai kambariais, kuriuos anksčiau net nenujaučiau esant. Galiausiai pasislepiu uždaroj tvankioj skylėj ir drebu iš siaubo, nes suvokiu, kad jei būsiu surastas, man – galas. Esu kaltas, nes žinau didelę paslaptį, o gal per klaidą tapau šurpauš nusikaltimo liudininku. Todėl būsiu sunaikintas* (64). Visuose sapnų fragmentuose iš Tado sąmonės iškyla vaikystėje patirtų traumų transformuoti vaizdiniai: pirmuoju atveju buvimas tamsoje ir jungiklio ieškojimas reiškia Tado išprievartavimą jį apsvaiginus. Jei šis nebūtų buvęs apsvaigęs, galbūt to nebūtų įvykę. Važinėjimą liftu iš viršaus į apačią galima taip pat sieti su patirta seksualine prievarta, ir konkrečiai su lytiniu aktu. O trečiasis sapno motyvas sietinas su Tado netyčia sužinota ir jį labai traumavusia tėvo paslaptimi (sužino, kad tėvas turi meilužę) bei tarsi privertusia tapti šurpauš tėvo nusikaltimo (išduoti žmoną/motiną stebint, kaip tėvas mylisi su meiluže) bendrininku. Ezoteriniu požiūriu Tado sapnas atspindi jo nesaugumą, nepasitikėjimą savimi.

Julijos sapnas yra susijęs su jos sąžinės balsu, jai norinčiu kažką pasakyti, perspėti miego metu: *Ji sapnuodavo gyvūnėlius, sudarkytus sprogmens, pervąžuotus mašinos ar kaip kerais sužalotus, nutrauktomis galūnėmis, išvirtusiomis žarnomis, praskeltomis kaukolėmis, išriedėjusiomis, tik ant raudonų siūliukų kabančiomis akimis, bet vis dar gyvus, kurių ilgą agoniją ji būdavo priversta stebėti. Kartais nubudusi pagalvodavo, kad gal tai yra sąžinės priekaištų išraiška* (350). Šį sapną, pritaikius psichoanalitinį aiškinimą, galima būtų priskirti sapnų grupei, kuriuose sapnuotojui nemalonūs dalykai transformuojami ir kitokiomis priemonėmis nesąmoningai atspindi jo sąžinės balsą. Žvelgiant ezoteriniu aspektu, sapnas atspindi neramią, pusiausvyros ieškančią veikėjos dvasinę būseną.

Makso Vakario sapnas yra iš dalies pranašiškas, taip pat pagrįstas jo dvasine būseną: *Naktį sapnavo, kad virto savo paties plauku. Ši metamorfozė sukėlė didesnę siaubą nei aprašytoji Kafkos. Ir tai – dar ne viskas. Plaukas buvo klonuotas į naują Maksą, tyrą, nekaltą ir niekuo neįtariamą. Senasis tapo neberekalingas, todėl išmestas į Visatos atliekų sąvartyną* (53). Sapnas atspindi paties

⁸⁸ Agripa, K. *Juodoji ir baltoji magija*. Vilnius, 2001, p. 92.

Makso Vakario dvasinę būseną, nes jis, kaip matyti iš kūrinio konteksto, jaučiasi ir elgiasi kaip daugialypė, prisitaikanti prie aplinkybių asmenybė, o iš pasąmonės išplaukęs sapnas tarsi pranašauja, jog tikroji, geroji jo asmenybės pusė vieną dieną gali pasiradyti nebereikalinga.

Su būrėjos Julijos baimėmis susijęs ir šis sapno aprašymas: *Dangiškąją meilužį Julija netgi sapnuodavo. Ir tikrovėje, ir sapne jis beveik nekeisdavo savo išvaizdos. Regėdama Sapnų vyriškį, patirdavo palaimingą vienovę <...>. Tačiau pilnatvės jauseną netikėtai nutraukdavo žinia, kad išrinktojo ir likimo skirtojo ten, už jūrų marių, laukia kita karalaitė. Julija likdavo viena ir **sapne savąją vientulystę patirdavo daug stipriai nei būdraudama** (78). Regime, jog moteris nesąmoningai nuogaštauja, kad vieną dieną gali likti visiškai viena, taip ir nesuradusi meilės bei dvasinės pilnatvės.*

Kalbant apie sapnus reikia pastebėti, jog Senajame Testamente buvo skiriamas aiškus ir *mįslingas* sapnas, tik viduramžiais Vakarų Europoje išryškėjo skirtumas tarp *sapno* ir *regėjimo*⁸⁹. Dabar regėjimas apibrėžiamas ne kaip sapnas, o kaip mįslingas, mistinis, ezoterinis išgyvenimas, vizija, leidžianti regėtojai pajusti Dievo buvimą. Neretai regėjimai arba tikrosios išvalgos dažniausiai gimsta žmogui miegant, jos pasirodo sapno pavidalu. Tokią ezoterikų nuomonę patvirtina ir J. Ivanauskaitė, kalbėdama katės Bastetės lūpomis: *Jie [žmonės] stebisi, kad **daugybė atradimų, išvalgų, <...> atsirado miego būsenoje**. Dvikojai tai priskiria savo pasąmonei. Bet pasąmonė yra tikrai rėtis ar tinklas, kurį panardinus į Begalybės vandenį išgriebiamos idėjų žuvelės* (306).

Regėjimas yra aukščiausias transcendencijos pajautimo laipsnis. Tik per regėjimus žmonės patiria tikėjimo palaimą. Būrėjai Julijai tai pavyko patirti net du kartus: pirmasis kartas susijęs su viduramžių ezoterikės, vienuolės bei žiniuonės tekstų skaitymu, o antrasis – su pabuvojimu stebuklingame bioenergetiko Tado kamine.

Julijai religinę ekstazę padėjo pajusti XII amžiaus mistikės **Hildegardos fon Bingen** skaityti tekstai: *Sakinys „Aš esu plunksnėlė Dievo alsavime“ Juliją **trenkė tarsi žaibas**, kūnas pašiurpo, akys pritvinko ašarų ir ji **išvydo Hildegardos aprašytą menę** su dramblio kaulo bei smaragdo kolonomis, papuoštomis vadoviškomis vėliavomis, **išvydo sėdintį soste Karalių**, kurio veidas buvo apgaubtas tokio ryškaus švytėjimo, kad bruožų negalėjai įžiūrėti. Staiga Julija **pajuto rožėmis kvepiantį dvelktelėjimą** ir jo pagauta nuskriejo virš žemės, besvorė, lyg melsva žalvarnio plunksna. Skrisdama juto, kad **visa** aplinkui, o ir ji pati **yra persmelkta spindulingo Dievo buvimo**. Stulbinamą potyrį lygėjo nepaprastai **ryškus švytėjimas**, kad ji net išsigando apaksianti. Dievo artuma atlėgo taip pat*

⁸⁹ Pgl. Goff, J. Viduramžių vaizduotė. Vilnius, 2003, p. 325.

ūmai, kaip ir užplūdo (309). Iš cituoto teksto matyti, jog būrėja pajuto, išgyveno Dievo palaimą, artumą, kurie ją paskatino toliau ieškoti glaudesnio santykio su sunkiai suvokiama „kita“ realybe, su religija, Dievu.

Kūrinyje aprašoma įspūdinga Julijos dvasios ekstazė patekus į magišką kamina: *Staiga ji išgirdo keistą gaudesį, tarsi klioktų vanduo arba šniokštų didžiulė liepsna. Tame nežinia kurios stichijos skleidžiamame gaudesyje buvo įsimaišęs ir žmogaus balsas, nelyg kažkur tolumoje nuo minareto šauktų muedzinas. Garsai iš vidaus artėjo Julijos link ir vis stiprėjo. Nesuprantamos baimės genama, ji užsidengė galvą, atsitūpė, susigūžė kaip gemalas ir, ko gera, kelioms sekundėms net prarado sąmonę* (211). Atsipeikėjusi Julija po patirtos dvasinės ekstazės – savotiško regėjimo – pajuto, jog joje kažkas iš esmės pasikeitė (212). Vadinasi, veikėja patyrė ezoterinę jauseną, kuri padėjo jai suvokti, kad iš tiesų kažkas egzistuoja už šio pasaulio ribų.

Taigi galima teigi, jog tiek sapnai, tiek regėjimai yra dvasinės būsenos išraiškos, kurių metu atsiskleidžia sapnuotojų ar regėtojų vidinės baimės, disharmonija, arba priešingai didžiulė harmonija, leidžianti pakilti iki transcendentų, ir apskritai sakant, leidžianti patirti „anapusinio pasaulio“ egzistenciją.

2.3.1.3. Prietarai

Religijotyrininko G. Beresnevičiaus teigimu, *prietarai* – tai tikėjimai, nepagrįsti racionaliais, empiriniais įrodymais, neturintys religiškai motyvuoto pagrindo. Jie klesti greta egzistuojančios religijos, – kartais prieštarauja jos dvasiai, paprastai persekiojami ar ignoruojami, – tačiau vis vien gyvuoja toliau. Prietarų klestėjimas rodo jų artumą magijai, kad jie yra būtent maginės sistemos elementai, praradę ryšį su sistemos visuma, t.y., kad prietarai – ankstesnių religijų reliktai. Jie įsiterpę į pasaulėžiūrą ir perduodami iš kartos į kartą pavyzdžiais, elgesio stereotipais ir pan.⁹⁰

Kadangi prietarai nuo senų laikų yra gaubiami paslapties, galima manyti juos esant ezoterinės kilmės. J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ prietarai turi didelę reikšmę. Jie yra glaudžiai susiję su nuojautomis ir pranašauja gerus arba blogus dalykus.

Daugiausia kūrinyje yra prietarų, nuojautų, pranašišκών ženklų, siejamų su **varnomis**. Romane varnos traktuojamos kaip bloga lemiantys bei pranašaujantys paukščiai: *Varpo skambesio išvaikytos varnos klegėdamos atsiplėšė nuo juodų medžių ir kiekviena krankdama savąją blogą pranašystę ėmė sukti ratus virš žalių cerkvės kupolų* (55). Nuo neatmenamų laikų varnos dėl juodos spalvos ir klaikus kranksėjimo buvo siejamos su blogio jėgomis. Varnos kaip blogį simbolizuojantys

⁹⁰ Pgl. Beresnevičius, G. *Religijotyros žodynas: pagrindinės sąvokos*. Vilnius, 2003, p. 98.

paukščiai apibūdinami ir kūrinys (*Varnos buvo sutūpę į medžius ir atrodė kaip juodi blogio vaisiai* (56). Be to, J. Ivanauskaitės romane varnos laikomos ir blogio sąjungininkėmis – kai JoJo užsako antkapį dar nemirusiam, o tik planuojamam nužudyti žmogui, varnos tai pajunta ir tarsi parodo, jog perprato piktus kėslus: *Viena praskrido visai šalia ir dėbtelejo blyšką skystą šūdą vos ne per sprindį nuo Jo peties. Kitą kartą būtų pasišlykštėjęs, bet dabar varnos kakutis Jam pasirodė kaip pats tikriausias juodo plano patvirtinimas* (330). Jų nujaučiamas blogis išreiškiamas isterišku krankimu: *Jiems atsisveikinant, Tado sode nutūpė būrys isteriškai krankiančių varnų* (333).

Romane pastebimas pasakotojo suabejojimas tuo, ar varnos iš tiesų pranašauja tik blogį: *Varnos krankė tarsi karo metais mūšio lauke viršum nukautų karių lavonų. <...> Geras tai ar blogas ženklas?* (186). Beje, ezoterinėje literatūroje dažnai teigiama, kad paukštis žemėje atlieka pranašo vaidmenį. Šios nuomonės laikomasi ir J. Ivanauskaitės kūrinys. Jame pasakojama, jog tėvo mirtį Julijai išpranašauja keistas paukščio elgesys: *Tėvo mirtį išpranašavo paukštis. Rytą Julytė girdėjo, kaip jis atsitrenkė į lango stiklą, gailiai sučirpė ir bilstelėjo nukritęs ant skardinės palangės* (259). Vadinasi, prietaras virsta realybe.

Prietariai, susiję su mirtimi ir mirusiaisiais, taip gana dažni „Placebe“. Vienas jų – nesisveikinti kapinėse paduodant ranką, kad šis gestas neprišauktų nelaimės:

– *Kapinėse nevalia sveikintis paduodant ranką. Tai prišauks nelaimę* (357).

Paiškinama, kaip reikėtų sveikintis: dešinės rankos alkūne prisiliesti prie sveikinamojo rankos dilbio.

Vakaruose, ypač Lietuvoje, tebėra gyva tradicija – prietaras – uždengti veidrodžius kam nors mirus. Įdomi šio prietaro, virtusio tradiciniu papročiu, atsiradimo interpretacija romane išsakoma mirusios Julijos lūpomis: *Turbūt kas nors iš Anapilio grįžęs papasakojo savo skausminguosius išpūdžius, žinia kaipmat pasklido po žemę, ir nuo to laiko visi gedėtojai ėmė dangstyti veidrodžius juodomis ar baltomis marškomis. Tačiau visuotinėje išminties pranešimų grandinėje kaip visada, tarsi žaidžiant „sugedusį telefoną“, kažkas buvo sutrikę, todėl egocentriškieji gyvieji, klostydami veidrodžius, tarėsi apsaugantys save nuo myruolių* (134). Iš tiesų ezoterinėje literatūroje tvirtinama, jog veidrodžiai turi paslaptinę savybę – visa, kas jo stikle ilgą laiką atspindėjo, – lieka visam laikui. Todėl jei velionis žiūrėjosi į tą veidrodį, „jo siela gali pasiklysti veidrodžio paslaptinguose labirintuose ir nerasti kelio į Aną pasaulį“⁹¹. Sakoma, jog uždengti veidrodžiai sielai atspindi daug kelių šiame pasaulyje, o mirusiojo sielos uždarymas veidrodyje yra laikomas didele nuodėme ir gali atsigręžti prieš gyvuosius įvairiomis bėdomis.

⁹¹ Prišmantienė, V. Veidrodžių magija, *Žmogus*, 2004, Nr. 4, p. 6-7.

Su prietariais siejamas ir tikėjimas pranašingais ženklais, kurie gerokai veikia kūrinio veikėjų elgesį bei likimus. Pavyzdžiui, nutrūkus mylimojo dovanotai grandinėlei, Julija pamano, jog tai ženklas, kad Tado ji daugiau niekada nebepamatys, todėl nusprendžia nusižudyti (*Ji nervingai patampė grandinėle su sidabrinu Rafaeliu ir ši ūmai nutrūko. Julija išsigando. Tai buvo ženklas, kad ir pats svarbiausias jos gyvenimo ryšys nutrauktas* (373)).

Romane esti ne tik blogi, bet ir geri simbolizuojančių prietarų. Pavyzdžiui, Julija ieškodama muzikos jai patinkantį vyriškį sužavėti, kaip tik netyčia įjungia dainą apie angelus ir tai laiko gera lemiančiu ženklu (*Daina apie angelus Julijai pasirodė ne šiaip sutapimas, o labai geras ženklas* (143)).

Įdomu, jog kūrinyje prietarų atsiradimas apie kates, anot pasakotojo, kilo ne iš liaudies, o buvo paskleistas specialiu slaptos organizacijos užsakymu: *Kuklus gandonešių padalinys skleidė istorijas esą rainės, murklės ir miauksės yra šėtono padarai, mintantys neigiama vietų ir daiktų energija, o šeimininkui miegant iškvėpuojantys jo gyvybines galias* (233). Taigi regime, kad prietarų skleidimas laikomas irgi viena iš Placebo organizacijos veiklos rūšių.

Prietarams priskirtinas ir didelis dėmesys mėnulio fazėms. Pavyzdžiui, žurnalistė Rita sarkastiškai pastebi, jog jos pokalbis telefonu su tėvais dažnai nenusiseka dėl Mėnulio įtakos: *Tam tikromis dienomis (gal tai priklausė nuo Mėnulio fazių) mama su tėvu tradicinį pokalbį pajvairindavo priekaištais esą ji [Rita] beširdė* (26). Taip pat mėnulio pilnatis veikia personažų nuotaikas: *Liūdniausia [Maksui] būdavo per mėnulio pilnatį, ypač, jei pasitaikydavo giedra naktis* (332). Sakoma, jog dėl atmosferos slėgio bei dėl magnetinio lauko pasikeitimo „per Mėnulio pilnatį padaugėja savižudžių, paūmėja psichinės ir dvasinės ligos“⁹², tad nenuostabu, jog priimta manyti, jog mėnulis turi tam tikrų mistinių galių veikti žmogų ir jį supančią aplinką.

Apibendrinant galima teigti, jog vidinės veikėjų jausenos ir nuostatos (intuicija, sapnai ir regėjimai, prietarai) dažniausiai yra tarsi „kito“ pasaulio apraiškos.

2.3.2. Pomirtinės jausenos

Mirtis bei pomirtinis gyvenimas yra vieni paslaptlingiausių žmogaus egzistencijos reiškinių. Kadangi niekas negali pasakyti, kas laukia žmogaus jam mirus, yra įvairių pomirtinio gyvenimo (pomirtinės egzistencijos, transcendencijos ir pan.) aiškinimų.

⁹² Špirkauskas, S. *Stebuklai ir burtai: antgamtinio pasaulio paslaptys*. Vilnius, 2005, p. 146.

J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ pomirtinės jausenos atskleidžiamos tik iš Julijos pomirtinės egzistencijos potyrių aprašymo. Tačiau norint geriau suvokti tų potyrių reikšmę, reikia bent jau trumpai įsigilinti ir į rytietišką pomirtinio gyvenimo suvokimą.

Žinome, jog Vakarų kultūroje yra tikima, kad po mirties žmogaus siela patenka arba į dangų, arba į pragarą. O štai Rytų tradicijose manoma, jog po mirties žmogus virsta **Niekiu**, t.y. susilieja su kosmosu, išnyksta erdvėje. Filosofas M. Heidegeris (M. Heidegger), kaip ir Tolimųjų Rytų mąstytojai, iškėlė tuštumos bei Niekio kategorijų svarbą. Anot jo, „tuštuma yra tas pat, kas ir Niekis, tai yra tokia esatis, kurią stengiamės mąstyti kaip kažką kita bet kokios esaties ir čia nesaties atžvilgiu“⁹³. Šią idėją savo romane pasiskolino ir J. Ivanauskaitė: *[Julija] įsiliejo į tuštumą, ištrindama visas mintis, jausmus, pojūčius, lūkesčius ir prisiminimus. Gyva būdama retkarčiais irgi pasvajodavo apie tobulą išnykimą* (16) arba *[Julija] patyrė neapsakomą susiliejimo su išore ir išnykimo palaimą* (202). Negana to, kūrinyje teigiama, jog mirusioji ne tik gali įsiliesti į tuštumą, bet ir gali ją stebėti iš šalies: *[Vilniaus panoramos] užuolaidai prasiskleidus ir išnykus, Julija regėdavo absoliutų niekį, su kuriuo vis dar neįstengė apsiprasti* (70). Taigi rašytoja tarsi pritaria rytietišškai mąstysenai, pasakodama apie būrėjos susitapatinimą su ją supančia aplinka, t.y. Niekiu.

Rytietiškosiose tradicijose manoma, kad „mirtis anaip tol nėra pabaiga ir kad sąmonė nesiliauja egzistavusi“⁹⁴. Šį teiginį patvirtina ir nagrinėjamas kūrinys – jame būrėja Julija net po mirties vis dar jaučiasi esanti Julija. Iš pradžių ji net nesuvokia ar yra gyva, ar mirusi: *Gyva. Mirusi. Kol kas šie du būviai atrodė pernelyg panašūs vienas į kitą* (13). Mirusioji savo pomirtinę egzistenciją net bando pagrįsti filosofo R. Dekarto (R. Descartes) žymiuoju teiginiu „cogito ergo sum“. Anot jos, ji negali būti mirusi, nes *jei mąsto, vadinasi, egzistuoja* (3). Tačiau matyti, kad R. Dekarto minėtasis teiginys kūrinio tikrovėje galioja net mirties atveju.

Jau anksčiau minėta, jog rytuose žmogaus egzistencijos baigtinumas paneigiamas **karmos** dėsnio (žr. 1.3. skyrių). Pagal karmos dėsni, perimtą iš senesniųjų Indijos religinių tradicijų, kiekvienas gyvos būtybės veiksmas ir poelgis sukelia nenykstančius padarinius, nulemiančius tolesnį būtybės likimą. Tie, kurie veiksmis, žodžiais ir mintimis elgiasi gerai, po mirties atgimsta laimingų, sveikų, pasiturinčių žmonių ar net dievų pavidalu. Tie, kurie elgėsi blogai, įsikūnija žemesniuose padaruose (pvz., gyvūnuose, augaluose ir kt.), kenčia alkį, šaltį, skausmą. Vadinasi, „žmogus gyvena ne vieną, o daug gyvenimų, jis juda nenutrūkstančiame gyvenimo-mirties-naujo

⁹³ Pgl. Andrijauskas, A. Orientalistika ir komparatyvistinės studijos, *Kultūrologija. T. 7. Rytai–Vakarai: komparatyvistinės studijos II*. Vilnius, 2001, p. 101.

⁹⁴ *Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės*. Vilnius, 1999, p. 142.

atgimimo cikle⁹⁵, kuris dar vadinamas **samsara**⁹⁶. Taigi karma yra veiksmo pasekmė, lemianti būsimąjį žmogaus gyvenimą, ir ji iš esmės skiriasi nuo to, ką vadiname likimu, apie kurį Vakaruose paprastai manoma, jog jis priklauso nuo atsitiktinumo arba yra skirtas Dievo.

Karmos sąvoka neatsiejama nuo **reinkarnacijos** koncepcijos. Ši rytietiška koncepcija Vakarų ezoterikus pasiekė XVII a. pabaigoje. Pirmiausia ja susidomėjo rozenkroicerių mokykla, įkurta Francisko van Helmonto Anglijoje, Vorikšyro grafystėje⁹⁷. Yra manoma, jog ezoterinė reinkarnacijos arba persikūnijimo idėja būdinga ne vien Rytų kultūroms, išlaikiusioms sąsajas su senaisiais animistiniais kultais. Pasak B. Kuzmicko, ši idėja nebuvo svetima ir senovės graikams – orfikams, pitagoriečiams, Empedoklui, vėliau – Platonui, Plotinui, neoplatonikams. Graikai ją interpretavo etiniu požiūriu. Su neoplatonizmu vienas ar kitas reinkarnacijos idėjos variantas išsiskynio gnosticizme ir ankstyvojoje krikščionybėje, Origeno mokyme, viduramžiais klestėjusioje katarų sektoje. Tačiau II a. Bažnyčios Tėvai bei vėlesnieji susirinkimai pasmerkė reinkarnacijos idėją kaip klaidingą⁹⁸. Pasak J. Ivanauskaitės, krikščionybė pripažino reinkarnaciją ilgai, „Evangelijos tekstuose tai nuolat minima“⁹⁹. Tačiau nepaisant to laikoma, kad persikūnijimo idėja yra atėjusi iš Rytų.

J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ reinkarnacija traktuojama kaip atgimimas, perkūnijimas iš vienos gyvybės formos į kitą: *Bastetė vis atgimdavo kate jau kokius tris tūkstančius metų, nuo Ramzio laikų Egipte. Po eilinės savo mirties, stojusi prieš Didįjį teismą, pasirinkdavo tą patį katės įsikūnijimą* (69). Kūrinyje yra ir iš dalies modifikuota reinkarnacijos samprata. Iš Julijos ir katės pokalbio išaiškėja, jog po mirties žmogus turi dvi pasirinkimo galimybes – arba visiškai išnykti, arba atgimti kate:

- O kiek gi man liko laiko?
- Tau tai jau nebe laikas. Čia būsi tiek, kiek esi prie šio pasaulio prisirišęs.
- O kas paskui?
- Tai tau neturėtų rūpėti, nes paskui jau tikrai būsi nebe tu.
- O kas?
- Kažkas kitas. Gal visiškas **niekis**. Man sunku pasakyti. **Katės vėl atgimsta, o žmonės – ne.**
- Kodėl?
- Na, katėms suteikta tokia privilegija.
- O žmonės?

⁹⁵ Kuzmickas, B. Žmogaus būties samprata krikščionybėje ir budizme. *Rytai – Vakarai: komparatyvistinės studijos*. T.1. Vilnius, 2002, p. 111.

⁹⁶ *Samsaros* (sanskrito kalboje reiškia „keliavimas, reinkarnavimas, žemiškų atgimimų ratas“) sąvoka naudojama skirtingose rytietiškosiose žinojimo tradicijose: budizme, induizme, bet visur išlieka pagrindinis jos aspektas – reinkarnacija, kurios pobūdį nulemia karma.

⁹⁷ Pgl. *Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės*. Vilnius, 1999, p. 129-130.

⁹⁸ Pgl. Kuzmickas, B. Žmogaus būties samprata krikščionybėje ir budizme. *Rytai – Vakarai: komparatyvistinės studijos*. T.1. Vilnius, 2002, p. 112.

⁹⁹ Šemelis, V. Kur mus lydi rašytoja Jurga Ivanauskaitė, *Utenos diena*, 2003 m. rugpjūčio 16d., p. 4.

- Jie ištirpsta.
- Kur?
- Erdvėje?
- Ir viskas?
- **Nebent žmogus apsisprendžia atgimti kate** (13-14).

Nenuostabu, jog romano pabaigoje Julija, nenorėdama visiškai išnykti iš Visatos, nusprendžia pratęsti savo egzistenciją katės pavidalu. Apie šį jos sprendimą sužinome iš Bastetės: *[Julija] galutinai išnyko iš žmonių terpės ir tapo kate* (385).

Greta reinkarnacijos (persikūnijimo) idėjos beveik tolygiai romane plėtojama ir **inkarnacijos** (įsikūnijimo) idėja. Inkarnacija – tai dieviškos būtybės materializavimasis (*Kartą Pitijai [Jonas Jonaitis] sakė <...>, kad jaučiasi to mitinio slibino [basilisko] inkarnacija* (229)), gimimas žmogumi (*Augutis buvo tėvo kūnas ir kraujas, judantis, su kiekviena diena vis labiau ryškėjantis mirusiojo atvaizdas, nauja, pagerinta Anapilin išėjusiojo kopija, o gal net jo sielos inkarnacija* (621)). Esminis inkarnacijos ir reinkarnacijos skirtumas yra tas, jog inkarnacija nepriklauso nuo karmos dėsnių, t.y. ji nėra tęstinis dalykas.

Erdvė, kurioje atsiduria mirusiojo siela, romane įvardijama *Kita erdve, Anapusybe* (201), *nematerialiuoju pasauliu* (135). Būtent šiame transcendentiniame pasaulyje atsidūrusi pagrindinė kūrinio veikėja Julija įgyja tokių patirčių, kurių neįmanoma gauti pasaulyje, kuriame gyvename.

Būrėjos pomirtinės jausenos ryškiausiai atsiskleidžia jos santykiyje su buvusiu kūnu. Pirmiausia nutinka tai, kad mirus Julijos fiziniam kūnui, astralinis jos kūnas (t.y. siela), esantis šalia, pajunta, jog ryšio su fiziniu kūnu nebėra: *Nuo jo [lavono] dvelkė gūdus kosminis šaltis* (8). Numirusi Julija pasijunta esanti *nebe asmuo, bet daiktas. Ne kūnas, o turbūt dvasia* (10). Tiesa, pirmąsias tris dienas ir naktis po mirties Julija, nors ir būdama dvasia, *tebesijautė turinti galvą, rankas, kojas <...> ir daugybę kitų organų, apie kuriuos nė nesusimąstydavo būdama gyva* (134). Tačiau vėliau ji neteko ir savo **dvasinio** gyviesiems neapčiuopiamo, bet pačiai vis dar juntamo **tūrio**. Iš pavidalo tapo tarpu, *erdve tarp materialiujų dalykų* (71).

Suvokimas, kad Julija nebėra žmogus, jog ji yra tik siela, atėjo labai lėtai ir skausmingai. Pirmiausia būrėja suprato, jog nebeturi kai kurių juslių – nejaučia kvapo, prisilietimo (*Julija užsilašino ant servetėlės rausvo pienelio ir persibraukė per veidą. Nepajuto jokio prisilietimo. Neužuodė ne menkiausio kvapo. Tarytum ją nuo savęs pačios skirtų kokia plono, bet labai tvirta plėvelė* (9)). Julijos žvilgsnis tapo labai išvalgus, visaregis: *Užtat ji matė, kad kiekvienas praeivis yra apsuptas virpančios substancijos ir visa apimančiame švytėjime atrodo tarsi vandens lašas aliejuje. Tas pats apvalkalas supo ir kitus materialius pavidalus – medžius, automobilius, namus, netgi šiukšlių dėžes* (15). Buvo ir daugiau esminių permainų: *Naktis ir diena susiliejo į viena. Vietoj*

tamsos ir šviesos abi paros dalys dabar skleidė tolygų gelsvą spindesį. Laiko pojūtis irgi pasikeitė. Sekundės ištįsdavo ir prilygdavo valandoms, o pusdienis pralėkdavo lyg viena minutė (70). Taigi pomirtinis būvis Julijai atvėrė gausybę neregėtų patirčių.

Viena iš neįprasčiausių Julijos jausenų – nesvarumo būsena. Mirusioji pajuto, jog jos kūnas pasidarė besvoris (*Saldžiai grimzdo į minkštutėlius pūkus. Bet pasukusi veidą išvydo: pagalvė tebėra nepaliesta, o ir patalas atrodo taip, tarsi jos kūnas būtų besvoris* (10). Tai atitinka mistinį tikėjimą, jog žmogaus siela yra besvorė.

Kadangi katė Bastetė mirusiajai tapo vienintelis gyvas padaras, su kuriuo dar galėjo susikalbėti (13), tai būtent iš jos būrėja sužino apie savo pomirtinio gyvenimo neribotas galias: galėsianti skaityti kitų mintis, vaikščioti kiaurai sienos, skraidyti. Visa tai Julijai atrodė neįtikėtinas dalykas, tačiau apsipratusi su mintimi, jog yra mirusi, moteris ėmėsi išmėginti savo naujuosius gebėjimus: *Julija norėdama išbandyti savo naująją būvį, perėjo kiaurai sieną, prasmego grindyse ir išnėrusi pro lubas nusileido priekambaryje kaip tik tuo momentu, kai atėjo mama* (14). Įdomu tai, jog mirusiosios skraidymas prilygsta paukščio skraidymui: *Ji dar kartelį įsitempė, iš visų jėgų stengdamasi persikelti į būdravimo būseną, ir staiga lengvai, tarsi aitvaras pakilo į pačią palubę. Mostelėjusi rankomis pajuto, jog skrenda, ir padariusi dar kelis paukštiškus judesius pakibo ore* <...> (7). Tačiau visgi gebėjimas skaityti svetimas mintis Julijai nesuteikė daug džiaugsmo: *Geriau įsiklausiusi, patyrė, jog kiekvienoje galvoje knibždančios mintys yra baisiai padrikos, tarsi žmonės būtų virtę bepročiais. <...> Julijai knietėjo išjungti šurmulingą žmonių mintijimą lyg džeržgiantį, jokios grynios bangos nepagaunantį radiją* (15-16). Pastarasis pavyzdys rodo, jog ne visi pomirtiniai potyriai Julijai malonūs.

Apibendrinant galima teigti, jog J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ aprašyti pomirtinio gyvenimo slėpiniai bei pomirtinės jausenos yra persmelkti rytietiškosios mistikos, ezoterikos dvasios ir atveria kelią į gilesnį pasaulio suvokimą.

2.3.3. Mistinės–ezoterinės būtybės romane

J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ gana svarbus vaidmuo tenka **mistinėms–ezoterinėms būtybėms**, kurios šiame darbe traktuojamos kaip paslaptingi padarai, turintys įvairių mistinių galių ir kurių egzistavimas pagrįstas mitais bei legendomis. Jos aptinkamos įvairių tautų mitologijoje bei ezoterinėje literatūroje.

Romano veikėjų sąmonėje gana stipriai išsiskiria iš slavų tautų, atsiradusios mistinės–ezoterinės būtybės: **vampyrai** (jiems priskiriamas ir literatūrinis personažas Drakula) bei **vilkolakiai**.

Pagal slavų mitologiją, vampyras yra numirėlis, naktimis atsikeliantis iš kapo ir čiulpiantis kraują. Šiuos „vaizdinius apie vampyrus iš slavų yra pasiskolinusios Vakarų Europos tautos“¹⁰⁰, tad nenuostabu, jog ir J. Ivanauskaitės romane jie funkcionuoja kaip negailestingos pabaisos, siurbiančios aukų kraują tam, kad pačios galėtų išgyventi. Tiesa, vampyrais perkeltine prasme romane vadinami žmonės, kurie siurbia kitų žmonių energiją (tai ezoterinė traktuotė). Štai kaip jaučiasi šou verslo atstovas Maksas Vakarīs, netekęs privatumo dėl savo darbo: *Iš tiesų [Maksas] gyveno tarsi su kraują čiulpiančiu vampyru, nes nuolat buvo dėmesio centre <...>, be privačios erdvės, užuovėjos, be savo kampo, kuriame pasijustų tikrai saugus, neliečiamas, netujinamas, nepersekiojamas ir negarbinamas. Tai sekino jėgas, siurbė kūrybinę energiją ir beviltiškai tuštino sielą* (148).

Manoma, jog tikėjimas iš numirusių prisikeliančiais lavonais atėjęs dar iš babiloniečių laikų, o kai kas užuominų apie pirmuosius vampyrus randa Biblijoje. Labiausiai įtikėtina, kad mitas apie vampyrus pasiekė iš Rumunijos, kurioje gimė legendinis **Vladas Drakula** (Vlad Dracula, 1431–1476), tapęs visų „būsimų vampyrų“ prototipu¹⁰¹. Iš tiesų Vladas Drakula, „vietinių gyventojų vadinamas drakonu, nebuvo vampyras, kaip kad daugelis šiandieną yra linkę manyti <...>. Tai buvo tironas, pražudęs nuo 40 000 iki 100 000 žmonių per trumpą savo šešerių metų valdymo laikotarpį (1456–1462)“¹⁰². Vargu, ar šiandieną jį kas beprisimintų, jei ne airių rašytojas B. Stoukeris (B. Stoker) ir visame pasaulyje žinomas jo romanas apie vampyrus „Drakula“ (1897).

Drakulos vaizdinys atsispindi ir J. Ivanauskaitės romano „Placebas“ vieno iš veikėjų sąmonėje – Maksas Vakarīs savo energetinį išsekimą palygina su Drakulos kraujo iščiulpimu: *Beveik fiziškai [Maksas] jautė, kaip iš jo kaklo – kapt kapt kapt – laša gyvybės syvai, tarsi kraujas iš Drakulos iltimis prakąstosios žaizdelės* (122). Kūrinyje apie mistinį vampyrų egzistavimą sužinome ir iš žurnalistės Ritos požiūrio į žmones, besirūpinančius laidotuvių apeigomis: *Tačiau ji [Rita] puikiausiai žinojo ir pažinojo subjektus, kurie išgirdę apie kažkieno mirtį, atgyja tarsi vampyrai, užuodę šviežią kraują* (148). Čia patvirtinamas mitas, jog vampyrai atgyja pajutę šviežią kraują.

¹⁰⁰ Pgl. *Mitologijos enciklopedija*. T.2. Vilnius, 1999, p. 416.

¹⁰¹ Pgl. Sceptic, *Vampyrai* [žiūrėta 2006 12 15]. Prieiga per Internetą: <http://www.lizdas.lt/skeptic/vampyrai/dracula.htm>

¹⁰² Ten pat.

Dar viena mistinė būtybė, kuri, kaip manoma, taip pat yra kilusi iš slavų tautų, yra **vilkolakis**. Juo vadinamas žmogus, sugebantis virsti vilku¹⁰³. Tikima, jog vilkolakiu virstama vidurnaktį, dažniausiai per mėnulio pilnatį, tačiau išaušus jis vėl atgauna pradinį (žmogaus) pavidalą. Ne veltui ir romane vyriausiasis redaktorius dėl jo pomėgio dirbti naktį palyginamas su minėta mistine būtybe: *Vyriausiasis redaktorius į darbą atvykdavo vėlai vakare, lyg dienos šviesos bijantis vilkolakis* (21). Iš pateikto pavyzdžio aiškėja, jog kūrinyje vilkolakis – daugiau verbalinės raiškos priemonė, leidžianti rašytojai apibūdinti „paslaptinę“ redaktoriaus veiklą.

Kita kūrinyje minima mistinė būtybė – **gamajumas**. Ji minima kalbant apie ansamblį, kurio pavadinimas lygiai toks pat, kaip ir minėtos būtybės. Ši būtybė kaipo tokia realiai kūrinyje neegzistuoja, tačiau iš būrėjos Julijos ir Makso Vakario pašnekesio sužinome apie jos egzistavimą veikėjų sąmonėje:

– *O ką reiškia ansamblio pavadinimas? Gamajumas – lyg ir nesu girdėjęs tokio šventojo? [klausia Julija].*

– *Gamajumas yra mistinis paukštis. Jis nuostabiai gieda ir pranašauja ateitį. Atrodo, kad turi žmogaus, turbūt moters veidą [atsako Maksas]* (137).

Vadinasi, gamajumas yra mistinis paukštis, figūruojantis mentalinėje (veikėjų sąmonėje) ir verbalinėje (veikėjų kalbose) plotmėse, tačiau neegzistuojantis realybėje.

J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ minimos šios mistinės-ezoterinės būtybės, atkeliavusios iš senovės Egipto mitologijos: **Anubis**, **Totas**, **Amitas** bei **Bubastė (Bastetė)**.

Pirmosios trys minėtos egiptiečių mitologijos dievybės yra susijusios su pomirtiniu pasauliu: *Taigi nepasirodys nei anapustinės karalystės vedlys Anubis, nei mirties raštininkas Totas, nei lavonų ėdikas Amitas su sielos svarstyklėmis ir Tiesos plunksna, už kurią sunkesnė net pati tyriausia širdis* (202). Yra žinoma, jog **Anubis** yra požemio dievas bei mirusiųjų globėjas, paprastai vaizduojamas kaip vyras su šakalo arba šuns galva. Ne veltui ir rašytoja Anubį vadina „anapustinės karalystės vedliu“, nes išties manoma, jog jo pareiga – pasverti mirusiojo širdį, kad nustatytų, ko verta šio siela ir paskelbti pomirtinio teismo nuosprendį¹⁰⁴. Šalia Anubio dažnai vaizduojamas ir **Totas** – išminties, skaičiavimo ir rašymo dievas, kuris „kaip eneados raštininkas dalyvauja mirusiųjų teisme ir užrašo mirusiojo širdies svorį“¹⁰⁵. Trečiasis pomirtinio teismo būtinasis dalyvis – **Amitas** (dar vadinamas godžiuoju Amemitu¹⁰⁶). Jis paprastai laukia maisto – pasmerktųjų širdžių,

¹⁰³ Pgl. *Mitologijos enciklopedija*. T.2. Vilnius, 1999, p. 417

¹⁰⁴ Pgl. *Mitologijos enciklopedija*. T-1. Vilnius, 1997, p. 84

¹⁰⁵ *Mitologijos enciklopedija*. T-1. Vilnius, 1997, p. 95.

¹⁰⁶ Pgl. *Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės*. Vilnius, 1999, p. 104.

kurios jam atitenka, jeigu sveriant svarstyklių lėkštė su širdimi neišlaiko pusiausvyros su lėkšte, ant kurios būna padėtas teisingumo deivės Maat simbolis – stručio plunksna.

Bubastė yra vienintelė realiai egzistuojanti (t.y. kūrinys turinti materialųjį pavidalą – kūną) mistinė-ezoterinė būtybė. Nors ši būtybė turi katės pavidalą, tačiau jos mistinės galios akivaizdžios: ji kalba žmogaus balsu (*Šalia tupėjo Bastetė ir dar kartą nežmogaus balsu ištarė: / – Numirei. Būtent tu* (9)), yra atėjūnė iš „kito“ pasaulio, visažinė (*Bastetė, dar prieš nusileisdama į šį pasaulį iš laikinai ją priglaidusio Niekio, žinojo, kieno taps šeimininke. Jau senokai, prieš kokius du tūkstančius metų, nusipelnė privilegijos rinktis. Didysis Skirstytojas maloniai leisdavo jai pačiai apsispręsti, su kuo gyvens, kam kniauks, ant kieno kelių murks vėl tapusi kate* (129)), ji sugeba perskaityti žmonių mintis (*Panašiai kaip knygas, Bastetė gebėjo nuskaityti žmogaus pasąmonėje tekstus, dar gerokai prieš tai, kai jie bus įsisąmoninti ar užrašyti* (307) ir t.t.

Galima manyti, jog Bastetė yra Bastetos (arba Bastos), vietinės žemutinio Egipto provincijos sostinės Bubastidės, arba „Bastetos namų“ deivės prototipas. Pasak mitų ir legendų, minėtoji deivė iš pradžių buvusi deivė-liūtė, simbolizuojanti saulės šilumą, o apie 1000 metų prieš Kristų Basteta imta vaizduoti kaip katė arba moteris su katės galva. Ji buvo geranoriška, gynė žmoniją nuo ligų ir piktųjų dvasių¹⁰⁷. Nenuostabu, jog ir kūrinys katė Bastetė atlieka žmonių saugotojos (*Bubastei nebūdavo leidžiama gulėti ant šiltučio monitoriaus, nes moteris [Julija] įsikėlė sau į galvą, kad šitaip galima susirgti spinduline liga. O iš tiesų tai katė stengėsi sugerti žalingą energiją, kuri Bubastei visai nebuvo pavojinga, bet žmogui – taip* (348)) bei gelbėtojos vaidmenį (*Taikydama savo unikalius katiniško bendravimo metodus, Bastetė per savo ilgą egzistavimą praeituose gyvenimuose buvo išgelbėjus ne vieną prasigėrusį, viskuo nusivylusį ar savižudybei pribrendusį nelaimėlį* (69)). Taigi J. Ivanauskaitė, kurdama katės kaip mistinės-ezoterinės būtybės paveikslą, rėmėsi Egipto mitologija.

Svarbu paminėti, jog katės Bastetės egzistavimas realiame veikėjų gyvenime leidžia pasakotojui atskleisti ir pačios katės – mistinės-ezoterinės būtybės – požiūrį į pasaulį, į ją supančią aplinką bei atskleisti jos ezoterinę pasaulėžiūrą, pagal kurią galima teigti, jog katės personažas simbolizuoja „kito“ pasaulio stebintį žvilgsnį.

Bastetė yra ypatingas padaras. Katė *pripažinta brandžia ir sena siela* (68), o tai reiškia, jog ji pagal reinkarnacijos dėsni gyvena jau nebe pirmą gyvenimą. Be to, Bastetė turi daug daugiau išminties nei žmonės, nes *visą laiką <...> Bastetė medituodavo. Ignacas Lojola ir Milarepa būtų galėję pavydėti giliausiųjų katės išvalgų. Pasižiūrėjęs į jos sielos judėjimą susigėstų kiekvienas*

¹⁰⁷ Pgl. Rytų mitologijos enciklopedija. Vilnius, 2000, p. 26.

devizas <...>. Katė **tobulėjo** kiekviename savo trumpame gyvenimėlyje (69). Ir tai, pasak autorės, būdinga ne tik Bastetei, bet ir visoms katėms: *[K]atinija nuo seniausių laikų pasišventė **dvasiškai tobulėti*** (198). Kadangi katės gyvena nuolat pasinėrusios į dvasinį pasaulį, tai jos daug ir išmano: *Žmonės net nenutuokia, kiek daug katės galėtų jiems papasakoti, pasidalyti unikalia informacija, atskleisti didžiausias **visatos paslaptis*** (132). Vadinasi, katės (ir Bastetė) kūrinys laikomas itin dvasingomis būtybėmis.

Katės Bubastės dvasingumas leidžia jai pasaulį pažinti ir iš mistinės pusės ir elgtis pagal tam tikrus ezoterinius principus. Štai, pavyzdžiui, kai katė gulėdavo susisukus į kamuoliuką, tai iš tiesų reiškė, jog ji yra susisukusi į **Spiralę**: *širdis centre, paskui galva, grakštus kūno linkis vietoj vidinės įvijos ir išorėje elegantiškai užriesta uodega. Katė buvo miniatiūrinis atspindys tos **Didžiosios spiralės**, kuria juda laikas, istorija ir svarbiausi visatos dėsniai* (345). Pasak H. Hofman, spiralė sujungia priešingybes (pradžią ir galą, gimimas ir mirtis) bei padeda suvokti, kad tai tarpusavyje susiję. Be to, spiralė simbolizuoja gyvybės atsinaujinimą, pasikartojimą¹⁰⁸, todėl katė net savo gulėjimo maniera bylojo, jog jai būdingas atsinaujinimas (reinkarnacija), t.y. yra ne paprastas gyvūnas, o mistinė-ezoterinė būtybė.

Bastetės murkimas yra *absoliučiai metafizinis, dieviškos kilmės garsas* (130). Jos murkimas – tai *mantra* (345), praverčianti medituojant. Tačiau mantras katė kalba ne tik kai medituoja, bet ir kalba jas norėdama apsaugoti savo mirusiąją šeiminkę nuo baimės: *Paskui ėmėsi **mantrų**, kad Prijaukintajai, dabar jau Atjunkstančiajai, nebūtų baisu po juoduoju Mirties sparnu* (67).

Netgi katės požiūris į pomirtinį gyvenimą yra ezoteriškas: *Tik tai kvailys paklaustų, ar **siela panaši į ratą**? Jei ne į ratą, tai į ką daugiau?* (345). Bastetė žino ir pati yra patyrusi, jog siela panaši į ratą (apskritimą) – ji įsikūnija (t.y. gimsta koku nors pavidalu), o po to vėl grįžta į pradinę būseną (t.y. miršta ir vėl virsta siela). Iš to ciklo ištrūkti galima tik perėjus į kitą lygmenį.

Katės akimis žiūrint – gyvi žaislai, o skaitytojo – mistinės būtybės yra ir **kelpiai, avankai** bei **bregliai** bei **salamandros**: *Kai šie žaislai [Bastetei] nusibosdavo, buvo galima <...> paleidus vandens čiurkšlę, iš jos letena išgriebti **kelpius, avankus ir breglius** (kurie, jei regi, atrodo kaip miniatiūriniai jūros arkliukai), arba, patogiai įsitaisius prie židinio stebėti ugnyje šokančias **salamandas*** (200). Ypač ryški figūra ezoteriniuose mokymuose yra salamandra. Ji bene daugiausiai legendomis apipinta būtybė.

Minėtos būtybės pirmtakė yra Ugninė arba dėmėtoji salamandra – vienas iš labiausiai žinomų uodeguotųjų varliagyvių. Žmogui, gamtoje retai susiduriančiam su salamandromis, ryškus ir

¹⁰⁸ Hofman, H. *Simboliai mūsų gyvenime*. Vilnius, 2001, p. 106.

neįprastas gyvūnas nuo pat senų laikų darė didelį įspūdį, todėl tų rajonų, kur salamandrą būdavo galima sutikti miške, gyventojai nuo neatmenamų laikų turėjo daugybę tikėjimų ir legendų, susijusių su salamandromis. Salamandras laikydavo šlykščiomis pabaisomis, pragaro pasiuntiniais. Viduramžiais Salamandra laikyta dvasia, galinčia gyventi liepsnoje¹⁰⁹. Kaip matyti iš ankstesniosios romano citatos, salamandra kūrinyje taip pat suvokiama kaip ugnies dvasia.

Tolimiesiems Rytams būdinga mitinė būtybė **drakonas**, kitaip – **slibinas**, kuris taip pat minimas „Placebe“: *Kartą [JoJo] Pitijai sakė <...>, kad jaučiasi to mitinio slibino inkarnacija* (229). Rytų Azijos tikėjimuose drakonas yra galinga būtybė, jėgos, vyriškumo simbolis¹¹⁰. Todėl labai tikėtina, jog Jonas Jonaitis, turintis neribotą galią paveikti žmones hipnotizuojančiu žvilgsniu, išties jaučiasi kažkada buvęs slibinu.

Daugelis monoteistinių religijų pripažįsta piktųjų dvasių egzistavimą ir teigia, kad jos „gundo žmones nusizengti dorovei, sukelia fizines ir dvasines kančias, sėja mirtį“¹¹¹. Rytų tradicijose piktosios dvasios vadinamos **demonais**. O „Placebe“ kūrinio veikėjai demonus suvokia kaip blogi lemiančias arba pranašaujančias mistines būtybes. Štai, pavyzdžiui, būrėja Julija, negalėdama susitaikyti su mintimi, jog ji nebegyva, mano, kad piktą pokštą jai krečia „pasąmonės demonai“: *Košmaras tęsėsi. Iki šiol jai nesunkiai pavykdavo susidoroti su bjauriausiais savo sapnais, įvaryti pasąmonės demonus atgal į tvankius jų užkaborius ir pergalingai pabusti sąmoningai egzistencijai* (8). Reikia pastebėti, jog budizme savižudybė „laikoma žmogaus valią pavergiančių piktų demonų (pisacas) apsėdimu ar įtaka“¹¹². O iš kūrinio konteksto žinome, jog Julija nusižudė, nes buvo veikiamą Placebo organizacijos sukurtu savižudybę skatinančiu aparatu – *suicidatoriumi*. Vadinasi, remdamiesi rytietiškais mistiniais tikėjimais, galime teigti, jog būrėja nusižudė paveikta blogio jėgų, t.y. demonų.

Greta rytietiškų būtybių J. Ivanauskaitės romane yra ir Vakarų, t.y. iš krikščioniškosios tradicijos kilusių mistinių–ezoterinių būtybių. Tai būtybės, kurių egzistavimu tikima nuo pat krikščionybės atsiradimo, tačiau jos nėra nei matomos, nei apčiuopiamos ir egzistuoja tik žmonių sąmonėje.

Dažniausiai minimos krikščioniškos mistinės būtybės yra **Dievas**, **angelai** ir **velnias**. Pastarasis kitaip dar vadinamas **Šėtonu**, **Nelabuoju** arba **Liuciferiu**.

¹⁰⁹ Pgl. *Simbolinių reikšmių žodynas* (sud. L.Lapinskienė). Panevėžys, 2002, p. 136.

¹¹⁰ Ten pat, p. 39.

¹¹¹ Raeper, W., Smith, L. *Po idėjų pasaulį: religija ir filosofija seniau ir dabar*. Vilnius, 1996, p. 208.

¹¹² Beinorius, A. Šantideva ir budistinis bodhisatvos idealas. *Rytai – Vakariai: komparatyvistinės studijos. T.1*. Vilnius, 2002, p. 382.

Dievas, regis, yra viena paslaptlingiausių būtybių pasauly. Bene daugiausia diskusijų dėl jo egzistavimo ir kyla jau nuo senų laikų. Būtent todėl jį taip pat galima priskirti mistinių–ezoterinių būtybių grupei. Štai kaip Dievo mistinį egzistavimą traktuoja kūrinio autorė: *Ar žinot, kad kapinėse Dievo yra daugiausia? Šiaip jis visur pasklidęs, persmelkęs visus daiktus, tačiau šventyklose ir kapinėse esti beveik apčiuopiamo pavidalo* (358). Dievas yra visur ir šią mintį patvirtina dar vienas teiginys: *Jei tikėsime mistikais, Viešpats gali turėti visokį pavidalą* (264). Romane sakoma, jog dievas yra abstrakcija: *Savojo būties prasmę ieškojimo Julija nelaikė filosofija, veikiau vadino tikėjimu ir mėgo kartoti, kad, turėdama vyriškąjį pavidalą, būtų tapusi kunigu. Tada bandytų artėti prie abstrakcijos, vis dar vadinamos Dievu* (73). Dievas yra siekiamybė, mažai pažinus žmogui, todėl jo sąmonėje jis ir yra viena paslaptlingiausių pasaulio būtybių.

Žinoma, jog krikščionybėje, kaip ir ezoteriniuose mokymuose, nuo seno yra skiriamos dvi priešingos gėrio ir blogio jėgos. Tai jau minėti angelai, atstovaujantys gėriui, ir velniai, atstovaujantys blogiui (manoma, kad velniai – puolę angelai): *Maištininkai niekam nereikalingi. Net Dievas tai suprato, todėl sukilusius angelus visiems laikams nubloškė pragaran* (41). Romane teigiama, kad velniai yra nuodėmingųjų atpildo vykdytojai: *<...> Julija kenčia anapusybjėje velnių kankinama* (56). Tačiau pastebėtina, jog ir vieni, ir kiti yra pavaldūs Dievui arba transcendentui.

Angelai J. Ivanauskaitės romane įvardijami kaip aukštesniųjų sferų būtybės: *Kas kita – jis [Tadas] nuo pat vaikystės turėjęs slaptą ir ypatingą ryšį su angelais. <...> [J]is tikėjo, kad su aukštesniųjų sferų būtybėmis žmogaus ir neturi sieti įprastiniai ryšiai – matymas, uodimas, lytėjimas, klausymasis ar šnekėjimas* (342). Iš pateiktos citatos paaiškėja, jog kūrinio veikėjas Tadas junta glaudų ryšį su angelais, kas reta realiaame žmogaus gyvenime.

Angelai saugo žmones. Kūrinyje jie iš dalies personifikuojami: *Įžengęs į šventyklos prieangį Tadas sustojo. Arkangelas Mykolas žvelgė abejingai, o Rafaelis žiūrėjo atsainiai. Kai Tadukas buvo mažas, angelai kur kas labiau domėjosi jo likimu ir niekada neapsimetinėjo esą tik piešti pavidalai. Dabar jam beliko savo kailiu patirti karčią tiesą, kurią ir taip seniai žinojo: nuo didžiųjų nusidėjėlių nusiuka visi, net arkangelai* (55). Matyti, jog angelai kūrinyje atlieka Dievo funkciją, jie baudžia Tadą už nuodėmes neberodydami jam jokio dėmesio arba smerkdami: *[Ikonoje] Rafaelis, stovintis su Rojaus medžio šaka ir veidrodžiu, žvelgė smerkiamai. Tadas suprato, kad jau niekada nebebus angelu ir vos neapsiverkė* (195).

Romane minimi ne tik angelų – mistinių krikščioniškųjų būtybių vardai, bet ir jų atliekamos tam tikros funkcijos. Pavyzdžiui, *Čamuelis – meilės angelas* (327). Angelai – globėjai: *Pagrindiniai Taduko globėjai buvo angelai ir arkangelai: Mykolas su Rafaeliu, dieną naktį lūkuriavę cerkvės prieangyje ir dar septynios sparnuotos būtybės, plevenančios žydrame šventovės kupole* (60). Beje,

tik iš Tado minčių bei kalbų daugiausiai sužinome apie minėtas gerąsias krikščioniškas mistines būtybes: *Staiga Tadas liovėsi būti atsainus ir viskam abejingas. Jis prapliupo karšta tirada apie arkangelus, angelus, cherubinus, serafimus ir apie niekingus, kasdienybės chaose paskendusius žmones, kurie dangiškuose reikaluose niekieno nenučiuoja <...> (327).* Vyriškis, dar būdamas vaikas labai troško pasiekti angelų būvį, t.y. tapti angelu: *Tadui iš tiesų patraukliausias atrodė angelų būvis, nes <...> šios sparnuotos būtybės nežino nei praeities, nei ateities, nei metų kaitos, nei dienos, nei nakties, nei valandų, nei minučių, nei sekundžių, o nuolat esti dabartyje, šventiškoje amžinybėje (187).*

Ypatinga reikšmė kūrinyje teikiama Mirčiai. Neretai ji laikoma tam tikra būtybe, pasiimančia žmonių gyvenimą. Ivanauskaitės romane ji net personifikuojama (*Julija pajuto stingdantį siaubą kaip vaikystėje klausydamosi šiurpės apie Juodąją Moterį. O kas jei mirtimi viskas ir baigiasi? (9); Ji [Julija] puikiausiai žinojo, kad Mirtis yra ten, už durų, stovi palinkusi prie tėčio lovos ir šnokuoja <...> (260).* Kūrinyje teigiama, jog Mirtis bei kitos paslaptingos mistinės būtybės dažniausiai vaidenasi tamsoje: *Kai Julija buvo maža, <...> ją labiausiai gąsdino tamsa. Tamsa ir visa, kas iš jos kildavo: keisti garsai, krebždesiai, nematomos būtybės, šešėliniai pavidalai, geltonos ir melsvos dėmės švytinčiais pakraščiais, vaiduokliai, vėlės, vampyrai, juodi Anapilio pranašai ir pati Mirtis, susilieję su mėnesienos dėmėmis ant sienų (256).* Tad nenuostabu, jog tamsos bijoma nuo senų laikų, ji laikoma paslaptinių būtybių aktyviausiu reiškimosi laiku.

Apibendrinant galima pasakyti, kad mistinės–ezoterinės būtybės yra archetipai (vieni, egzistuojantys kūrinio veikėjų sąmonėje, kiti – realybėje; vieni, kilę iš Rytų religinių ezoterinių mokymų, kiti – iš Vakarų – graikų mitologijos, krikščioniškojo misticizmo ir pan.), atspindintys žmonių tiejimą pasaulio antgamtiškumu, ezoteriškumu, iracionalumu.

2.4. Ezoterika J. Ivanauskaitės pasaulėvaizdyje

Jau minėta, jog ezoterika J. Ivanauskaitės pasaulėvaizdyje vaidina svarbų vaidmenį. Ji leidžia kūrinio veikėjams atsiskleisti kaip dvasingoms asmenybėms. Tiesa, dažniausiai regimas paviršutiniškas arba „aklas“ dvasingumas, kuris tarsi rodo kūrinio autorės intenciją atskleisti šiuolaikinio žmogaus – sekuliaraus pasaulio vartotojo – poziciją šiuolaikiniame pasaulyje.

Galima teigti, kad ezoterikos pagalba kūrinyje atskleidžiamos šių dienų visuomenės ydos: solipsizmas, materializmas ir religinis nesąmoningumas. Solipsizmas kūrinyje pasireiškia žmonių susvetimėjimu, tarpusavio santykių nebebuvimu, nesusikalbėjimu tarp skirtingų kartos atstovų. Materializmas rodo žmonių kryptingumą vartotojiškumo link. O religinis nesąmoningumas reiškiasi religijos pakaitalų ieškojimu, aklu pasidavimu įvairių ezoterinių mokymų, pseudoreligijų, apsišaukėlių būrėjų, žynių, parapsichologų daromai įtakai.

Mano manymu, svarbiausioji funkcija, kurią atlieka ezoterika J. Ivanauskaitės romano pasaulėvaizdyje yra gebėjimas praplėsti pasaulio ribas. Ezoterikos dėka kasdieninis, plika akimi matomas pasaulis yra išplečiamas antgamtinių, paranormalių, sunkiai protu paaiškinamų pasaulyje vykstančių reiškinių vaizdiniais. Kūrinio veikėjų gyvenimas ezoterikos dėka tampa mažai nuspėjamas, nepaaiškinami vienokie ar kitokie su jais vykstantys dalykai. Ezoterika jiems leidžia pajusti, kad gyvenimas nesibaigia čia ir dabar – dar yra anapusinis pasaulis su savo simboliais, ženklais ir pan.

Kalbant apie pasaulio ribų išplėtimą ezoterikos pagalba, svarbu paminėti, jog nagrinėjamo J. Ivanauskaitės kūrinio pasaulėvaizdį ezoterika veikia per kelis lygmenis: per materialųjį ir per dvasinį arba jausminį veikėjų pasaulio lygmenis. Jau ankstesnėse šio darbo dalyse buvo nagrinėta, kaip ezoterika reiškiamą, pritaikoma ir kaip veikia išorinėje veikėjų gyvenimo sferoje (t.y. per slaptą *Placebo* organizaciją, įvairius daiktus, veikėjų ezoterines praktikas ir pan.). Tačiau ryškiausiai ezoterikos poveikis J. Ivanauskaitės pasaulėvaizdyje atsiskleidžia per kūrinio personažų dvasines, emocines jausenas: ezoteriniai potyriai ir mistinės galios romane realizuojasi į veikėjų dvasinius potyrius (pvz., intuicija, sapnai, regėjimai) bei galias (pvz., ateities pranašavimas, raganavimas, gydymas energetinėmis galiomis ir pan.).

Ezoterinėje literatūroje daug kalbama apie „kito“, mums nepažinaus pasaulio galimybę. Pavyzdžiui, ezoterikų teigimu, visai galimas daiktas, jog žmonės po mirties „gyvena“ toliau – dvasių ar kitais pavidalais. J. Ivanauskaitės kūrinyje tai, kas ezoterikoje atrodo kaip galimybė, tampa

realybe. Pavyzdžiui, būrėja Julija po savo mirties toliau egzistuoja dvasios pavidalu – ji prisimena, apmąsto savo gyvenimą, stebi artimųjų elgesį po mirties ir pan. Arba katė Bastetė – ji yra ne tik meilus naminis gyvūnas (kaip atrodo paprastiems žemės gyventojams), bet ir paslaptinga-mistinė būtybė, gyvenanti jau tūkstančius metų bei stebinti žmonių gyvenimus iš arti, jiems padedanti. Taigi „kitas“ pasaulis J. Ivanauskaitės kūrinio pasaulėvaizdyje tampa realus ir tokiu būdu tarsi išnyksta ribos tarp „šiapusinio“ ir „anapusinio“ pasaulių.

Ezoterinis pasaulio vaizdas J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ reiškiamas įvairiomis formomis (vaizdiniais, simboliais, sąvokomis ir t.t.), tačiau, reikia pastebėti, jog minėtą raišką nesiekiamo autentiškų ezoterinių žinių aprašymo, o paliekama laisvė žaidybiškai interpretacijai. Rašytojai ezoterika yra ne tik priemonė, padedanti pagyvinti kūrinį, suteikti jam paslaptingą, mistinį koloritą, kuris patraukia skaitytojų dėmesį, bet taip pat ji leidžia tikroviškąją (racionaliąją) ir ezoteriškąją (iracionaliąją) plotmes sulieti į vieną, vientisą pasaulio vaizdą, išplėsti pasaulio suvokimo ribas, išeiti iš tų ribų.

J. Ivanauskaitės kūrinyje pasaulio vaizdinį formuoja bei vienas kitą uždengia ezoterinę paslapties ir misticizmo reikšmę varijuojantys motyvai: veikėjai kontaktuoja su Dievu Julijos regėjimai), angelais (Tadas), patiria laiko ir erdvės transformacijas (Julija po mirėties), realybės dėsnius keičia ezoterinio pažinimo, reinkarnacijos idėjos ir okultizmo praktika – būrimas kortomis, astrologija (Julija, Tadas, Bastetė).

Taigi ezoterika, jos idėjos J. Ivanauskaitės romano „Placebas“ pasaulėvaizdžio formavimui turi didelę reikšmę. Ji realizuojama per žaidybinį bei meninį požiūrį į ezoteriką. Bereikia pridurti, jog ši ezoterikos analizė J. Ivanauskaitės romane „Placebas“ neišsemia visų kūrinio prasmų, tačiau tik dar labiau jas išplečia. Galima sutikti su D. Švilpinienės mintimi, jog „ezoterizmas – interpretacijos galimybė, kurią diktuoja pats tekstas, tačiau esama ir kitų kelių, kuriuos daugiau ar mažiau sėkmingai naudoja autorių kūrybos tyrinėtojai¹¹³. Svarbu tik pasirinkti tinkamą priėjimą prie to kelio.

¹¹³ Švilpinienė, D. Ezoteriniai XX amžiaus pradžios lietuvių literatūros kontekstai (Juozapas Albinas Herbačiauskas, Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė). *Acta litteraria comparativa. Kultūros intertekstai. Mokslo darbai 1*. Vilnius, 2006, p. 163.

IŠVADOS

1. Šiame magistro darbe pavadinimu *Ezoterika J. Ivanauskaitės romane „Placebas“*, remiantis mitologijos, religijos ir kultūros kodais, ezoteriniu aspektu buvo nagrinėtas garsios lietuvių rašytojos J. Ivanauskaitės (1961-2007) romanas „Placebas“, išleistas 2003 metais.
2. Ezoterika darbe traktuojama kaip ypatingas netradicinis pasaulio suvokimo būdas, į viena apjungiantis įvairių ezoterinių mokymų (hermetizmo, okultizmo, teosofijos), slaptų organizacijų (tamplierių, masonų, rozenkroicerių), judėjimų („Naujojo amžiaus“) ir mistinio religijų aspekto (krikščioniškojo ezoterizmo) idėjinį pamatą.
3. Darbe ieškoma ezoterikos ir religijos sąsajų (jas nusakomos terminais „religinis misticizmas“, „ezoterinė krikščionybė“ arba „krikščioniškasis ezoterizmas“). Pristatomas „Naujojo amžiaus“ judėjimo fenomenas kaip svarbiausias ezoterinės minties platintojas ir puoselėtojas, apjungiantis rytų ir vakarų tradicijų ezoterinius elementus.
4. Svarbiausias J. Ivanauskaitės kūrinį apjungiantis ir į ezoterinį raiškos lauką įvedantis reiškinyss, yra slaptos pasaulinės organizacijos pavadinimu *Placebas* vaizdinys, kuris atlieka ezoterinių žinių skleidėjo vaidmenį ir gali būti siejamas su senosiomis bei šiuolaikinėmis slaptosiomis organizacijomis (tamplieriais, masonais, „Naujojo amžiaus“ judėjimu).
5. J. Ivanauskaitės romane ezoterika realizuojama per išorinę (materialiąją) bei vidinę (jausminę) kūrinio veikėjų gyvenimo sferas:
 - a) išorinėje gyvenimo sferoje ezoterika reiškiamą veikėjus supančios aplinkos, daiktų (rytietiški baldai, talismanai, amuletai, smilkalai ir kt.) bei praktikuojamos veiklos (būrimas, raganavimas, gydymas energetinėmis galiomis) aprašymu;
 - b) vidinėje gyvenimo sferoje ezoterika reprezentuojama gyvų ir mirusių veikėjų jausenų atskleidimu (intuicija, sapnai ir regėjimai, prietarai, reinkarnacija, pomirtiniai klaidžiojimai ir pan.).
6. Ezoterinį raiškos klodą J. Ivanauskaitės romane gausiai papildo ir paslaptingos mistinės būtybės, kurios tarsi patvirtina, jog vaizduojamasis pasaulis pažymėtas antgamtinio, iracionalaus, ezoterinio prado.
7. J. Ivanauskaitės kūrinio pasaulėvaizdyje ezoterika atlieka pasaulio suvokimo ribas išplečiančios priemonės funkciją – ji pasiremddama ezoterinės filosofijos, mitologijos bei religijos elementais sulieja racionalųjį ir iracionalųjį pradus į vieningą netradicinio pasaulio suvokimo sistemą ir parodo, kad greta „šiapusinio“ yra „anapusinis“, mums nepažinus pasaulis.

SUMMARY

In this master thesis, named *Esoterica in J. Ivanauskaite novel "Placebas"*, in an esoteric way J. Ivanauskaite novel "Placebas" (2003) is analyzed.

The topic is new and actual, because in this above-mentioned aspect the novel "Placebas" or Ivanauskaite's novels were not investigated.

The aim of this thesis is analyzing J. Ivanauskaite novel "Placebas" esoterica from the hermetic, occult religions, mythology and secret doctrines perspectives to bring it to the literature context and to reduce the mystical element to the symbol, poetic context. The other task is to show the importance of esotericism in the outlook of the analyzed writing.

The thesis consists from introduction, two main chapters, conclusions, references and appendices.

In the first chapter *Esoterica – a special way of understanding the world* the concept of esotericism, sources are presented, the development (hermetism, occultism, esotericism) is discussed and the esotericism and religion relations are investigated, as well as it's connections with "New Age" movement.

In the second chapter called *The signs of esoteric in J. Ivanauskaite novel "Placebas"* Placebo organization esoteric activities are discussed and the links with secret medieval fellowships are investigated. The esoterica expression in outer (materiality) and inner (feelings) characters lives spheres. And the role of esoterica in J. Ivanauskaite writing was tried to evaluate.

Concluding the results of this thesis it can be said, that esoterica in J. Ivanauskaite novel "Placebas" is a complex phenomenon, nontraditional way of understanding the world, showing, that not always a rational explanation is possible, and besides this our reality, there is an other reality beyond, affecting the lives of the characters in this novel.

In the end of the thesis an *Esoteric terms dictionary* with explained the esoteric terms used in this thesis is given too.

LITERATŪRA

1. Agripa, K. *Juodoji ir baltoji magija*. Vilnius, 2001.
2. Allen, J. *Svečiai iš nežinios: paslaptinių būtybių enciklopedija*. Vilnius, 2006.
3. Ambrazaitis, A. Intuicija, *Žmogus*, 2003, Nr. 5, p. 30.
4. Andrijauskas, A. Jurgos Ivanauskaitės orientalizmas, *Metai*, 2003, Nr. 11, p. 96-101.
5. Andrijauskas, A. Orientalistika ir komparatyvistinės studijos, *Kultūrologija*. T. 7. *Rytai–Vakarai: komparatyvistinės studijos II*. Vilnius, 2001, p. 101.
6. Andrijauskas, A. *Komparatyvistinės kultūrologijos erdvės. Rytai – Vakarai: komparatyvistinės studijos. T.1*. Vilnius, 2002.
7. Beinorius, A. Šantideva ir budistinis bodhisatvos idealas. *Rytai – Vakarai: komparatyvistinės studijos. T.1*. Vilnius, 2002, p. 382.
8. Beresnevičius, G. *Religijotyros žodynas: pagrindinės sąvokos*. Vilnius, 2003.
9. Bradley, M. *Kas valdo pasaulį? [Slaptosios draugijos]*. Vilnius, 2005.
10. Brazauskas, N. Placebiškos realybės spąstuose, *Literatūra ir menas*, 2004 m. kovo 19 d., p. 8.
11. Čekatauskaitė, J. Jurgos Ivanauskaitės lietuviškas detektyvas, *Laima*, 2003, Nr. 11, p. 30.
12. Daujotytė-Pakerienė, V. Ezoterizmas literatūroje ir literatūros istorijoje, *Literatūra*, 2005, Nr. 47(1), p. 22-27.
13. Daugirdaitė, S. Jurga Ivanauskaitė apie kelionę į Rytus ir save. *Lietuvos aidas*, 2000 m. birželio 3 d., p. 22-23.
14. Dvorkin, A. *Sektos: totalitarinių sektų apžvalga*. Kaunas, 2006.
15. *Ezoterinis simbolių pasaulis: sąvadinis ezoterinių reiškinių žodynas* (sud. R. Buivydas). Vilnius, 1995.
16. *Ezoterika* [žiūrėta 2006 12 24]. Prieiga per Internetą: www.ezoterika.lt
17. Ferber, M. *Literatūros simbolių žodynas*. Vilnius, 2004.
18. Freud, S. *Psichoanalizės įvadas. Paskaitos*. Vilnius, 2004.
19. Gadamer, H. G. *Istorija. Menas. Kalba*. Vilnius, 1999.
20. Gerbutavibčius, J. Populiari rašytoja kritikuoja masių kultūrą ir jai pataikauja, *Lietuvos rytas*, 2003, lapkričio 4 d., priedas „Mūzų malūnas“, p. 3.

21. Goff, J. *Viduramžių vaizduotė*. Vilnius, 2003.
22. Hofman, H. *Simboliai mūsų gyvenime: įkvėpimas, meditacija, apsauga ir gydymas*. Vilnius, 2001.
- 23. Ivanauskaitė, J. *Placebas*. Vilnius, 2003.**
24. Joveičikas, J. Pati tu placebas, *Verslo žinios*, 2003 m. spalio 17 d., *Savaitgalio* priedas, p. 3.
25. Jungas, K.G. *Žvelgiant į pasąmonę*. Vilnius, 1994.
26. Kazlauskas, V. Apie parapsichologiją ir jos ateitį, *Žmogus*, 2000, Nr. 5, p. 7
27. *Kibalionas: Senojo Egipto ir Senosios Graikijos Hermetinės filosofijos mokymas*. Kaunas, 2002.
28. Kirkilaitė, J. Pažinusi Tibetą (Budą?) savyje, *Šeimininkė*, Nr. 46, 2001 m. lapkričio 14 d., p. 3.
29. *Kitoks pasaulis: magijos ir okultizmo paslaptys*. Vilnius, 2002.
30. Kuzmickas, B. Žmogaus būties samprata krikščionybėje ir budizme. *Rytai – Vakariai: komparatyvistinės studijos. T.1*. Vilnius, 2002.
31. *Magija* [žiūrėta 2007 04 06]. Prieiga per Internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Magija>.
32. Mažeikis, G. *Renesanso simbolinis mąstymas*. Šiauliai, 1998.
33. Menis, A. *Magija, okultizmas ir krikščionybė : (žmonijos dvasinės raidos gairės)*. Vilnius, 1995.
34. *Mitologijos enciklopedija. T-1*. Vilnius, 1997.
35. *Mitologijos enciklopedija. T-2*. Vilnius, 1999.
36. Naujokaitienė, E. *Oskaras Milašius: mistikas ir hermetinis poetas*. Kaunas, 2001.
37. Navickas, A. „Naujasis Amžius“ ir šiuolaikinė sekuliari visuomenė [žiūrėta 2007 02 21]. Prieiga per Internetą: <http://www.religija.lt/content/view/56/45/>
38. *Okultinio pasaulio paslaptys: magija, alchemija, pranašystės*. Vilnius, 1999.
39. Ovajus, L. Kas yra magija ir okultizmas, *Žmogus*, 1996, Nr. 2, p. 9.
40. Paškus, A. *Dievai, dvasios ir žmonės: „Naujajame Amžiuje“*. Kaunas, 1993.
41. Peškaitis, A. *Ar parapsichologija ir kiti ezoteriniai dalykai yra sektantiški?* [žiūrėta 2007 02 21]. Prieiga per Internetą: <http://www.religija.lt/content/view/226/53/>
42. Prišmantienė, V. Veidrodžių magija, *Žmogus*, 2004, Nr. 4, p. 6-7.
43. Pulokas, G. „New Age“ formavimosi apžvalga [žiūrėta 2007 02 21]. Prieiga per Internetą: <http://www.religija.lt/content/view/247/30/>
44. Raeper, W., Smith, L. *Po idėjų pasaulį: religija ir filosofija seniau ir dabar*. Vilnius, 1996.

45. *Rytų mitologijos enciklopedija*. Vilnius, 2000.
46. Ruppert, H. *Ezoterika, „New Age“, medicina: kritinės pastabos* [žiūrėta 2007 03 12].
Prieiga per Internetą:
http://www.prizme.liolt.org/straipsniai/straipsn.php?action=view&id=81&return_action=top_articles
47. *Sektos: [Jų klasifikacija, charakteristikos ir kt.]*. Marijampolė, 1995.
48. Signier, J.-F., Thomazo R. *Slaptosios draugijos*. Vilnius, 2006.
49. *Simbolinių reiškinių žodynas*. Panevėžys, 2002.
50. Sceptic, *Vampyrai*. Prieiga per Internetą: <http://www.lizdas.lt/skeptic/vampyrai/dracula.htm>
51. Šemelis, V. Kur mus lydi rašytoja Jurga Ivanauskaitė, *Utenos diena*, 2003 m. rugpjūčio 16 d., p. 4.
52. Širvytė – Saladžiuvienė, G. *Ezoteriškasis Nyka- Niliūnas*. Vilnius, 2005, p. 27.
53. Špirkauskas, S. *Stebuklai ir burtai: antgamtinio pasaulio paslaptys*. Vilnius, 2005.
54. Švilpinienė, D. Ezoteriniai XX amžiaus pradžios lietuvių literatūros kontekstai (Juozapas Albinas Herbačiauskas, Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė). *Acta litteraria comparativa. Kultūros intertekstai. Mokslo darbai 1*. Vilnius, 2006, p. 154-163.
55. *Taro kortos*. Prieiga per Internetą: <http://www.burturatas.w3.lt/tarokortos.shtml>
56. Tompson, G. *Naujojo amžiaus enciklopedija: pasaulio dvasinių ir mistinių tradicijų kilmė bei raida*. Vilnius, 2000.
57. Ulevičienė, R. Dracena, *Žmogus*, 1999, Nr. 6, p. 28.
58. Uždaviny, A. Hermeneutinė Rytų-Vakarų priešpriešos problema, *Rytai – Vakariai: komparatyvistinės studijos. T.1*. Vilnius, 2002, p. 183-184.
59. Vrubliauskas, M. Ezoterinė psichologija ir meditacija, *Žmogus*, 2001, Nr. 9, p. 22.
60. Žemaitytė, A. J. Ivanauskaitės romane jaučiamas ir R. Gavelis, *Respublika*, 2003, spalio 2 d., p. 18.
61. *Эзотеризм: энциклопедия*. Минск, 2002.
62. *Словарь эзотерических терминов*. Санкт-Петербург, 1992.

PRIEDAI

EZOTERINIŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Adeptas – tas, kuris pasiekė išventintųjų lygį ir tapo slaptųjų mokslų meistru.

Amuletas - nedidelis prie kūno laikomas daiktas, tariamai turintis magiškos galios, galintis apsaugoti nuo nelaimių ar kitokio blogio; tai priemonė apsisaugojimui ir gynybai. Tikintys vadinamąja bioenergija teigia, kad amuletai saugo neigiamos energijos poveikio.

Astrologija – tikėjimas, kad žvaigždės ir planetos turi įtakos žmonių ir pasaulio likimui bei tuo tikėjimu pagrįstos pranašystės pagal dangaus šviesulių padėtį.

Astralinė kelionė – laikinas astralinio kūno atsiskyrimas nuo fizinio. Žmonės, atliekantys astralines keliones pasakoja apie sidabrinę giją, jungiančią juos su fiziniu kūnu.

Aura – spinduliuojantis laukas, esantis aplink kiekvieną gyvą būtybę. Auros forma ir spalva teikia informaciją apie dvasinę žmogaus būseną.

Būrimas – ateities pranašavimas pasitelkiant į pagalbą kortas, krištolinį rutulį ir kt. priemones.

Čakros – žmogaus kūno vietos, kurios turi ryšį su astraliniu kūnu (yra 7 pagrindinės čakros).

Delfų orakulas – vienas žymiausių graikų mitologijos žynių, gyvenęs Apolono šventykloje, esančioje Delfuose.

Dvasia – filosofinė sąvoka, reiškianti vientisą kuriamąjį nematerialųjį pradą, egzistuojantį savaime, save suvokiantį, neribotą nei laike, nei erdvėje, atvirą visai būčiai.

Bioenergetika – mokslas apie energiją, jos keitimą.

Ezoterika – senovėje buvęs slaptas mokymas, kurio tyrimo objektas išeina už tradicinio mokslo ribų.

Ezoterinis – slaptas, paslaptingas, prieinamas tik išrinktiesiems. Fenomenas – neįprastas, retas, išskirtinis reiškinyje arba žmogus.

Ezoteriniai mokymai – mokymai apie gamtos paslaptis, apie fizinę ir psichinę, protinę ir dvasinę prigimtį, dar vadinami okultiniais, hermetiniais mokymais.

Inkarnacija – dieviškos būtybės materializavimasis, gimimas žmogumi.

Intuicija – iracionali jausena, orientuota į mažai tikėtinus įvykius ir antraeilius poreikius.

Kabala – teosofinė judaizmo srovė; propagavo sielų persikūnijimą.

Karma – budizmo sąvoka; žmogaus elgesys reinkarnacijos procese daro poveikį atgimstančio žmogaus likimui.

Karminis ryšys – stiprus dvasinis ryšys tarp žmonių.

Mediumas – asmuo, spiritistų laikomas tarpininku tarp gyvųjų pasaulio ir dvasių arba mirusiųjų.

Magija – idėjų, vaizdinių ir veiksmų sistema, pagrįsta įsitikinimu, kad egzistuoja antgamtinės jėgos ir ryšiai, kuriuos, o kartu ir gamtą, žmogus gali valdyti, jeigu žino ir moka atitinkamus žodžius ir veiksmus, t.y. turi magišką galią.

Mantra – magiška šventa formulė, padedanti medituoti.

Mandala – vienas iš pagrindinių budizmo ženklų, reiškia Visatą.

Misticizmas – religijos filosofijos kryptis, pripažįstanti, kad žmogaus siela gali pažinti transcendentinį absoliutą (Dievą), su juo tiesiogiai (intuicija, apreiškimu) susiliesti ir kad visi realaus pasaulio reiškiniai turi paslaptinę, juslių nefiksuojamą ir protu nepaaiškinamą, antgamtinę, pradžą.

Mistika – išskirtinis būdas suprasti pasaulį, pagrįstas emocijomis, intuicija ir iracionalumu. Įvairios mistinės doktrinos sutinkamos įvairiuose pasaulio religijose ir tikėjimuose ir turi tuos pačius bruožus: siekia intuityvizmo ir simbolizmo, siūlo įvairių nustatytų psichofizinių pratimų praktiką ar meditaciją.

Okultizmas – tikėjimas, kad gamtoje ir žmoguje yra paslaptinių antgamtinių jėgų, bei su juo susiję maginio pobūdžio veiksmai, kuriais siekiama panaudoti tas jėgas gamtai ir žmogui paveikti.

Parapsichologija – tyrimų sritis, kurios objektas yra gyvo organizmo (dažn. žmogaus) sugebėjimas perduoti ir priimti informaciją be žinomų jutimo organų ir paveikti išorinius fizinius objektus be raumenų jėgos.

Prietas – tikėjimas, nepagrįstas racionaliais, empiriniais įrodymais.

Reinkarnacija - mirusio žmogaus sielos persikūnijimo koncepcija.

Regėjimas – tariamas reginys, vizija, per kurį pajuntamas Dievo artumas.

Religija – tikėjimai, aiškinantys pasaulį, žmoniją ir žmogų; žmogaus santykis su sakraline kitokybe.

Samsara – sanskrito kalboje reiškia „keliavimas, reinkarnavimas, žemiškų atgimimų ratas“, ši sąvoka naudojama skirtingose rytietiškosiose žinojimo tradicijose: budizme, induizme, bet visur išlieka pagrindinis jos aspektas – reinkarnacija, kurios pobūdį nulemia karma.

Sufijus – mistinės islamo krypties, atsiradusios 8 amžiuje, išpažinėjas.

Sufizmas – asketinė-mistinė islamo atšaka, kuriai vėliau įtaką padarė ne islamiškos religijos (pvz., indų religijos). Brolijose ir ordinuose reikalaujama susivienyti su Dievu.

Siela – religijos filosofijos sąvoka, reiškianti nematerialią, nuo kūno nepriklausomą substanciją.

Sielų dvyniai – giminingų sielų, vienas kitą labai gerai suprantantys žmonės.

Talismanas – daiktas, pritraukiantis geras jėgas, sėkmę ir pageidaujamus dalykus.

Taro – nuo XV amžiaus žinomas, Italijoje kilęs kortų žaidimas. XVIII amžiaus pabaigoje kortų piešiniais priskiriama mistinė-okultinė reikšmė. Taro kortomis pranašaujama ir šiais laikais.

Telepatija – minčių perdavimas tolimais atstumais nedalyvaujant jutiminiams organams.

Transcendencija – tai buvimas, egzistavimas už, anapus materialios tikrovės ar pažinimo ribų; religijos filosofijoje – tai absoliuti antjutiminė anapusinė būtis.